

**Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İlköğretim Anabilim Dalı**

**ZİYA GÖKALP'İN DÜŞÜNCELERİNİN İNKILAP TARİHİ DERS
KİTAPLARINA YANSIMASI**

**İrem Namlı
Yüksek Lisans Tezi**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Zafer GÖLEN**

BURDUR, 2011

**Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İlköğretim Anabilim Dalı**

**ZİYA GÖKALP'İN DÜŞÜNCELERİNİN İNKILÂP TARİHİ DERS
KİTAPLARINA YANSIMASI**

**İrem Namlı
Yüksek Lisans Tezi**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Zafer GÖLEN**

BURDUR, 2011

MAKÜ SOSYAL BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS JÜRİ ONAY FORMU

M.A.K.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun **17/11/2011** tarih ve **2011/24** sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından **30/11/2011** tarihinde tez savunma sınavı yapılan **İrem NAMLI'nın Ziya Gökalp'in Düşüncelerinin İnkılap Tarihi Ders Kitaplarına Yansıması** konulu tez çalışması **İlköğretim** Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ

ÜYE

(TEZ DANIŞMANI) :Doç. Dr. Zafer GÖLEN

ÜYE

:Yrd. Doç. Dr. Kadir ŞEKER

ÜYE

:Yrd. Doç. Dr. Harun ŞAHİN

ONAY

M.A.K.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun/...../..... tarih ve/..... sayılı kararı.

İMZA/MÜHÜR

Bildirim Sayfası

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Tezimin 2 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

İrem NAMLI

ÖZET

XIX. yy Osmanlı eğitimi, farklı tipte insanlar yetiştirmiştir. Eğitimin pragmatik anlayışı; Osmanlı tebaasını doğu ve batı ekseninde sürüklemiştir. Ziya Gökalp eğitim sorununa *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak* çözümünü bulmuştur. Yaşamının sekiz yılına sığdırdığı yazılarıyla Türkiye Cumhuriyeti'ne fikir bakımından katkıları olmuştur. Mustafa Kemal'in fikirlerimin babası diye nitelendirdiği Ziya Gökalp Cumhuriyet düşüncesine *Ne Mutlu Türküm Diyene* anlayışının Milliyetçilik fikriyle katkıda bulunmuştur. Gökalp'in bahsettiği Türkleşmek ya da Türkçülük düşüncesi Türk kültürünü yüceltmek şeklinde Türkiye Cumhuriyeti'nin tarih çalışmalarına *Türk Tarih Tezi* adı altında kaynaklık etmiştir.

Çalışmadaki amaç Cumhuriyete başta ulus-devlet düşüncesi olmak üzere pek çok konuda katkı sağlayan düşünürün eğitimin ortak gayesi olan milli fertler yetiştirme düşüncesini ve bu düşüncesinin ders kitapları aracılığıyla 1932'den başlayarak nasıl tanıtıldığını göstermektir.

Bu çalışmada öncelikle Ziya Gökalp'in düşüncelerine etki eden siyasi yaşamından, daha sonra; mefkûre, millet, Türkçülük, kültür medeniyet gibi konulardaki düşüncelerinden ve bu düşüncelerin Türkiye Cumhuriyeti'ne doğrudan ya da dolaylı olarak etkisinden bahsedilmiştir.

Çalışmada Nitel Araştırma yöntemlerinden literatür taraması yapılmıştır. Gökalp'in eserlerinden başka Cumhuriyet düşüncesine etki eden Ziya Gökalp çalışmada kolay ulaşılabilirlik ilkesinden hareket edilerek seçilen Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, ilköğretim sekizinci sınıf İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük ders kitaplarında Ziya Gökalp'in daha önce bahsedilen fikirleri tarih sırasına ve yazara göre konu başlıklarında aranmıştır. Ders kitaplarına etkisi Gökalp'in eğitimin amacının milli fertler yetiştirme hedefi göz önünde alınarak araştırılmıştır. İlköğretim ve lise İnkılâp Tarihi ders kitapları Gökalp'in etkisi olduğu belirlenen İnkılâplarda incelenmiştir.

Çalışmanın sonunda Nicel Araştırma yöntemlerinden anket kullanılmıştır. Aydın Merkez ilçeye bağlı 13 adet, ilköğretim okulu tesadüfi örneklem yoluyla seçilmiştir. Okullarda bulunan toplam 26 öğretmen ile görüşme sağlanmıştır. Veri kaybından dolayı 20 adet anket değerlendirmeye alınmıştır. Likert tipi kullanılan ölçekte 5 adet derecelendirme yapılmıştır. Ziya Gökalp hakkında bilgi soruları, Gökalp'in İnkılâplara etkisi hakkında sorular ve Ziya Gökalp'in düşüncelerinin ders kitaplarına etkisi ile ilgili olmak üzere toplam 19 soru sorulmuştur. Anketteki amaç katılımcıların Ziya Gökalp ve ders kitaplarıyla ilgili farkındalıklarını ölçmektir. Anketteki ders kitapları kolay ulaşılabilirlik ilkesine dayanarak seçilen 5 adet ilköğretim sekizinci sınıf ders kitabıdır.

Gökalp'in düşüncelerinin önemli bir kısmını oluşturan mefkûre düşüncesinin Gökalp'in tanımına uygun olarak ders kitaplarında Türkiye'nin siyasi ve ekonomik durumundan etkilendiği çalışmada tespit edilen sonuçlardan biridir. Gökalp'in; dil, millet, din unsurları birlik ve beraberlik ilkesine vurgu yapılarak 1980 dönemindeki ders kitabında vurgulanmıştır. 1980'den sonra yazılan ders kitapları ise daha çok ticari kaygılarla ve bütünleştirici unsurlar dikkate alınmadan yazılmıştır. İlköğretim sekizinci sınıf İnkılap Tarihi ders kitapları "*Atatürkçülük*" konusuna vurgu yaparak daha çok tanımlar üzerinde durmuşlardır.

Anahtar Kelimeler; Ziya Gökalp, Türkçülük, eğitim, ders kitapları

ABSTRACT

XIX. century Ottoman education, has produced different kinds of people. Pragmatic understanding of education,dragged the Ottoman subjects to the east and west axis. Ziya Gökalp has found solutions which are Turkification ,Islamization, modernization, for the educational problems. With his writings that constitute eight year of his life, he contributed Republic of Turkey in terms of ideas. Ziya Gokalp,described by Mustafa Kemal as the father of his ideas, He contributed to the Republican idea with the nationalizm idea of the perspective of "How Happy is he who call himself a Türk" . Thought of Turkism or Turkification mentioned by Gökalp was the source of history works of Republic of Turkey under the name of the Turkish History Thesis and in the way of enriching Turkish culture.

In this study, firstly political life of Ziya Gokalp affecting his ideas , then; his thoughts on issues such as ideal, folks, Turkism, culture, civilization, and the influence of these ideas on Republic of Turkey, either directly or indirectly, are discussed.

In the study literature scanning ,one of the qualitative research methods, was carried out.. Other than the works of Ziya Gökalp who affects Republican thought, chosen taking easy accessibility for history of the Republic of Turkey into consideration,, elementary eighth-grade History of Revolution and Kemalism , in primary National History textbooks, The previously mentioned ideas of Ziya Gokalp are sought chronologically and in topic titles according the author. Affect on textbooks is sought taking Gökalp's bringing up national individuals of education goal into consideration. High school and primary school textbooks are examined in revolutions determined on which there is Gökalp's effect.

Survey which is one of the quantitative research methods is used at the end of the study.. 13 elementary schools on the central district of Aydın were selected by random sampling. In schools,interviews are made with a total of 26 teachers. Due to data loss,20 questionnaires were evaluated. In the Likert-type scale five ratings were made. For a total of 19 questions were asked in which there are information questions about the Ziya Gokalp,questions about the effect of Ziya Gokalp on reforms and his thoughts' effect on textbooks. Purpose of the survey is to measure the participants' awareness of Ziya Gokalp and textbooks. Textbooks in the questionnaire, selected on the basis of easy accessibility principle,are the eighth grade course books.

Answer Key; Ziya Gökalp, Turkification, education, textbooks

ÖNSÖZ

Türkiye Cumhuriyeti, milli devleti inşa sürecinde tebaa yerine milleti ikame etmek için inkılap tarihi derslerinden yararlanmışır. Bu derslerde içerik olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun tüm dünyadaki milliyetçilik akımlarının etkisiyle parçalanmaya ve yıkılmaya başlaması bağımsızlık için savaşıması ve eski kurumların yeniden düzenlenmesi gerektiği bunun da ancak Cumhuriyet yönetimiyle gerçekleşebileceği anlatılmışır. İlkeleri belirlemede fikirleriyle katkıda bulunan Ziya Gökalp'in düşüncelerinin ders kitaplarına ne kadar yansıdığı çalışmanın konusunu teşkil etmiştir

Çalışmanın birinci bölümünde problem durumuyla birlikte çalışmanın amacı, önemi ve sınırlılıkları ortaya konulmuştur. İkinci bölümde Osmanlı'dan Cumhuriyet'e eğitim anlayışı, yetiştirilmek istenen insan tipiyle birlikte verilmiştir. Osmanlı eğitiminde merkeze alınan din anlayışının Cumhuriyetle birlikte yerini laik devlete bıraktığı anlatılmışır. Cumhuriyetle birlikte aşılana çalışılan millet bilincinin oluşmasında İnkılap Tarihi dersinden istifade edildiğinden inkılap tarihi dersinin geçirdiği aşamalara bu bölümde yer verilmiştir. Bu bölümde ayrıca çalışmanın konusunu oluşturan Ziya Gökalp'in hayatı ve düşünceleri de anlatılmışır. Üçüncü bölümde, çalışmanın yöntemi üzerinde durulmuştur. Dördüncü bölümde Ziya Gökalp'in düşüncelerinin ders kitaplarına nasıl yansıdığı incelenmiştir. Bu bölümde yöntemde açıklanan tarama modeli ve içerik analizinin kullanıldığı ders kitaplarında birinci bölümde bahsedilen Ziya Gökalp'in düşüncelerinin nasıl yansıdığı verilen temalarla anlatılmışır. Gökalp'in düşüncelerinin ders kitaplarına yansımalarının yıllara göre belirgin farklarının olduğu tespit edilmiştir. Aydın ilindeki öğretmenlerle yapılan anket ve sonuçları konuya dâhil edilmiş, öğretmenlerin Ziya Gökalp ve ders kitaplarıyla ilgili farkındalıkları ortaya konmaya çalışılmışır. Ankete katılan öğretmenlerin Ziya Gökalp ile ilgili genel anlamda bilgiye sahip oldukları fakat Gökalp'in yaptığı tanımlarla ilgili bir bilgileri olmadığı tespit edilmiştir.

Çalışmayı hazırlarken Ziya Gökalp'in eserlerinin tezde geçen baskılarını bulmamda bana yardımcı olan eniştem Süha AKYÜZ'e, yaptıkları çalışmalarla bana yol gösteren Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi İlköğretim Sosyal Bilgiler Ana Bilim Dalı öğretim elemanları Doç. Dr. Sultan BAYSAN, Yrd. Doç. Dr. A. Adnan ÖZTÜRK, Yrd. Doç. Dr. Müslime GÜNEŞ, Yrd. Doç. Dr. Elif ALADAĞ ve Arş. Gör. Lütfi BUDAK'a çalışmanın her Dönemi'nde bana yol gösteren başta Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Eğitim Programları Bölümü öğretim elemanı Arş. Gör. Meltem ÇENGEL olmak üzere tüm çalışma arkadaşlarıma, anketleri uygulamamda yardımcı olan kuzenim Ali ve eşi Sanem UÇANLAR'a çalışmaları gerçekleştirmemde yardımcı olan Adnan Menderes Üniversitesi Rektör yardımcısı ve Eğitim Fakültesi Dekan vekili Prof. Dr. A. Seda SARACALOĞLU'na, tez

çalışmalarım süresince evinin kapılarını bana açan can dostlarım; Ayşe Nur TÜZÜN, Fatma UÇAR, Kevser ve Belkis SERİN'e ve üzerimden manevi desteğini üzerimden eksik etmeyen Erkan ALTINTAŞ ve aileme teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca emeğini ve sabrını esirgemeyen tez danışmanım Doç. Dr. Zafer GÖLEN'e teşekkürlerimi sunarım.

İrem NAMLI

Temmuz, 2011

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

BİLDİRİM SAYFASI.....	v
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER DİZİNİ.....	ix
TABLolar DİZİNİ	xii
BÖLÜM I	1
Giriş.....	1
<i>Problem Durumu</i>	2
<i>Problem Cümlesi</i>	3
<i>Alt Problemler</i>	3
<i>Araştırmanın Amacı</i>	4
<i>Araştırmanın Önemi</i>	4
<i>Sınırlılıklar</i>	4
BÖLÜM II	5
Kuramsal Çerçeve ile İlgili Araştırmalar	5
<i>Osmanlı'dan Cumhuriyete Eğitim Anlayışı</i>	5
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Dersinin Ortaya Çıkışı	11
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Dersinin Aşamaları (1933-2001).....	12
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ders Kitapları	15
Ziya Gökalp.....	16
<i>Hayatı</i>	16
<i>Eserleri</i>	21
<i>Fikirleri</i>	24
<i>Mefkûre</i>	24
<i>Millet</i>	27
<i>Türkçülük</i>	30
<i>Kültür –Medeniyet</i>	34
<i>Lisan</i>	38
<i>Eğitim</i>	41
<i>Din</i>	43
<i>Ekonomi</i>	45

İlgili Araştırmalar.....	46
<i>Ziya Gökalp ile İlgili Çalışmalar.....</i>	46
<i>Tarih Ders Kitaplarıyla İlgili Çalışmalar.....</i>	48
<i>Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Öğretimiyle İlgili Çalışmalar.....</i>	50
BÖLÜM III	52
Yöntem.....	52
Araştırma Modeli	52
Araştırmanın Evreni.....	52
Veri Toplama Araçları.....	52
Verilerin Analizi.....	55
BÖLÜM IV	56
Bulgular ve Yorumlar	56
İlk Tarih Ders Kitaplarının Ziya Gökalp'in Düşünceleriyle Karşılaştırılması	56
Geçmişten Günümüze Ziya Gökalp'in Düşüncelerinin	60
Ders Kitaplarına Yansıması	60
<i>Mefkûre</i>	62
<i>Millet.....</i>	67
<i>Türkçülük.....</i>	72
<i>Kültür-Medeniyet.....</i>	79
<i>Lisan</i>	91
<i>Eğitim.....</i>	96
<i>Din</i>	103
<i>Ekonomi.....</i>	108
Ziya Gökalp'in Düşüncelerine ve Eserlerine İlişkin Tutum ve Farkındalık Ölçeği.....	119
<i>Öğretmenlerin Ziya Gökalp ile İlgili Farkındalık ve Tutum Düzeyleri</i>	119
<i>Öğretmenlerin Ziya Gökalp'in İnkılaplara Etkisinin.....</i>	128
<i>Farkındalık ve Tutum Düzeyleri</i>	128
<i>Öğretmenlerin Ziya Gökalp'in Düşüncelerinin</i>	132
<i>Ders Kitaplarına Yansıma Farkındalık ve Tutum Düzeyleri.....</i>	132
BÖLÜM V	138
Sonuç ve Öneriler.....	138
Sonuç.....	138
Öneriler	142

KAYNAKLAR.....	144
EKLER	153
EK: 1- Çeşitli Yıllardaki Tarih Ders Kitapları.....	153
EK: 2- Ziya Gökalp'in Çeşitli Eserleri	156
EK:3- Anket Örneği	158
ÖZ GEÇMİŞ	179

TABLOLAR DİZİNİ

<u>Tablo</u>	<u>Sayfa</u>
1 Öğretmenlerin Ziya Gökalp'in Eserleriyle İlgili Farkındalıkları	118
2 Ziya Gökalp'in Modern Devlet Düşüncesine Katkısına Dair Farkındalıkları	120
3 Türkiye'de Türkçülük Düşüncesine Ziya Gökalp'in Katkılarına Dair Farkındalık	121
4 Türkiye'de Din Düşüncesine Ziya Gökalp'in Katkılarına Dair Farkındalık	122
5 Türkiye'de Kültür-Medeniyet Kavramlarının Oluşumu ve Ziya Gökalp Arasındaki İlişki Farkındalığı	123
6 Ziya Gökalp'in Toplum Düşüncesi İle İlgili Farkındalıkları	124
7 Fert Düşüncesi İle İlgili Farkındalıklar	125
8 Ziya Gökalp'in Dil Düşüncesi İle İlgili Farkındalıklar	126
9 Ziya Gökalp'in Eğitim Düşüncesi ile İlgili Farkındalık Durumu	126
10 Ziya Gökalp'in Düşünceleri İle Cumhuriyet İnkılapları Arasındaki İlişki Farkındalığı	127
11 Mustafa Kemal ve Ziya Gökalp'in Düşünceleri Arasındaki İlişki Farkındalığı	129
12 Ziya Gökalp'in Mustafa Kemal Üzerindeki Etkisine Dair Farkındalıkları	130
13 Milli Fert Yetiştirme Amacı Konusunda Ders Kitaplarındaki Etki Farkındalığı	131
14 Milli Eğitimin Esaslarının Ziya Gökalp'in Eğitim Esasları ve Ziya Gökalp'in Eğitim Düşüncesi Arasındaki Farkındalık	132
15 Türkçülük Düşüncesi ve Ders Kitaplarındaki Milliyetçilik Fikri Arasındaki Bağlantı Farkındalığı	133
16 Ziya Gökalp'in " <i>Halka Doğru</i> " Düşüncesinin Ders Kitaplarına Yansıma Farkındalığı ...	134
17 Ziya Gökalp'in Millet Düşüncesinin Ders Kitaplarına Yansıma Farkındalığı	136

BÖLÜM I

Giriş

Milli Eğitim Bakanlığı ders kitapları yönetmeliğinde ders kitabı “*her tür ve derecedeki örgün ve yaygın eğitim kurumlarında kullanılacak olan konuları öğretim programları doğrultusunda hazırlanmış, öğrenim amacı ile kullanılan basılı eser*” olarak tanımlanır (Demirel ve Kıroğlu, 2006:2). Öğretim araçları dersin yöntem ve stratejisini belirlemek bakımından önemlidir. Ders içeriğinin en kolay öğrenildiği yer de ders kitaplarıdır. Devlet, vatandaşlarına vermek istediklerini sistemli bir şekilde ders kitapları sayesinde verir. Bu yüzden ders kitaplarındaki bilgiler genellikle doğruluğu tartışılmayan genel kabul görmüş şeyler olarak görülür. Doğruluğu küçük bir çevre tarafından tartışılan şeyler bile ders kitaplarında yer almaz (Gökkaya, 2003). Dolayısıyla ders kitapları öğrenci ve öğretmen merkezli iki yaklaşımın arasında kalmıştır (Demirel ve Kıroğlu, 2006).

İlk ders kitapları Sümerler Dönemi’nde ortaya çıkmıştır. Bu, Sümerlerin ders kitabının öğretim üzerindeki etkisini kavradıklarını gösteren çok önemli bir olaydır. Sümer çivi yazısının öğretimi ders kitapları aracılığıyla sağlanmıştır (Kramer,1990, s.3-4). Fakat Sümerler’den sonra çok uzun bir süre ders kitapları eğitimde birincil kaynak olarak kullanılmadılar. XIX. yüzyılda milli devletler ortaya çıkınca, ders kitaplarının önemi tartışılmaya başlandı. Nihayet müfredata bağlı ders kitaplarının hem öğretim üzerindeki etkisi hem de devletin istediği insan tipinin yetişmesinde çok etkili olduğu sonucuna varıldı. Böylece her ders için ayrı ayrı ders kitapları yazıldı ve ders kitapları eğitimin vazgeçilmez araçları haline geldi.

Osmanlı Devleti’nde ise XIX. yy’ın ikinci yarısında tarih dersleri müfredat programlarına girmiştir. Eğitimde bir birlik olmadığı gibi tarih öğretiminde de bir birlik söz konusu değildi (Oral, 2002). Tanzimat yeniliklerinin sonucu olan bu yaklaşım aynı zamanda bir kimlik sorununun da yansımasıydı. Osmanlı Devleti hakimiyeti altındaki milletleri XIX. yy’da milliyetçilik yüzünden kontrol etmekte zorlanıyordu (Karpat, 2009). Yaşanılan iç sıkıntılar Osmanlı Devleti’nin merkezi otoritesini tam anlamıyla koruyamaması ve bunun ders kitaplarına bir müfredat sorunu olarak yansıması anlamına geliyordu.

Cumhuriyet Dönemi'nde ise ders kitapları, “*Telif ve Tercüme Heyet*”i adındaki kurum denetiminde yazılmaya başlanmıştır. Bunun nedeni savaş yıllarında ders kitaplarıyla ilgili bir kurumun olmamasıdır. 1925 yılında “*Mektep Kitapları Hakkında Yönetmelik*” ile ilgili materyallerin oluşturulmasına ilişkin esaslar belirlenmiştir. Ders kitaplarının yazımı 1926 yılında Talim Terbiye Dairesi'ne bırakılmıştır. Aynı yıl 823 sayılı “*Mektep Kitaplarının Maarif Vekaletince Tabı*” hakkında kanun çıkarılmıştır. Bu yasaya dayanarak, okul kitaplarıyla ilgilenmek üzere Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı bir şube kurulmuş, bu şube 1935 yılında “*Neşriyat Müdürlüğü*” ne dönüştürülmüştür. 1960'tan sonra “*Yayımlar Genel Müdürlüğü*” adını alan birim, bugün daire başkanlığı olarak etkinlik göstermektedir (Ceyhan ve Yiğit, 2003).

Problem Durumu

İnkılap Tarihi dersi, yetişen kuşaklara, Türk İnkılabının önemi ve Türk gençlerinin yaşadıkları çağı anlamasını sağlamak amacıyla okutulmaya başlanmıştır. Temel amaç yalnızca bilgi vermek değil, Cumhuriyetin faziletlerini de anlatmaktır (Mumcu, 1996:6). Dolayısıyla dersin amacı bir şeyler ezberletmek değil, yeni yetişen nesle Cumhuriyet, millet, laiklik vb. düşünceleri aşılmasıdır. Böylece öğrencide kimlik duygusunun gelişmesi sağlanmış olacaktır (Köstüklü, 2006).

Her ders kitabında olduğu gibi İnkılap Tarihi ders programı ve kitaplarında da birtakım sıkıntılar vardır. Dersin öğretimiyle ilgili problemler dersin amacıyla yakından ilişkilidir. Fakat temel problem Milli Eğitimin bu konudaki programı sınırlandırmamış olmasıdır. Bu yüzden konuyla ilgilenen bilim insanları uzun bir süredir dersin nasıl işlenmesi gerektiği üzerinde tartışmalar yapmaktadırlar. İnkılap Tarihi dersinin öğretimiyle ilgili ilk bilimsel toplantı, 11-13 Mayıs 1985 tarihleri arasında Samsun'da düzenlenmiştir. Daha sonra Talim Terbiye Kurulunun çeşitli toplantılarında bu sorun dile getirilmiştir (Mumcu, 2005). Milli Eğitim Bakanlığı'nın iyileştirme kapsamında 2005 yılından itibaren benimsediği “*yapılandırmacı yaklaşım*” çerçevesinde düzenlenen programı olaylara farklı bakış açısından yaklaşan bir yöntemi benimsemiştir. Öğrenciyi merkeze alan bu programda, tarihi olaylar açık uçlu olarak anlatılma gayreti içine girilmiştir. Mevcut ders kitaplarında konuyla ilgili daha fazla görsel öğeye yer verilmiştir. Ders kitaplarında millet, kültür, medeniyet gibi ifadelerin yer alması konusunda yıllara göre değişkenlik söz konusudur.

Problem Cümlesi

Cumhuriyet düşüncesine fikri boyutta katkıda bulunan Ziya Gökalp'in fikirleri lise "Türkiye Cumhuriyeti Tarihi" ile "İlköğretim 8. Sınıf Atatürk İlke ve İnkılâpları" ders kitaplarına yansımış mıdır?

Alt Problemler

- 1932-2009 yılları arasında ilköğretim ve liselerde ders kitabı olarak kullanılan, Atatürk İlke ve İnkılâpları ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ders kitaplarında işlenen "mefkûre, millet, Türkçülük, kültür-medeniyet, lisan, eğitim, din, ekonomi" kavramları ile Ziya Gökalp'in bu kavramlara ilişkin kullandığı tanımlar arasında bir paralellik var mıdır?
- Aydın ili merkez ilçede görev yapan İlköğretim Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin Ziya Gökalp'in fikir hayatı ile ilgili farkındalık düzeyi nedir?
- İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi öğretmenleri Ziya Gökalp'in düşüncelerinin ders kitaplarına yansımalarının ne ölçüde farkındadır?

Araştırmanın Temel Problemleri:

- Ziya Gökalp'in fikirleri lise Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ve İlköğretim 8. Sınıf Atatürk İlke ve İnkılâp Tarihi ders kitaplarına yansımış mıdır?
- Aydın ili merkez ilçede görev yapan ilköğretim sosyal bilgiler öğretmenleri bu yansımaların ne ölçüde farkındadır?

	Ziya Gökalp'in Türkçülüğün Esasları incelenerek temalar çıkarıldı.	
1. Ziya Gökalp'in fikirleri lise Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, İlköğretim 8. Sınıf Atatürk İlke ve İnkılâpları ders kitaplarına yansımış mıdır?	Eski lise Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, ilköğretim 8. Sınıf Atatürk İlke ve İnkılâpları ders kitaplarından ilgili temalar incelendi.	Ulaşılabilen Ders kitaplarının listesi yapıldı.

2. Aydın ili merkez ilçede görev yapan ilköğretim sosyal bilgiler öğretmenleri bu izlerin ne ölçüde farkındadır?	Ziya Gökalp'in eserleri, düşünceleri, Cumhuriyet Düşüncesi ve bu ikisinin ders kitapları ile bağlantısı ile ilgili bir anket geliştirildi.	Sosyal bilgiler öğretmenlerine uygulama (n=20), Maddelere ilişkin ortalama değerleri verildi.
--	--	---

Araştırmanın Amacı

İnkılap Tarihi ders kitaplarının temel amacı genel olarak bir tartışma alanında yer almaktadır. Araştırmanın amacı, milli-devlet inşa sürecine fikri boyutta katkıda bulunan Ziya Gökalp'in düşüncelerinin ilköğretim ve lise tarih ders kitaplarına yansımalarını yıllara göre değerlendirmek ve ilköğretim Sosyal Bilgiler Dersi öğretmenlerinin bu konudaki farkındalıklarını tespit etmek.

Araştırmanın Önemi

İncelenen ders kitaplarında Ziya Gökalp'in düşüncelerinin etkilerini tespit etmek ve zaman içerisinde kavramlarda bir değişiklik olup olmadığını ortaya çıkarmaktır. Bu çalışma sözü geçen ders kitaplarında milli ve kültürel değerlerin zamanla ne kadar korunduğunun ve ne derece geliştirildiğinin önemini ortaya koymaktadır.

Sınırlılıklar

1932 ile 2009 yılları arasında okutulan ilköğretim İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ve lise Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ders kitapları ile sınırlı bir çalışma yapılmıştır. Çalışmaya kaynak olan ders kitapları evren ve örneklem kısmında açıklanmıştır. Araştırmaya kaynak teşkil etmesi bakımından Aydın merkez ilçede seçilen 13 adet okulda Ziya Gökalp'in tanınma ve ders kitaplarına etkisini ölçmeye çalışan bir anket yapılmıştır.

BÖLÜM II

Kuramsal Çerçeve ile İlgili Araştırmalar

Osmanlı'dan Cumhuriyete Eğitim Anlayışı

Eğitim genel anlamda insanı kasıtlı ve istedik olarak nitelik ve nicelik anlamında değiştirmektir. Bu faaliyet XIX. yüzyıla kadar devletin istediği bürokrat, asker, yargıç, doktor, din adamı ve benzerlerinin yetiştirilmesinden ibaretti. Devletler bu maksatla kendine lazım olan insanları muhtelif özel okullarda öğrencilerin tüm masraflarını karşılayarak yetiştirirlerdi. Halkın tamamının eğitilmesi söz konusu değildi. Bunun haricinde gerçekleştirilen eğitim faaliyeti ise zor ve uzun zaman almaktaydı. Daha ziyade zenginler kendi çocuklarını özel öğretmenler vasıtasıyla eğitirlerdi. Ancak verilen eğitimin amacı meslek edindirmeye yönelik değil, çoğunlukla genel kültür, musiki, din bilgisi, hesap gibi kişiye genel bilgileri vermeye yöneliktir.

Fransız İhtilâli'nin getirdiği eşitlik, milliyetçilik ve bireysellik insanı “*en değerli varlık olarak*” kâinatın merkezine oturtunca, bu kez tüm insanlara aynı ve eşit statüde eğitim verme ihtiyacı ortaya çıktı. Özellikle milli devletlerin kurulmasıyla eğitim bireylerin tekeline bırakılamayacak kadar önemli hale geldi. Devletler kendi istedikleri ideallere uygun insan yetiştirmenin en kolay yolunun eğitim olduğunu keşfettiler. Dolayısıyla XIX. yüzyılda tüm halkın eğitilmesi bir mesele olarak devletlerin gündemine girdi (Kodaman, 2005)

Osmanlı Devleti'nde eğitim basit din, okuma ve hesap bilgilerinin verildiği sıbyan mektebinden başladı. Sıbyan mektebi *elifba, Ku'ran, İlmihal, Yazı ve hesap* gibi dersler verilirdi. Burada görev alan öğreticiler genellikle Kuran'ı ezbere bilen kişilerden oluşuyordu. Hocalar genellikle medrese eğitimi görmüş bilgin kişilerdi. Fatih Dönemi'nde medreselerde sıbyan mekteplerinde hoca olmak için özel dersler konulmuştu. Bu dersleri almayanların öğretmenlik yapmaları yasaklanmıştı. Fakat bu yasak uygulanmadı onun yerine medreseyi bitirmek değil oradan icazet almak uygun görüldü. Genellikle karma olan

sıbyan mektepleri bazen yalnız kız ya da yalnız erkek öğrencilerin oluşturduğu bir okul olmuştur (Doğan, 2010).

11 Nisan 1845'te sorumluluk alanı sadece eğitim olan “*Muvakkat Meclis-i Maârif*” kuruldu. Yeni düzenlemenin en önemli yanı Osmanlı eğitim sisteminin 3 kademeli olarak planlanmış olmasıdır. İlköğretim sıbyan mektepleri, ortaöğretim rüştiye okulları, yüksek öğretim ise Darü'l-fünûn olarak belirlendi. Hemen ardından 1846'da “*Meclis-i Maârif-i Umûmîye*” kuruldu. Kısa bir süre sonra Meclis-i Maârif-i Umûmîye'ye dâhil olarak “*Mekâtib-i Umûmîye Nezareti*” kurularak sıbyan ve rüştiye okulları bu nezarete bağlandı (Gölen, 2010).

Tanzimatta eğitimle ilgili hükümler olmamasına karşın Islahat Fermanı'nda (1856) eğitimle ilgili hükümler vardı. Fermanla gayrimüslimlere okul açma ve Türk okullarına giriş serbestîsi verildi. Femandaki hükümlerin icrası için 17 Mart 1857'de kabineye dâhil bir nazırın başında bulunacağı “*Maârif-i Umumiye Nezareti*” kuruldu. Böylece ilk defa eğitimle ilgili bir görevli hükümet içinde yer almış oldu. Bu tarihte yapılan düzenleme ile Sıbyan mektepleri ve rüştiyeler korundu. Ancak Müslüman ve gayrimüslim öğrenciler için ayrı okul açılacaktı. Rüştiyelerde ise Müslüman ve gayrimüslimlere karışık eğitim verilecek, rüştiye ve daha üst kademe okullarda eğitim dili Türkçe olacaktı (Gölen, 2010)

1 Eylül 1869 tarihinde “*Maârif-i Umûmîye Nizâmnâmesi*” yayınlanarak yürürlüğe girdi. Yeni düzenleme ile Osmanlı eğitim sistemi Fransız sistemine göre yeniden yapılandırıldı. Vilâyetlerde, İstanbul'da kurulan “*Meclis-i Kebir-i Maârif'in*” şubesi ve icra aracı olmak üzere bir “*Meclis-i Maârif*” kurulacaktı. Maârif Meclisinin görevleri vilâyetlerdeki eğitim kalitesini teftiş etmek ve eğitimin sorunsuz yürümesine yardımcı olmaktı (Gölen, 2010).

Türk maarifinde sistemleştirme ve kanunlaştırma hareketini ilk kez gerçekleştiren bu Nizamname ile;

1. *Modern eğitim sistemi, medrese eğitimi aleyhine genişledi*
2. *Talim, terbiye ve tedris denilince modern eğitim anlaşılmaya başladı*
3. *Eğitim ve öğretim dini alandan dünyevi alana kaydırıldı*
4. *Eğitim politikası, plan ve programları devlet tarafından yazılı olarak tespit edildi*

5. Kanunların tatbiki için maarif teşkilatı düzenlendi ve genişletildi.
6. Okulların yapımı ve bu hususta her türlü reform hareketinin yapılması hükümetin yetkisine bırakıldı
7. Eğitimde ikilik kanunen tescil edilerek medrese ve modern eğitim sahaları birbirinden tamamıyla ayrıldı (Kodaman, 1999, s.26).

23 Aralık 1876'da kabul edilen Kanun-i Esasi'de maarife dair bazı hükümler vardı. Bunlar eğitim serbestliğini tanıyan, ilköğretimi zorunlu kılan, bütün okulları devlete bağlı kılan hükümlerdir. Abdülhamid ayrıca Maarif Teşkilatında düzenlemelere gitti. *Maarif Nezareti, Maarif-i Umumiye Meclisi, Matbaa-ı Amire* İdaresine çeşitli düzenlemeler getirdi (Kodaman, 1999).

XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin temel problemi eğitim kurumlarının yoksunluğu değil, okullarda yetişen insan tipi arasındaki ahengin olmamasıydı. Osmanlı Devleti tebaa ve vatandaş algılamasını XIX. yüzyılda keskin çizgilerle ayırmıştır. Osmanlı kelimesi bu topraklarda yaşayan insanlar açısından dini bir anlam içermekteydi. Türk sözcüğü Batıda etnik anlamıyla kullanılırken doğuda, yani Osmanlı topraklarında Müslüman anlamında kullanılıyordu (Lewis, 2007). Dolayısıyla XIX. yy. "*kimlik*" sorunu barındıran bir dönemdir. Bu sorun eğitimle ilgili çelişkileri de beraberinde getirmektedir. Eğitim politikasının birleştirici olması okulların iyileştirilmesinden geçmekteydi. Ancak Osmanlı yönetim anlayışı buna engel olmaktadır. Devletin son dönemlerine kadar titizlikle korunan "*Millet Sistem*" sebebiyle her millet kendi eğitim sistemine sahipti. Bir eğitim kurumu; bağlı olduğu kültürü, benimsediği devlet yönetimini, başka toplumlara bakış açısını, içinde bulunduğu coğrafyayı hizmet ettiği kitleye aktarmak durumundadır. Azınlık okulları ve yabancı okullar Lozan Antlaşması'na kadar böyle bir anlayışa hizmet etmemiştir. Mesela Amerikan Kız Koleji bunun güzel bir örneğidir. Milli mücadelede "*mandater sistemi*" savunan Halide Edip gibi pek çok kişi bu okuldan mezun olmuştur.

II. Meşrutiyet Dönemi'nde iktidarı elinde bulunduran İttihat ve Terakki grubu her meselede olduğu gibi eğitim konusunda da çok iddialıydı. İlk olarak Din işleriyle uğraşacak ve laik eğitime müdahale etmeyecek olan Dar-ül Hikmet-i İslamiye bu dönemde kuruldu. Daha sonra Milli Kütüphane, Milli Hazine-i Evrak, Milli Musiki, Milli Coğrafya Cemiyeti ve Turizmle ilgili çeşitli kurumlar oluşturuldu (Eyicil, 2002).

Dönemin sonuna doğru işlevselliğini kaybettiği gerekçesiyle Sıbyan Mekteplerinin çoğu kapatılmıştır¹. İlk kez ana okulları açılmıştır. Maarif Nezareti; “*Tedrisat-ı Tâliye, Tedrisat-ı İptidaiye Mekâtib-i Hususiye, Tahirrat (yazı işleri) muhasebat, Sicil, İstatistik, Levazım, Evrak*” daireleri olarak yeniden düzenlenmiştir (Akyüz, 2008).

Milli Mücadele dönemi eğitimde yeniliklerin olması gerektiğine dair inancın kuvvetlendiği bir dönemdir.

Mustafa Kemal 15 Temmuz 1921’de, Sakarya Savaşı günlerinde, topladığı Maarif Kongresinde hem eğitim sisteminin sorunlarını ortaya koymuş hem de gelecek için çözüm önerileri sunmuştur. Atatürk kongrede söylediği “*Yüzyıllardan beri ihmal edilen devlet bünyesindeki yaralar milli eğitim ile tedavi edilecektir*” sözleriyle milli eğitim programının yapılması ve milli eğitim teşkilatının verimli çalışması için esaslar hazırlanması üzerinde durmuştur. Atatürk’ün başarıya ulaşacağı konusunda inancı tamdır. Bir ulus savaş meydanlarında başarılı olmuşsa mutlaka dimağı ile mücadele konusunda da başarılı olacaktır (İnan, 1998).

Milli Mücadele’den sonra 3 Mart 1924’te kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile Cumhuriyet dönemi eğitim düşüncesine somut bir nitelik kazandırılmıştır. Tüm okulların Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlanmış, devlet eğitimi kendi denetimine almak konusunda kararlı tutumunu göstermiştir.

Bu kanunla;

- *Dini ve mesleki tüm eğitim kurumları Milli Eğitim Bakanlığı’na devredilerek eğitim ve öğretim işleri tek elden yürütülmeye başlanmıştır. Ancak 1925’te askeri okullar Milli Savunma Bakanlığı’na bağlanmıştır.*
- *Medreseler ve Sıbyan mektepleri kapatılmıştır.*
- *Yüksek din uzmanı yetiştirmeyi amaçlayan İlahiyat Fakültesi kurulmuştur (Doğan, 2010, s.389).*

¹ Geleneksel mahalle (sıbyan) mekteplerinin çoğu 1870’lerden itibaren sayıca azalıp yerlerini “*usul-i cedid*” yöntemlerine göre öğretim yapan “*iptidaî mekteplere*” bırakmışlardır.

- *Ayrıca Şeriye ve Evkaf bütçelerinde mekteplere ve medreselere ayrılan paranın Maarif Bütçelerine geçirilmesine karar verilmiştir (Akyüz, 2008, s.330).*

XIX. yy'dan miras alınan dinin bütünleştirici ilkesi 1924 Tevhid-i Tedrisat Kanunuyla milli anlayışa dönüşmüştür. Medreselerin kapatılması kararının alınmasıyla eğitim laik bir düzene oturtulmuştur (Ergin, 1977). Böylece dünyevi ilkeleri önemsemeyen insan tipi yerine, çağdaş laik düzene ayak uydurmuş insan modeli yetiştirilmek istenmiştir.

Çağdaş eğitimin hedeflerinden biri olan hür düşünen bireyler yetiştirmek konusunda genç Cumhuriyet somut adımlar atmıştır. Bu adımlardan biri akademisyen raporları sürecidir. 1924 yılında John Dewey ile başlayan bu süreç Dr. Kühne, Omer Buyse, Prof. Albert Malche Mıs Parker ile Walker D. Hines, Brehan S.Omerwell O.F. Gardner, Edwin Walter Kemmerer, C.R. Whittlesey, W.L. Wright, Jr. Bangt Wadsted, Goldthwaite H.Dorr, H. Aleksandır Smith, Vasa Trivanovith'in oluşturduğu Amerikan heyeti ile devam etmiştir. Bunlardan en önemlisi John Dewey'in 1924'te yazdığı rapordur. Birinci rapor Türk eğitim sistemi için acil olarak gerekli görülen ödenek tahsisini içerir. İkinci rapor esas olarak kabul edilen rapordur; "*Okul Sistemi, Öğretmenlerin Yetiştirilmesi, Program, Bakanlık Örgütü, Okul sistemi, Okul Disiplini*" gibi çeşitli konularda Dewey'in görüşlerini içerir (Doğan, 2010).

Eğitim seferberliği sadece okullarda değil, kültür alanında da devam etmiştir. Yazı, dil ve tarih alanlarındaki yenilikler genç Cumhuriyeti temellerini oturttuğu inkılâplara ön ayak olmuştur. Okuma-yazmanın çok düşük olduğu bir toplumda çağdaş medeniyet seviyesine yükselmekten söz edilemez. Bu durum yazı alanında ciddi değişikliklerin yapılmasını gerekli kılmıştır. 1 Kasım 1928'de kabul edilen Latin alfabesiyle tüm yurttaki okuma yazma seferberliği başlamıştır (Akyüz,2007).

Genç neslin, Türkiye Cumhuriyetini Mustafa Kemal'in hedef gösterdiği muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkarması beklendiğine göre çağdaş bir bilgi seviyesi yakalaması da gerekmektedir. Atatürk, "*Gözlerimizi kapayıp mücerret yaşadığımızı farz edemeyiz. Memleketimizi bir çember içine alıp cihan ile alakasız yaşayamayız. Bilakis müterakki, mütemeddin bir millet olarak medeniyet sahasının üzerinde yaşayacağız, bu hayat ancak ilim ve fen ile olur. İlim ve fen nerede ise oradan alacağız ve her ferd-i milletin kafasına*

koyacağız. İlim ve fen için kayıt ve şart yoktur.” diyerek bu durumu özetlemiştir (Karal, 1986, s.82). Öyleyse işaret edilen eğitim sistemi hem kendi değerlerini unutturmayacak şekilde ulusal hem de çağa ayak uyduracak şekilde evrensel ilkelere sahip olmalıdır.

Bilimsellik devrin şartlarını yakalama konusunda önemli olduğu gibi, milleti yüceltmeyi, Avrupa medeniyeti karşısında Türk milletinin uçuruma sürüklenmesini önlemeyi hedefler. Bilimsel kararlılığı ilke edinmiş bir eğitim sistemi bu ilkeyi eğitim programında, uyguladığı metotlarda gösterir. Avrupa standardını yakalama konusunu öğretimde de takip eden genç Cumhuriyet karma bir eğitim modeli planlamıştır. Böylece sistemini çağdaş, laik bir düzene oturttuğunu ispatlamıştır

Türk eğitim sisteminin amaçlarına uygun gençlik yaratma süreci Türk Tarihinin geçlere anlatılmasıyla başlıyordu. Osmanlı Devleti Dönemi'nde tarih anlayışı Osmanlı Tarihini vurgulamaktaydı (Oral, 2006). Mustafa Kemal, 1931 yılında Osmanlı tarihi anlayışına karşı çıkarak Türk Tarih Kurumu'nu kurmuştur. Osmanlı son dönemlerinde ortaya çıkan Türkçülük düşüncesi bu kurumun çalışmaları arasında yer alan Türk Tarih Tezi'ne kaynaklık etmiştir (Kodaman, 2005) Tüm bu çalışmaların amacı Batılıların Türklere yönelttiği göçebe - sarı ırk iddialarına cevap vermektir. “*Avrupamerkezci*” diye adlandırılabilir bu tarih anlayışının önüne geçmek ancak Türk kültür ve Uygarlıklarını ortaya çıkararak geçilebilir (Tarih IV,1932).

Cumhuriyetin kuruluşunun onuncu yılında, Türk gençlerine inkılabın faziletlerini anlatmak ve devletine sahip çıkan gençler yetiştirmek amacıyla İstanbul Üniversitesinde Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü kurulmuştur (Oral, 2009:322). Mustafa Kemal, enstitünün açılma amacına paralel olarak milli tarih yazımının önemine vurgu yapmıştır. “*Şimdiye kadar doğru bir tarih-i milliye mâlik olamayışımızın sebebi tarihlerimizin, hakiki karilerin vesaika istinat etmekten ziyade, ya birtakım meddahların veya birtakım hodgâmların hakikat ve mantıktan âri sözlerinden başka memba bulamamak bedbahtlığıdır*” (Söylev ve Demeçler,1997, s.99).

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Dersinin Ortaya Çıkışı

Yeni kurulan devlette öncelikli olarak yapılan inkılapları halkın anlaması gerekiyordu. Türk İnkılabının Faşist İtalya ve Komünist Rusya karşısında farkını ortaya koymak ve halka anlatmak amacıyla 20 Haziran 1933'de İstanbul Üniversitesinde bir İnkılap Tarihi Enstitüsü kuruldu. İlk ders 4 Mart 1934 tarihinde Yusuf Hikmet Bayur tarafından verilmiştir. 8 Mart 1934'te Mahmut Esat Bozkurt, 11 Mart 1934'te Yusuf Kemal Tengirşenk de ders vermeye başlamışlardır (Oral, 2002). Dersler "*İnkılap Tarihi dersleri İnkılabın ruhuna uygun verilmelidir*" diyen Tengirşek'in düşüncelerine paralel olarak anlatılmıştır.

Yusuf Hikmet Bayur, Türkiye'nin dış politika tarihini; giriş, Ankara'daki milli hükümetin dış siyaseti, Lozan Konferansı ve Lozan'dan sonra olmak üzere dört başlıkta incelemiştir (Oral, 2002). Recep Peker, Türk İnkılâbının niteliklerinin diğer devletlerde yapılan yeniliklerle paralel olmadığını Türk inkılâbının üstün olduğunu verdiği derslerle anlatmıştır (Peker, 1935: 34- 57). Mahmut Esat Bozkurt'un "*Atatürk İhtilali*" başlıklı notları Recep Peker'in ders notlarına göre daha kapsamlıdır. Bozkurt, Atatürk İhtilali tanımlamasındaki ihtilal kavramını bir şeyin değişerek yerine yenisinin konulması olarak açıklamıştır (Oral, 2002; Bozkurt, 2008).

Türk İnkılap Enstitüsü'nün taslağı dönemin Maarif Vekili Reşit Galip tarafından gerçekleştirilmiştir. Bakanlık bünyesinde oluşturulan "*İnkılap Terbiyesi Komisyonu*" Ankara Kız Lisesi'nden Tarih ve Yurt Bilgisi Öğretmeni Afet İnan, Talim ve Terbiye Reisi İhsan Sungu ve basın-yayıncı bir temsilci ile toplanmıştır. Toplantıya başkanlık eden Reşit Galip bir İnkılap Tarihi Enstitüsü kurulmasını ve bu enstitünün klasik öğretim yöntemlerinden uzakta inkılap tarihi dersi anlatmasını istiyordu. Nitekim enstitü 31 Temmuz 1933'te üniversite reformu çalışmaları kapsamında İstanbul Üniversitesi ile birlikte kurulmuştur (Oral, 2001).

15 Nisan 1942'de Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü kurulup enstitü müdürü olarak Ord. Prof. Dr. Enver Ziya Karal atanmıştır. Evvela Türk devrim tarihi derslerinin içeriği, kapsamı ve enstitünün faaliyetlerini belirleyen bir yönetmelik hazırlanmıştır. Ayrıca faaliyetlerle ilgili olarak bir de kütüphane, arşiv ve müze

kurulmuştur. Karal'ın çalışmalarıyla enstitülerde okutulacak derslerin "Kurtuluş Savaşı ve Türk İnkılabı Tarihi" ile "Türkiye Cumhuriyeti Rejimi" olmasına karar verilmiştir. Enstitü günümüzde Türkiye Cumhuriyeti Araştırmaları bakımından önemli bir merkezdir (Oral, 2002).

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Dersinin Aşamaları (1933-2001)

Türk düşüncesi bir sonraki nesle ders kitapları aracılığıyla aktarılmalıydı. Bu sebeple öncelikle "Türk Tarihinin Ana Hatları" adlı ders kitabı yazdırılmıştır. Kitabın giriş kısmında yeni Cumhuriyetin tarih anlayışı şöyle özetlenmiştir; "Bu kitap belirli bir amaç gözeterek yazılmıştır. Şimdiye kadar ülkemizde yayımlanan tarih kitaplarının çoğunda ve onlara kaynak olan Fransızca tarih kitaplarında Türklerin dünya tarihindeki rolleri bilinçli ya da bilinçsiz olarak küçültülmüştür. Türklerin ataları hakkında böyle yanlış bilgi edinmesi, Türklüğün kendini tanımasında, benliğini geliştirmesinde zararlı olmuştur. Bu kitapta hedeflenen asıl amaç, bugün, bütün dünyada tabii mevkinin geri alan ve bu bilinçle yaşayan milletimiz için zararlı olan bu hataların düzeltilmesine çalışmaktır, aynı zamanda bu, son büyük olaylarla ruhunda benlik duygusu uyanan Türk milleti için milli bir tarih yazmak ihtiyacı önünde atılmış bir adımdır" (Komisyon, 1931, s.25). "Türk Tarihinin Ana Hatları" medeniyetlerin oluşumu ile ilgili bilimsel gerçeklere dayanmaktadır. Jeoloji, antropoloji, arkeoloji, filoloji, etnoloji, sosyoloji gibi bilim dallarına dayandırılan tarihi bilgiler yer almaktadır.

Birinci Türk Tarih Kongresi, yukarıdaki anlayışla ortaya atılan Türk Tarih Tezini tartışmak amacıyla toplanmıştır. 2-11 Temmuz 1932 tarihleri arasında yapılan kongre sonucu elde edilen bulgular tarih ders kitaplarına girmiştir. Türk Tarih Tetkik Cemiyeti de kongredeki düşüncelere paralel olarak 1931 yılında liseler için dört ciltlik bir tarih kitabı hazırlamıştır. Bu çalışmanın kapsamında Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasını anlatan Tarih IV ders kitabı anlatılmaktadır.

Tarih IV'te Türkiye Cumhuriyeti'nin temel ideolojisi Cumhuriyet Halk Partisinin ilkeleri ve Türk Tarih Tezi'nin savunduğu düşüncelerle anlatılmıştır. Kitapta millet, Türk, milliyetçilik, halkçılık, laiklik gibi pek çok kavramın yeni kurulan

Türkiye Cumhuriyeti'nin ideolojisini yansıtacak şekilde yazılmıştır. Orta Mektep İçin Tarih I, II, III ders kitapları da aynı anlayışla kaleme alınmış diğer kitaplardır.

1947 yılında yazılan Tarih I ders kitabı konuları bakımından incelendiğinde % 40 Yunan Tarihi, % 40 Roma Tarihi, % 8 Eski Anadolu Tarihi, % 4 Türk Tarihinin yer aldığı görülür. “*Tarih IV*” ders kitabı birinci kısım; “*Birinci Dünya Savaşı Osmanlı Devleti'nin Durumu, İstiklal Savaşı ve Cumhuriyet'in Kuruluşu*” İkinci Kısım Lozan Antlaşması'ndan 1934'e kadar olan bölüm yer almıştır. Liselerde okutulan tarih kitaplarının tamamında Türk Tarihinin % 41'lerde kaldığı görülmektedir.

Ziya Gökalp, Türk Tarih Tezi'ne ve Güneş Dil Teorisine ciddi şekilde katkıları olan bir düşünür olarak sosyoloji ile temellendirdiği düşüncelerini “*Türk Medeniyet Tarihi*” ve “*Türk Töresi*” adlı eserlerinde Türk Tarihinin Göktürkler'den itibaren başladığını belirtmiştir. Batılılar'ın Türkler'e karşı kullandığı; göçebe, sarı-ırk iddialarına cevap niteliği taşımaktadır. I. Türk Tarih Kongresi'nde de tartışılan Türk Tarih Tezi Gökalp'in düşünceleriyle doğrudan ilgilidir.

Türk Tarihinin 1930'larda ciddi şekilde sorgulandığı 1930'lu yıllarda ciddi şekilde tartışmalar yer almıştır. Afet İnan ırk üstünlüğünü savunan teziyle, Yusuf Akçura, tarihin bilinç oluşturmada bir araç olması gerektiğini belirten düşünceleriyle ön plana çıkmışlardır. 1940'larda Fuat Köprülü bu tarih anlayışının romantik tarih anlayışının bir ürünü olduğunu belirtmiştir (Şeker, 2011).

Dersin adı ve ilk ortaya çıkışı hakkında çeşitli kaynaklarda farklı ifadeler yer almaktadır. Bir görüşe göre; dersin adı 1932 yılındaki ders notlarına bakıldığında; *İnkılap Dersleri* iken 1942 tarih ve 4204 Sayılı kanunla “*Türk İnkılap Tarihi*” olmuştur. Böylece inkılap bilincini aktarma amacıyla olan ders artık bir tarih dersi niteliği kazanmıştır (Akbulut, 2005).

20 Mart 1968'de dersin adı “*Türk Devrim Tarihi*” olarak değiştirilmiştir. 12 Eylül 1980 sonrası, ders tekrar “*Türk İnkılâp Tarihi*” adını almıştır. 6 Kasım 1981 tarih ve 2547 sayılı YÖK kanunu uyarınca “*Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi*” adını almıştır.

1981 yılında ise “*Yüksekokullar Türk İnkılâp Tarihi ve Orta Öğretim Kurumları Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi Müfredat Programı*” kabul edilerek 1981-82 öğretim yılında uygulamaya konulmuştur. Tebliğler Dergisi'nin 18.01.1982 tarihli 2104. sayısında “*İlköğretim ve Ortaöğretim kurumlarında Atatürk İnkılâp ve İlkelerinin Öğretim Esasları Yönergesi*” yayımlanmıştır. Ders 2104. Sayılı yönerge ile 1981-82 öğretim yılında öğretim kurumlarının I. II. III. sınıfları ile temel eğitim okullarının VIII. sınıflarında okutulmaya başlanmıştır. Dersin isminin sonuna “*Atatürkçülük*” ibaresinin eklenmesi Talim Terbiye Kurul Başkanlığı'nın 20.02.1982 tarih ve 32 sayılı ve 24.09.1982 tarih ve 126 sayılı kararıyla olmuştur. Dersin amaçları arasında Türk İnkılabının anlamını ve önemini kavratmak, Atatürk'ün milliyetçilik ve medeniyetçilik anlayışını belirtmek, Atatürk İlkelerinin oluşturduğu bilinci kazandırmak, Türk İnkılabının, milli ve milletler arası nitelikleri gibi Cumhuriyet yönetiminin özelliklerini belirleyen maddeler vardır. Öğrencilerin yurt sorunlarına duyarlı hale getirilmesi amacıyla 1982 yılından itibaren dersin konularına Fransız İhtilali, Burjuvazinin doğuşu, Sosyalizm cereyanları ve Emperyalizm siyaseti eklenmiştir. Böylece 1982 yılından itibaren İnkılâp Tarihi dersi daha sistematik hale gelmiştir. 1982-1983 eğitim-öğretim yılından itibaren yazdırılacak bütün kitaplara Atatürk'ün özdeyişlerinin yer alması sağlanmıştır. Atatürk ilkelerinden hemen her derste söz edilmesi, Atatürk'ün çağdaş, akılcı düşünce yapısının ön plana çıkarılması gibi birçok konunun, bu dersin içeriğinde yer alması sağlanmıştır. Tebliğler Dergisi'nin 2212. sayısında Atatürkçülükle ilgili konuların öğretim programlarına ve ders kitaplarına aktarılmasına karar verilmiştir. Karar, Atatürkçü nesiller yetiştirmek ile Atatürk İlke ve İnkılaplarının sistemli bir şekilde tüm derecelerdeki okullarda okutulmasını sağlamak amacıyla verilmiştir.

1996 yılında yeni bir değişiklik ile Milli Eğitim Bakanlığı ilgili hedef ve davranışları yeniden düzenlemiştir. Talim terbiye Kurulu'nun 34 sayılı ve 26.04.1999 tarihli kararı ile İlköğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programına 10. bölüm olarak “*II. Dünya Savaşı ve Türkiye Cumhuriyeti*” dersi konusunun eklenmesi ve değişikliğin 2001 yılından itibaren devam etmesi sağlanmıştır (Cengiz ve Dönmez, 2008).

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ders Kitapları

1. Karal, E. Z. (1945). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*. M.F.V., İstanbul: Ders kitabı, Cumhuriyet ideolojisini verme kaygısıyla kaleme alınmıştır. Çalışma kapsamında incelenen kısımlarda millet, vatan tanımlarının yanı sıra Türk olgusu da geçmektedir.

2. Karal, E. Z. (1971). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi: Karal'ın 1971 basımlı ders kitabı kavramlardan uzak bir anlatım izlemiştir. 1945'teki kitaba göre kapsamı daha dardır.

3. Komisyon. (1932). *Tarih IV: Türkiye Cumhuriyeti (1931-1941)*. İstanbul: Devlet Matbaası: Kitap, bugün liselerde okutulan Cumhuriyet dersi kitabıyla aynı öğrenim düzeyindedir. Kitapta geçen kavramlar (devlet, millet, laiklik, Türk gibi.) ve devlet vatandaş ilişkileri konuları kitabın Cumhuriyet öğretilerini veren bir kaygıyla anlatıldığını işaret etmektedir.

4. Komisyon. (1936). *Orta Mektep İçin Tarih II*. İstanbul: Devlet Basımevi: Ortaokul düzeyindeki ders kitaplarına denk olan Tarih II, Türk kültürünün tarihte arandığının ve bu şekilde bir vatandaş bilinci oluşturulmaya çalışıldığının göstergesidir.

5. Parmaksızoğlu, İ. (1982). *Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi*. İstanbul: Devlet Kitapları:. Kitap, Atatürkçülüğü bir değer olarak işlemiştir. Bu nedenle incelenen kitaplar arasında Gökalp'in düşüncelerinin en fazla yansıdığı ders kitaplarından biridir. Örneğin milli birlik ve beraberlik mesajlarını verilmesi Ziya Gökalp'in düşüncelerinin yansıdığına kanıttır.

6. Serdarlar, N. Çetinkanat F. (1972). *Türkiye Cumhuriyet Tarihi*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi: Çalışmanın konusuna dahil olan bölümler ders kitabında incelendiğinde diğer ders kitaplarının bir tekrarı olduğu görülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nde yapılan inkılapların anlatıldığı bölümde Atatürk ilkelerine başlık olarak yer verilmemiştir. Bu yüzden kavram bakımından eksik bir kitaptır (Özhan, 2008).

7. Su, K., Su, M. K. *Türkiye Cumhuriyet Tarihi*. İstanbul: Kanaat Yayınları: Çalışmada 1970, 1972, 1979 basımları kullanılmıştır. Sözü edilen basımları arasında belirgin bir farklılık yoktur. Çalışmada incelenen bölümlerinde kavram yönünden diğer kitaplara göre daha eksiktir.

8. Su, K. Duru K. N. (1944). *Ortaokul İçin Tarih III*. Ankara: Maarif Matbaası: Çalışma konusu içine giren bölümlerde kitabın kavram yönünden oldukça zengindir. Ders kitabının ortaokullar için hazırlanmış olması ve o dönemde zorunlu eğitimin ilkökul düzeyine kadar olması ders kitaplarının da yoğun bir programın oluşmasına sebep olmuştur. Kitabın kavram yönünden zengin olması Gökalp'in düşüncelerinin etkisinin olduğuna işaret etmektedir.

9. Şahin; M. (1999). Şenünver, G. Kesim, H. D., Turgut, R., Alay, A., Ercan, N. (2002). Kurt, Ö. (2006). Başol, S., Yıldırım, T., Koyuncu, M., Yıldız, A. Evirgen, Ö. F. (2009). *İlköğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük*: 1981 yılından itibaren ilköğretim kademesinde okutulmaya başlanan İnkılap Tarihi dersinin çalışmada 1999 yılından itibaren okutulan ders kitapları alınmıştır. Ticari kaygılarla yazılan kitaplar, Atatürkçülük konusunun benimsetilmesi üzerine kuruludur.

10. Şapolyo, E. B. *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*. İstanbul: Ahmet Halit Yaşaroğlu Kitabevi: Çalışmada kullanılan 1958, 1966 ve 1975 basımları arasında belirgin bir fark yoktur. Ders kitabı devlet prensiplerini ortaya koymak amacıyla yazılmış, ticari bir kaygısı bulunmamaktadır. İncelenen kitaplar arasında Ziya Gökalp'in düşüncelerinin etkisini takip etmek söz konusudur.

Ziya Gökalp

Hayatı

Asıl adı Mehmet Ziya olan Ziya Gökalp 1876 yılında Diyarbakır'da doğdu. Babası vilayet evrak müdürü Tefik Efendi'dir. İlkokulu Mercimek Örtmesi ilkokulunda tamamlamış, bu mektepten sonra Diyarbakır Askeri Rüştiyesi'ne (ortaokul) girmiştir (Şapolyo, 1933). Askeri Rüştiyenin okul müdürü İsmail Hakkı, Ziya ile özel olarak ilgilenmiş ve Fransızca dersleri vermiştir (Göksel, 1949). Gökalp'in hayatında önemli bir etkisi olan İsmail Hakkı, Ziya'nın daha sonra Durkheim sosyolojisinden etkilenecek düzeyde Fransızca öğrenmesini sağlamıştır.

1891 yılında Diyarbakır Mülki İdadisine girdi. İdadide tanıştığı hocası Doktor Yorgi, Ziya'ya Eski Yunan Felsefesine dair bilgiler verdi. Onun bilgileri akıl ile iman çatışmasını beraberinde getirdi (Kösoğlu, 2009). Gökalp'in çok dikkatle dinlediği hocasının sözleri onda yeni ufuklar açmıştır (Göksel,1949).

Gökalp, sebebi hâlâ tartışılan bir şekilde lise yıllarında bir buhran geçirdi. Onun asıl meselesi hayatı boyunca mefkûre dediği ideali yakalamaktı. Kimi zaman batı, kimi zaman da doğu eserlerinde bu hakikati bulacağını düşünüyordu. İnsanın dünya üzerindeki görevinin ne olduğu sorusu, on yedi yaşından itibaren kafasını kurcalamaya başlamıştı. İnsanın hayattaki amacı ne olmalıydı? İlerleyen yıllarda Gökalp'in aklında kendi ülkesiyle ilgili de fikirler belirmeye başlamıştı. Ülkede bir yenilik cereyan etmeliydi, fakat yaparken nasıl bir yol izlenmeliydi? Bu açmazdan nasıl kurtulunabilirdi? Gökalp'in bunalımı kafasına sıktığı bir tabancayla yeni bir boyut kazandı. Kurşun alınının kemiğine saplandı ve yaşamı boyunca ona buhranlı günlerini hatırlatacak bir şekilde orada kaldı. Gökalp'i ölümden kurtaran o günlerde kolera salgını sebebiyle Diyarbakır'da bulunan Doktor Abdullah Cevdet oldu² (Tütengil, 1964).

1895'te Gökalp'in intiharından sonra kardeşi Nihat, Diyarbakır'a onun yanına geldi. Kardeşini uğurlamak için çıktığı yolda kendisi de Erzurum- Trabzon

² Eylül 1869 Arapkir doğumlu olan Abdullah Cevdet yaşamı boyunca pek çok siyasi olayla anılmıştır. Bunlardan bir tanesi 3 Haziran 1889'da Tıbbiyeli arkadaşları İbrahim Temo, İshak Sükuti, Mehmet Reşit ve Hikmet Emin ile birlikte İttihat-i Osmanî cemiyetini kurmasıdır. Bu cemiyet daha sonra "*İttihat ve Terakki*" ismini almıştır. Ziya Gökalp'in bu cemiyete üye olmasında Abdullah Cevdet'in katkıları vardır. Mart 1904'te Erdem Ruhi Balkan ile Cenevre'de Jön Türk hareketi içerisinde açıkça anarşist eğilimler taşıyan tek teşkilat olan Osmanlı İttihat ve İnkılâp Cemiyeti'ni kurdular. Abdullah Cevdet, Eylül 1904'te uzun yıllar etkisini sürdürecektir bir mecmua olan *İçtihad Mecmuasını* kurdu. Bu mecmua Jön Türk hareketi içinde siyaset yerine kültüre ağırlık veren tek mecmuadır.

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra büyük tartışmalara yol açan R. Dozy'nin "*Essa Sur l'histoire de l'islamisme*" adlı kitabını "*Tarih-i İslamiyet*" ismiyle tercüme etti ve yayımladı. İsmail Fenni'nin "*İzale-i Şükuk*" adlı kitabında, Abdullah Cevdet'in bu tercüme eserinin Hz. Peygamberin hayatını marazi psikolojisiyle açıklamaya çalıştığı için kendisinin de din düşmanı olarak tanınmasına sebep olduğunu yazmıştır. 1910 yılı sonlarında *İçtihad'ı* 24. sayısıyla yeniden yayınlayan Abdullah Cevdet, kısa sürede Garpcı ve biyolojik materyalist fikirleri benimseyen Osmanlı yazarlarını etrafında toplamıştır. Bunların arasında Kılıçzade Hakkı ile Celal Nuri de bulunmaktadır. II. Meşrutiyet sonrası siyasi faaliyetlere Abdullah Cevdet de 1910 yılında kurulan Osmanlı Demokrat Fırkası'nın ikinci başkanı olarak katılmıştır. Bu firkanın yayın organları olan *Genç Türk*, *Selamet-i Umumiyye*, *Azad* ve *Türkiye* gibi gazete ve dergilerde yazılar yazdı Bu fırka Hürriyet ve İtilaf'a katılınca siyasi faaliyetlerini azalttı. Abdullah Cevdet de mütarekeye kadar siyasette geri planda kaldı (Hanioğlu, 1988).

üzerinden İstanbul'a gider. İstanbul'da parasız olduğu için Baytar Mektebine yazılır. Mehmet Akif de oradaydı. Gökalp'in siyaset yaşamını şekillendiren "*İttihat Terakki*" ile teması bu yıllarda başladı. Baytar Mektebinde tanıştığı Hüseyinzâde Ali Bey sayesinde Türk düşüncesi ile tanıştı ve Leon Cahun'un muazzam eseri "*Türk Tarihine Giriş*" eserini okumaya başladı (Kösoğlu, 2009).

O yıllarda Ermenilerin başlattığı milliyetçilik hareketleri dönemin gençleri gibi Gökalp'i de etkilemiştir. İmparatorluğun parçalanma dönemi milliyetçilik akımlarını körüklemeye başlar. Gökalp 1897'de arkadaşlarıyla İdadideki hocası Doktor Yorgi'yi ziyaret gitti. Yorgi; Kanuni Esasi'nin halk ruhuna uygun olması gerektiğinden bahsetti. Yapılacak İnkılaplar halkın istekleri göz önüne alınarak yapılmalıdır (Gökalp, 1982b). Gökalp bu sözlerden hareketle sosyoloji ilmine ilgi duymaya başlar ve Türk milletinin sosyolojisini inceledi (Kösoğlu, 2009).

1898 yılında Gökalp'in hayatında yeni gelişmeler oldu. Okulda yapılan aramada dolabında bulunan Fransızca kitaplar nedeniyle, okuldan atılma tehlikesi geçirdi. Yaz tatilinde Diyarbakır'da arkadaşlarıyla çalışmalarını sürdürdü. Vali'ye karşı Dersaadet'e telgraf çekme eylemleri yaptılar. Evinde zararlı evraklar bulundurduğu gerekçesiyle tutuklandı (Kösoğlu, 2009).

İstanbul'a döndükten sonra kendisi hakkında açılan soruşturmalarla karşılaştı. Okulda kalamadığı ve parası olmadığı için kardeşi Nihat onu Sirkeci'de bir otele yerleştirdi. O yıl, arkadaşı Ahmet Cemil'e gönderdiği Sultan Hamit aleyhindeki mektubun ele geçmesi ile kaldığı otelden alınır, tutuklanıp Taşkışla'daki Cezaevine gönderilir. Orada dokuz ay kaldıktan sonra iki ay da Mehterhane'de tutuklu kalır (Sultan Ahmet Cezaevi) ve Zaptiye Nezareti'ne götürülür. Tutukluluğu boyunca Kuran-ı Kerim'den başka kitap okumasına izin verilmez. Burada Kuran-ı Kerim'i yeniden yorumlama fırsatı bulur (Kösoğlu, 2009).

Taşkışla'da tanıştığı "*pîrîm*" dediği Naim Bey, Gökalp'in siyasi fikirlerine öncülük etmiştir. Gökalp, çok etkilendiği Naim Bey'in vasiyetini dinlemiş; padişahın mutlak otoritesine son verecek Meşrutiyeti savunmuştu. Gökalp, "*Meşrutiyet fikri*"nin gizli kalmaması ve bir an önce ilan edilmesi için bu tarihten sonra beklemenin anlamsız olduğuna karar vermiştir (Gökalp, 1982b, s.103-107). Taşkışla'dan sonra sürgüne gittiği Diyarbakır'da, Selanik'te yapılacak

İttihat Terakki Kongresi'ne Diyarbakır temsilcisi olarak davet edilmiş ve kongrede Merkez-i Umumi azalığına seçilmiştir (Heyd,1979).

Gökalp, 1900'lü yılların sonuna doğru Diyarbakır'a dönmüştür. Amcasının vasiyeti doğrultusunda amcasının kızıyla evlenmiştir. (Kösoğlu, 2009).

1908'de II. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle birlikte İstanbul'a gitti. Burada İttihat ve Terakki Cemiyeti ileri gelenlerinden Yusuf Akçura ile tanıştı. Gökalp'in Türk Ocağı ve Türk Yurdu Dergisi ile olan ilgisi bu dönemde başlar. 1913 yılında Türk Yurdu dergisinde yayımlanan "*Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*" adlı makalesi Gökalp'in dönemin milliyetçilerinden farklı olarak ırkçılığı reddeden, milliyetçiliği iman ve kültür birliğine dayandıran ve günümüzde de canlılığını koruyan bir anlayışla açıklar (Kösoğlu, 2011).

İstanbul'da Darülfünun'da Emrullah Efendi'ye vekâleten sosyoloji ve psikoloji dersleri vermeye başladı. Fakat çekingenliğinden ötürü derslere devam edemedi. Diyarbakır ilköğretim müfettişliğine atandı (Erişirgil, 1984). Eşinin rahatsızlanması sebebiyle altı ay sonra Diyarbakır'a döndü. Bu sırada genel merkezi Selanik'te bulunan İttihat ve Terakki Cemiyeti "*Hürriyet İnkılâbı*" için bütün şubelerinden rapor istemişti. Gelen raporlar arasında Ziya Gökalp'in raporu beğenildi ve İttihat Terakki Cemiyeti'nin genel yönetim kurulu üyeliğine seçildi. Bunun üzerine 1909'da Selanik'e gitti (Tuncay, 1978).

Gökalp'in Selanik yılları fikirlerinin olgunlaşması açısından önemlidir. Bu yıllarda İslamcı düşünceye yönelmiştir (Heyd,1979). Fakat Selanik'teki *Genç Kalemler* dergisinde yayımlanan *Turan* adlı şiiri Türkçülük düşüncesinin ilk safhasını oluşturmuştur. Bu şiirle "*Türkçülük*" fikrini vatan kavramıyla birleştirmiştir. Gökalp'in Türk düşüncesi Türkiye ya da Türkistan gibi önceden Türklere ait olan alanlar değil, "*Vatan ne Türkiyedir Türklere ne de Türkistan Vatan ebed ve müddet bir ülkedir Turan*" dizelerinde ifade ettiği gibi sonsuz bir alandır (Türkdoğan, 1978).

Balkan Savaşı'nın patlak vermesi ve Selanik'in elden çıkması üzerine İttihat ve Terakki Cemiyeti merkezini İstanbul'a taşır. Gökalp'in yazıları bundan böyle İstanbul'da yayımlanan "*Yeni Mecmua*" adlı dergide görülmeye başlar. Gökalp'in düşünce hayatının en verimli yazıları bu dergidedir. 1917 yılında çıkan bu dergide Gökalp'in karşı olmasına rağmen Genç Türkler, hükümetin

yardımını almıştır. Gökalp'in "*Kızılalma*" ve "*Yeni Hayat*" adlı kitaplarındaki şiirler önce bu dergide yayımlanmıştır (Heyd, 1979).

İttihat ve Terakki Cemiyeti, 1911'den sonra iktidarı ele alınca Gökalp, Emrullah ve Şükrü Beylerin ısrarıyla Darülfünun müderrisliğine getirildi. Bu vazifesi esnasında Edebiyat Fakültesi'nde edebiyat, tarih, coğrafya, felsefe, sosyoloji bölümlerini kurdu ve burada ders vermek üzere Ahmet Ağaoğlu, Yahya Kemal, Mustafa Şekip Tunç gibi milliyetçi gençleri fakülteye aldırdı. Fakültede 1915'te ilk defa sosyoloji kürsüsünü kurup ders vermeye başladı (Celkan, 1990). I. Dünya Savaşının sona ermesiyle İttihat Terakki Cemiyeti üyeleri ülkeyi terk etti fakat Gökalp derslere devam etti. Ancak İstanbul'un işgaliyle birlikte Darülfünun İngiliz askerler tarafından basıldı ve Gökalp sosyoloji kürsüsünde tutuklandı. 1918'de Bekirağa Bölüğüne gönderildi (Kösoğlu, 2009). 28 Mayıs 1919 günü de altmış altı kişi ile birlikte Gökalp sürgün cezasına çarptırıldı. Üç buçuk ay Limni Adasında kaldıktan sonra 22 Eylül 1919'da Malta adasına sürüldü (Gökalp, 1989). Malta'da tek kişilik bir sosyoloji kürsüsü kurdu.

19 Mayıs 1921'de geri döndüğünde Darülfünun'daki derslerine devam edemedi. Ailesini alarak Diyarbakır'a geri döndü. Yazı hayatına orada çıkardığı "*Küçük Mecmua*" isimli dergiyle devam etti. (Erişirgil, 1984). Derginin ismini önce "*Mefkûre*" olarak düşündü fakat Diyarbakır Valisi Cevat Paşa'nın halk bu kelimeyi anlamaz düşüncesine katılarak Küçük Mecmua'ya dönüştürdü (Göksel, 1949).

Atatürk'ün isteğiyle 1921 yılında Ankara'dan Maarif Vekâleti ve telif ve Tercüme Encümeni Reisliği'ne getirildi. Bu dönemde "*Türkçülüğün Esasları*", "*Türk Töresi*", "*Türk Medeniyet Tarihi*" gibi eserlerini yazdı. Gökalp Ankara'da eğitimle ilgili çalışmalarda bulundu. Örneğin 1923 yılında Gökalp'in önerisiyle liselere felsefe ve sosyoloji dersleri konuldu (Tanyu, 1981). Sultanilere lise adı verilmesi ve eğitim şurasının toplanmasını da Gökalp'in katkıları büyüktür (Tuncay, 1978; Tanyu, 1981).

İkinci TBMM'de yeniden Diyarbakır mebusu seçildi (Tanyu, 1981:151). "*Doğru Yol*" adını verdiği programda Halk Partisi'nin prensiplerini yayımladı (Tanyu,1981:148). Damadı Ali Nüzhet Göksel yazar için şöyle diyor:

Ziya Gökalp bir dava adamıydı. O inandığı şeylere bir gönül, bir ruh kuvvetiyle bağlanırdı. O daimi bir tefekkür halinde yaşardı. Alelade

mevzular üzerinde adeta konuşmasını bilmezdi. O her yerde ve her zaman üniversitede ders veriyormuş gibi ilimden, felsefeden, lisan ve sanattan bahsedirdi. Onda Sokrat gibi zaman ve mekan tanımayan bir öğretmenlik ihtirası vardı (Göksel, 1949, s.28-29).

Gökalp, *Türk Medeniyet Tarihi* adlı eserinin ikinci cildini yayımlayamadan 25 Ekim 1924'te vefat etti ve 26 Ekim 1924 günü yapılan törenle Sultan Mahmut Türbesine defnedildi.

Eserleri

Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri I: Gökalp'in millet ve eğitim arasındaki ilişkiyi incelediği bir eserdir. Terbiye olarak nitelendirdiği eğitimi bu eserinde öğretim, talebe, muallim boyutlarıyla ele almıştır (Gökalp, 1973).

Altın Işık: Gökalp'in milli harsı yüceltmek konusundaki somut adımlarından biri Altın Işık adlı eserinde mevcuttur. Gökalp bu eserinde *Keloğlan, Deli Dumrul, Nar Tanesi* gibi Türk masallarını aktarmıştır. Halka Türk harsının edebiyat, kendi deyimleriyle bedii sanatlarını sunmuştur (Gökalp, 1976a).

Kızılelma: Gökalp'in Türkçülüğün uzak ülküsü olarak tarif ettiği Turancılığı Kızılelma adlı şiir kitabında görmek mümkündür. Esere ismini veren şiirde Ressam Turgut, Ay Hanım'a âşık olur ve onun peşinde Kızılelmayı aramaya başlar. Şiirdeki Ay, eski Türkleri simgelemektedir. Bilindiği gibi Eski Türklerde Ay kutsaldır ve dişidir. Bunun gibi şiirde Türklere ait pek çok imge bulunmaktadır. Gökalp bunları Turan ülküsünü açıklamak için kullanmıştır (Gökalp,1976b).

Makaleler I: Diyarbakir, Peyman, Volkan Gazetelerinde bulunan makaleleri bu eserde Şevket Baysanoğlu tarafından toplanmıştır (Gökalp, 1976c).

Şaki İbrahim Destanı ve Bir Kitapta Toplanmamış Şiirler: Yazarın bir kitap halinde basılmış ilk eseridir. Sultan Abdülhamit'in Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da altı vilayette çeşitli sebeplerle kurduğu Hamidiye Alaylarından biri de Diyarbakir vilayetindedir. Başlarında okuma yazma bilmeyen bir kaymakam vardır. Kaymakam o aşiretin eski bir ağasıdır. Başlangıçta huzuru iyi bir şekilde sağlayan bu alay, daha sonra şehri yağmalamaya başlar. Gökalp ortaya atılıp bu duruma isyan eder. Şaki İbrahim Destanında da bu olay anlatılır (Gökalp, 1976d).

Türk Medeniyet Tarihi: Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin halkına öncelikle Türk kimliği bilincini kazandırmak doğrultusunda yazılan bu eser tamamlayamamıştır. Gökalp bir milleti oluşturan medeniyet, hars, din, dil gibi unsurların önemini bu eserde anlatmıştır. Bir ders kitabı mahiyetindeki bu eser Eski Türk Devletlerini Osmanlı'nın benimsediği tarih politikası dışında kalarak anlatmıştır. Gökalp'in ömrü bu eseri tamamlamaya yetmemiştir (Gökalp, 1976e).

Türkçülüğün Esasları: Gökalp'in 1924'te ilk baskısını çıkardığı bu eser "*Biz kimiz*" sorusunun cevabını verme konusunda önemli bir yapıttır. Türkçülüğün tarihinden başlayarak Türkçülüğün anlamı, hars, medeniyet, lisan, din, halk, garp, mefkûre, milli tesanütü ve milli vicdanı kuvvetlendirmek konularında bilgi vermiştir (Gökalp, 1976f).

Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak: Gökalp'in Türkiye Cumhuriyeti'nin izlemesi gereken politikanın formülünü "*Türk milletindenim, İslam ümmetindenim, Garp medeniyetindenim*" diyerek anlattığı başlıca eserlerindedir (Gökalp, 1976g).

Yeni Hayat Doğru Yol: Gökalp Türkçülüğe yeni hayat sloganıyla başlamıştır. Müjgan Cunbur'un hazırladığı bu esere de bu sloganın somut hali yansımaktadır. Gökalp, dilde, kültürde, dinde pek çok yeniliği Türkçülük hareketi içinde benimsemiş, dahası Cumhuriyet Halk Fırkasına da "*Doğru Yol*" sloganıyla dokuz umdeyi anlatmıştır. Bu eser Hâkimiyet-i Milliye Gazetesindeki yazılarından derlenmiştir (Gökalp, 1976h).

Makaleler III: Milli Tetebbular Mecmuasındaki makaleleri Orhan Durusoy tarafından bu eserde toplanmıştır. Bu makalelerde Gökalp daha çok Eski Türkler ve yaşam biçimleri hakkında sosyoloji açısından bir değerlendirme yapmaktadır (Gökalp, 1977a).

Makaleler IV: İslam, İktisad, İçtimaiyat, Şair, Halka Doğru Mecmualarında çıkan makaleleri Ferit Ragıp Tuncor tarafından bu eserde toplanmıştır (Gökalp, 1977b).

Malta Konferansları Malta'daki sürgün yıllarında verdiği konferanslardan alınan notların toplanmasıyla oluşturulmuştur. Gökalp bu konferanslarda Türk unsurunun üzerinde durarak bir devletin tekâmülünü; boy, kabile, aşiret,

ümmet, devlet çerçevesinde eski Türk devletlerini de aktararak anlatmıştır (Gökalp, 1977c).

Makaleler IX: Yeni Türkiye, Yen Gün ve Cumhuriyet gazetelerinde çeşitli konularda çıkan yazıları Şevket Baysanoğlu tarafından bu eserde birleştirilmiştir (Gökalp, 1980).

Makaleler V: Gökalp'in terbiye adını verdiği eğitimle ilgili makaleleri Rıza Kardaş tarafından bu eserde toplanmıştır (Gökalp, 1981a).

Makaleler VIII: Halka Doğru, İslam, İçtimaiyat, Şair, Bilgi, İktisadiyat mecmualarında yayınlanan yazıları Şevket Baysanoğlu tarafından bu eserde toplanmıştır (Gökalp, 1981b).

Makaleler II: Gökalp'in eski Türkler ve İslam felsefesi hakkındaki Süleyman Hayri Bolay tarafından bir kitapta toplanmıştır (Gökalp, 1982a).

Makaleler VII: Küçük Mecmuadaki yazıları Abdulhalûk Çay tarafından bu eserde toplanmıştır (Gökalp, 1982b).

Türk Töresi: Gökalp'in Turancılık hedefine hizmet eden bir başka eseri de Türk Töresidir. Bugün benimsediğimiz birçok geleneğin İslamiyet öncesi beliren Şaman geleneğine ait olduğunu anlatır (Gökalp, 1987).

Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler: Gökalp'in tamamlanmamış eserlerinden biridir. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin kimlik temellerinin atılması konusunda yazmaya karar verdiği bu eserde Gökalp, Türk aşiretlerini ortaya çıkarma gayesi gütmüştür. Dr. Rıza Nur'un maddi ve manevi desteği ile Kürt aşiretleri hakkında sosyoloji metotlarını da dikkate alarak bir rapor hazırlamıştır. Hazırlanan raporun bir kopyası Atatürk'e gönderilmiştir. Bir kopyası Sinop'ta Rıza Nur Kütüphanesinde bulunmakta, bir kopyası da mirasçıları tarafından Türk Tarih Kurumu'na satılan felsefe notları arasındadır. Fakat bu notlar da eksiktir. Çeşitli gazetelerde çıkan bu raporların devamının yayınlamasına Gökalp'in ömrü yetmemiştir (Gökalp, 1992).

Limni ve Malta Mektupları: 28 Ocak 1919'da İstanbul Üniversitesinde tevkif edilip sürgün yıllarının başladığı tarihlerde kızları Hürriyet ile Seniha ve eşine tutuklu bulunduğu yerlerden mektuplardan oluşur. Gökalp'in mektupları Fevziye Abdullah Tansel tarafından *Ziya Gökalp Külliyyatı* olarak kitap haline getirilmiştir (Gökalp, 1989).

Çınaraltı Konuşmaları: Ziya Gökalp'in 1924-1925 yılları arasında Cumhuriyet Gazetesinde yayımlanan yazıları kitap haine getirilmiştir (Gökalp, 2006).

Fikirleri

Toplumsal olaylara eğitimci, sosyolog, bilim adamı gözüyle bakan Gökalp, kendi Dönemi'nin Türkçülerinden kullandığı bilimsel yöntemler ile ayrılır. Gökalp, sosyolojiyi toplumların sorunlarına bir çare olarak düşünmüş ve Aguste Comte gibi sosyal bilimlere doğa bilimleri gözüyle bakmıştır (Türkdoğan, 2005).

Gökalp Türk düşünce tarihinde “*idealist*” olarak tanımlanır. Eserlerinde toplumsal sorunlara manevi duygularla yaklaşması ve kişinin hissettiklerinin milleti tarafından daha öncelikli olarak kabul edildiğini düşünmesi onun idealist kimliğini açıklamada yardımcı olur (Gökalp, 1982b).

Gökalp'in fikirleri insan yaşamının temelini temsil ettiğine inandığı mefkûre, ideal ya da ülkü kavramıyla başlar. İdadi yıllarında geçirdiği buhran ve sonrasında intihara kalkışması bunun ispatıdır. Gökalp, memleketinin sorunlarına aradığı çözümü tasavvufta ya da siyasi bir ekolde bulamadığını bu düşüncenin de onu intihara sürüklediğini belirtir (Göksel, 1949). Mefkûre onun için kurtuluş yoludur. Bu anlamda millet kavramı önemlidir. Sosyolojik boyutta incelediği millet kavramını Emile Durkheim öğretilerinden esinlenerek açıklar. Gökalp'in kast ettiği ve esas ülküsünü “*Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*” olarak belirttiği millet Türk milletidir. Gökalp Türk milletine Türkçülüğü öğütler ve bunun için yapılması gereken şey Türk kültürünü yükseltmek ve Batıya yaklaşmak anlamında da kültür- medeniyet ikilisini takip etmektir (Gökalp, 1976f). Dinde, dilde, sanatta ve bilimde Türk milleti için yeni bir hayat düşünmektedir. Dolayısıyla Gökalp'in sisteminde bir kavram diğeri olmadan çalışmaz.

Mefkûre

Gökalp'in düşüncelerinin temelini lise yıllarında geçirdiği buhranlı günlerden sonra bulduğu mefkûre fikri oluşturur. Gökalp buna “*Hakikat-i Kübra*” ismini verir ve şu şekilde tanımlar:

“Bir millet büyük bir felakete uğradığı, korkunç bir tehlike karşısında bulunduğu zaman fertlerindeki şahsiyetleri bel’eder: O zaman umurun ruhunda yalnız bir milli bir şahsiyet yaşar, bütün kalplerde bu milli şahsiyeti idame etmek tehalükünden başka bir duygu kalmaz Bu hengâmda fertler kendi hürriyetlerini değil, milletlerinin istiklalini düşünürler. İşte o muazzez duygu ile karışık olan bu mukaddes düşünceye “mefkûre” denilir ve buhranlı devreye de ‘ilhak devresi’ namı verilebilir (Gökalp, 1976g, s.63).

Mefkûreyi bir millet tarafından mazide büyük buhranlar zamanında hakikaten yaşanmış ruhi bir halet, zihni bir mevcudiyet olarak anlatan Gökalp, ne olmadığını da; *“ne yaşanmış bir hayal ne de istikbalde yaşatacak bir gayedir”* şeklinde anlatmaktadır (Gökalp, 1976g, s.69).

Gökalp’in tanımladığı mefkûre milliyet mefkûresinden başka bir şey değildir. Ortaya çıkan bu ideal Gökalp’e göre sadece Türk milletine has bir düşünce de değildir; *“Fransız milleti İngiliz istilasını altında muzmahil olmak üzere iken milli vicdan meczup bir köylü kızdaki fıskırarak onu kendisine münci yaptı.”* diyerek düşüncesini ispata çalışır (Gökalp, 1976g, s.64).

Görüldüğü gibi Gökalp mefkûre düşüncesini birey anlamında sınırlamaz. Hakikat-i kübra ile milletin (toplumun) yaşamına da ışık tutmaktadır. Gökalp’in mefkûre tanımı Emile Durkheim’in kollektif şuur tanımıyla örtüşmektedir. Durkheim kavramlarının çıkış noktasını oluşturan *“Kollektif Şuur Olayları”* bir toplumda sıkıntılı dönemlerde fertlerin savunduğu çeşitli düşüncelerdir ve bu düşünceler zamanla değişebilir. Fakat önemli olan toplumsal bir hareketin söz konusu olmasıdır. Bu da Gökalp’in betimlediği Türk mefkûresi ile benzer özellikler göstermektedir (Celkan, 1990).

“Mefkûre halin mürebbisi ve istikbalin haliki olmakla beraber mazinin bir şe’niyetidir. Milletin mazisinden gelip onu istikbaline doğru iten fikri bir hamlesidir” düşüncesinden hareketle Osmanlı Devleti’nin duraklama, gerileme ve dağılma dönemleri Gökalp için mefkûrenin başlamasına ışık tutan dönemlerdir denilebilir (Gökalp, 1976g,s.69). Çünkü millet kendisine bir kurtarıcı aramaktadır. *“Bir millet tehlikede kaldığı vakit, onu fertler kurtaramaz; bizzat millet kendi kendinin kurtarıcısı olur”* diyen Gökalp mefkûrenin milletin içinden çıkması gerektiğini farkındadır (Gökalp , 1976g, s.64).

Gökalp için mefkûre iki şekilde olur birincisi *İ’caz* (acze düşürme) ikincisi te’yit (kuvvetlendirme). Bu hisler doğrudan doğruya mefkûrenin ruhlar üzerinde yaptığı tesirdir. Gökalp, mefkûreyle dolmuş ruhların şiddetli bir hayal ile

yaşadıklarını söyler. Bu his, kalplerinde duydukları bir kutsiyet duygusudur ve bu hisle önlerine çıkan bütün muhalif güçleri yıkmak ve parçalamak isterler. Bu mefkûre uğruna hayatlarını ortaya koyarlar (Gökalp, 1976g).

Gökalp'in varmak istediği nokta Türk milletinin geçmişte her şartta bağımsızlığını kazanıp yeniden devlet kurduğu gerçeğidir. Gökalp bu yüzden Türk milletinin geçirdiği evreleri ortaya koyma gereği duymuştur. Osmanlı'yı yıkıma götüren ve Türkiye Cumhuriyetini kuran Türk milletinin kendini bulması tarihinin değişmez bir parçasıdır. Göktürklerden beri küllerinden yeniden doğan Türk milleti bu ritüele yabancı değildir. Oğuzlardan Göktürlere, Karahanlılara, Gaznelilere, Büyük Selçuklulara ve nihayetinde Türkiye Cumhuriyeti'ne uzanan bu zorlu mücadele, Türk milleti için tekerrür yaratmaktadır. Gökalp bu tekerrürü "*Türk Töresi ve Türk Medeniyet Tarihinde*" anlatır (Gökalp, 1987; Gökalp, 1976e).

Türk milletinin oluşumunu; İslam öncesi, İslamiyet ve Tanzimat sonrası Garp düşüncesi şeklinde devrelere ayırmıştır (Gökalp, 1976e). Dolayısıyla tarihi evreler Gökalp'in mefkûre düşüncesinin merkezini oluşturur. O halde Gökalp'in anladığı anlamda mefkûre bir ülkenin tekâmül süresidir. Devlet bu sürecin esaslı parçasıdır. Toplum onunla birlikte doğar, büyür ve gelişir.

Bir milletin mefkûresi Gökalp'e göre yaşadığı coğrafyayla, geçirdiği tarihi oluşumlarla, bireylerinin bu doğrultuda aldığı eğitimle ilişkilidir. Gökalp'in idealist kişiliğinin başlangıcını da yine mefkûre anlayışı oluşturmaktadır.

"Maşeri ter'iler asıl mefkûre halini aldıktan sonradır ki hakiki inkılâpların amili olurlar. Mesela Türkçülerin ortaya attıkları fikir gençliğe münhasır zümrevi teriden ibaretti. Trablusgarp, Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı felaketleri bu mefkûreye resmiyet vermiştir. Onu tatbik eden de Mustafa Kemal'dir" (Gökalp, 1976f, s.69).

Gökalp'in sözlüğüne mefkûre kelimesinin yerleşmesi onun her konudaki fikirlerini içermesi bakımından önemlidir. İnsan hayatının idealini vatan sevgisi ile bulur. Gökalp için ideal bu yüzden her şeyden önemlidir. Bu anlamda Gökalp idealist bir düşünür olarak tanımlanır. Mefkûresinin başına vicdanla açıklanabilecek bir vatan sevgisi yerleştirmiştir. Bizim gibi çok fazla düşmanı olan milletler için sığınılacak en büyük yeri vatani ahlak olarak açıklar; "*Vatani ahlakımız kuvvetli bulunmazsa ne hürriyetimizi ne de vatanımızın tamamîyetini muhafaza edemeyiz*" (Gökalp, 1976f, s.149).

Türkiye Cumhuriyeti, Türk devletinin temellerini kimlik oluşturma ile atmıştır. Gökalp'in düşüncelerine paralel olarak Türk devletinin mefkûresini milliyetçi-halkçı- laik- modern- devletçi bir Türkiye olarak tanımlamıştır. Bunun için de önceliği millete vermiştir. Atatürk, Ekim 1919'da millete önem verdiğini gösteren bir konuşma yapmıştır;

“Siyasi cidallerin çoğu basittir. Fakat içtimai mesai her vakit için müsmirdir. Bizim münevverlerimiz buna çalışmalı. Neden Anadolu'ya gelip uğraşmazlar? Neden milletle doğrudan doğruya temasta bulunmazlar? Memleketi gezmeli, milleti tanımalı, eksikliği nedir görüp göstermeli, milleti sevmek böyle olur. Yoksa lafla muhabbet fayda vermez” (Karal, 1986, s.148-149).

Kitlelerin medeniyet mi, kültür mü; ahlak mı, para mı ikileleriyle kendilerini kaybettikleri 21. yy.'da Gökalp'in önceliği ideali bulma eylemine vermesi anlamlıdır. Mefkûresini; dil, din, sanat, bilim vb öğelerin tamamına yerleştirmeyi amaç olarak belirlemiştir. Gökalp'in bu amacını anlatmak istediği milleti tanımlaması mefkûrenin yolunu belirlemesi bakımından önemlidir.

Millet

Günümüzde milleti oluşturan unsurlar etnik kökene, dini veya siyasi bir ekole ya da çeşitli coğrafi kanıtlara bağlı olarak açıklanmaktadır. Gökalp bütün bu unsurların aksine millet kavramını birçok kalıba dayalı olarak açıklamıştır;

“1. Millet ırka bağlı değildir. Çünkü birçok ilmi tenkitlerle ve bilhassa beşeriyetçilerin teşrihi vasıfların sosyal ırklar üzerinde hiçbir tesiri olmadığını ispat etmeleri bu savı çürütmüştür.

2. Millet kavim temelli değildir. Çünkü asla saf bir kavim yoktur, bütün ırklar birbirine karışmıştır.

3. Millet aynı coğrafyada yaşayanlar demek değildir. Çünkü birlikte yaşayan kavimler de vardır. Örneğin İran'da Farisi, Kürt ve Türk'ten ibaret üç millet bulunmaktadır.

4. Millet'in tebaa anlamı yoktur. Yani Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan herkes Osmanlıdır diye bir kavram söz konusu olamaz. İmparatorluğun bütün tebaasını bir millet olarak düşünemeyiz.

5. Millet kavramının dinle de bir ilgisi yoktur. Bütün Müslümanları bir millet olarak görmek mümkün değildir. Gökalp bu düşüncesiyle ümmetçiliği de karşı çıkmıştır.

6. İnsanın hissettiği toplulukta kendini o millete bağlı kılması da Gökalp'e göre doğru değildir. Ona göre kişi kendini başka türlü hisseder ama başka bir millete mensupsa o zaman ruhen hasta olur. Her fert hisleri vasıtasıyla muayyen bir millete mensuptur. Bu millet o ferdin içinde

yaşadığı ve terbiyesini aldığı cemiyetten ibarettir. Gökalp bunu sosyoloji ile açıklar ve kişilerin harsta, terbiyede iştirak olmasını ölçüt olarak kabul eder” (Gökalp, 1976f, s.12-17).

Gökalp'e göre millet; *“lisanca, dince, ahlakça ve bediiyatça müşterek olan yani aynı terbiyeyi almış fertlerden mürekkep bulunan bir zümredir”* (Gökalp, 1976f, s.18).

Gökalp'in millet görüşünün sosyolojik anlamda karşılığı toplumdur. Gökalp toplum görüşünde büyük ölçüde Durkheim'dan etkilenmiştir. Durkheim toplumu bir organizma olarak tarif eder ve Ona göre; *“bu organizmanın her parçası, kendine özgü bir işlevi yerine getirir”* (Durkheim, 1985:10). Durkheim sosyolojisinde bunun adı toplumsal işbölümüdür. İşbölümü gelişen toplumlar gelişme safhasının en son evresinde mesleki farklılaşma ile kendilerini gösterirler. Durkheim meslek kümelerinin işlevlerinin öznel çıkarlarla (bireysel), toplumsal gerçekliğin çıkarlarını uzlaştırabilme olduğunu savunur (Durkheim,1985). Bu anlamda toplum sağlığı ferdiyetten önce gelmektedir.

Bununla birlikte Uriel Heyd, toplumu; *“Gökalp'in Tanrısı”* olarak yorumlar (Heyd, 1979). Bunun iddia edilmesindeki mantık Gökalp'in bireyi değil toplumu önemsemesidir. Bu anlamda; *“insanın terbiyesini aldığı cemiyetin mefkûresi uğruna hayatını feda etmesi doğal karşılanır”* (Gökalp, 1976f, s.18).

Toplum düşüncesinin içerisine bireyi yerleştirdiği düşünülüğünde Gökalp kapitalist düşüncenin bireyi özgürleştirmesine karşı çıkar. Onun anladığı özgürlük, milli anlamda bir egemenliktir. Toplum düşüncesinde toplumla özdeşleşmiş bir bireyden bahsedilir. İnsanın amacını ahlaki olarak ferdiyeti şahsiyete dönüştürmek olarak belirten Gökalp bu anlamda ferdiyetçi mantığı reddeder (Heyd, 1979). Toplum içinde eriyip giden fert, milletin çıkarları için kendini feda edebilen bir ferttir;

“Vatan (milli hars) dediğimiz şeydir ki üstünde oturduğumuz toprak onun, ancak zarfından ibarettir. Ve ona zarf olduğu için mukaddestir. O halde, vatani ahlak, milli mefkûrelerden, milli vazifelerden mürekkep olan bir ahlak demektir. ... O halde milli harsımızı bütün güzellikleriyle ne zaman meydana çıkarırsak, vatanımızı en çok o zaman seveceğiz ve bu kadar şiddetle seveceğimiz o sevimli vatan uğruna şimdiye kadar yaptığımız gibi yalnız tehlike zamanlarında hayatımızı değil, sulh ve sükûn anlarında da bütün şahsi ve zümrevi ihtiraslarımızı feda edebileceğiz” (Gökalp, 1976f, s.82).

Lisanca ve bediiyatça (sanat bakımından) ortak olan duygular Gökalp'in toplumunda fertleri bir arada tutmak için tasarlanmıştır. Durkheim bunun bir

zorunluluk olduğunu düşünür ve bu zorunluluk insan eyleminin etkili bir noktaya ulaşmasıyla son bulur (Durkheim, 1985).

Gökalp'in toplumsal vicdan dediği zorunluluk ilkesine milli vicdan demek de mümkündür. Esas itibarıyla kendi çıkarlarını bir kenara bırakıp milletin, devletin çıkarlarını düşünmenin temel amaç olarak bireye gösterildiği durumda dışarıdan bir gücün milli vicdanı bozması düşünülemez. Gökalp buna ölçüt olarak askeri gücü gösterir. Gökalp'e göre milli vicdanı uyanmış bir ülkede askeri güç ile nüfuz kazanmak mümkün değildir. *“Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılan Türklerin milli vicdanı kuvvetli olduğu için kendileri bir devlet kurabildiler. Oysa Suriye, Irak, Filistin, Hicaz ülkeleri, Türkiye camiasından ayrılmakla beraber, istiklali kazanamadılar.”* (Gökalp, 1976f, s.79, 81). Bunu da Gökalp milli vicdanı kazanamamış olmalarına bağlar. Öyleyse millet hissinin kuvvetlenmesi için milli vicdanı kuvvetlendirmeye çalışmak gereklidir

Gökalp'e göre milliyet mefkûresi asrın en kuvvetli mefkûresidir. *İçtimai vicdanların idaresi* ile sorumlu olan devlet, bu önemli içtimai amili öğrenmelidir (Gökalp, 1976g).

Toplumsal vicdanın olma zorunluluğu Gökalp'i sosyolojinin metotlarını kullanmaya itmiştir. Gökalp bir milletin kökenini araştırma, yaradılışını, tarihini araştırma ya da toplumsal sınıflamayı araştırma ile ilgilenirken o kavmin (toplumun) yapısını sosyoloji ilminin yöntemlerini kullanarak bulmayı hedeflemiştir (Gökalp, 1977a).

Bu yöntemlerle Gökalp milletleri sınıflandırırken; dini (teokratik), feodal, harsi ve bağımsızlığını kaybetmiş milletler olarak milletleri dört sınıfa ayırır. Gökalp bu sınıflandırmayla toplumların sorunlarını çözmeyi amaçlar. Toplum içindeki sınıfların neye göre belirlendiği, toplumun hangi medeniyet dairesinde bulunduğunu ya da bulunacağı gibi sorunlara çözüm bulma amacını taşımaktadır. Gökalp bu aşamada Osmanlı İmparatorluğu ile Cumhuriyet temellerini incelemektedir. Devletin ulus- devlet inşa sürecinde toplumsal bilincin en üst seviyesine ulaşması Gökalp'in düşüncelerinin son safhasını oluşturmaktadır (Gökalp, 1977b). Gökalp bu anlamda milli devlet düşünürü olarak kabul edilir (Türkdoğan, 2005).

Atatürk ise milleti şu şekilde tanımlamıştır; “*Zengin bir hatırat mirasına sahip bulunan, beraber yaşamak hususunda müşterek arzu ve muvafakatta samimi olan ve sahip olunan mirasın muhafazasına beraber devam hususunda iradeleri müşterek olan insanların birleşmesinden vücuda gelen cemiyete millet namı verilir*” (İnan, 1930, s.30).

Dolayısıyla Atatürk; siyasi birlik, dil birliği, yurt birliği, ırk ve menşei birliği, tarihi ve ahlaki birlik konularını bir milleti oluşturmada önemli görür (İnan, 1930). Ziya Gökalp ile kültürel birliktelik, dil birlikteliği konusunda aynı düşünüyor olsa da diğer unsurlar ikisini birbirinden ayırmak için yeterlidir. Gökalp’in dini birlikteliği kimi zaman önemli görüp ümmetçi bir tavır takınması Atatürk ile ilgili ciddi fikir ayrılıklarının göstergesidir (Turan, 2010).

Gökalp’in millet görüşü; milli tesanütü, kaybettiği mefkûreyi, Türkçülük ve milli kelimesinin anlamlarını içinde barındırır. Gökalp, milleti bütün bu unsurların taşıyıcısı olarak görür. Türk unsurunu bu çerçevede anlatır ve onu yüceltir.

Türkçülük

“*Milliyet hissinin hâkim olduğu bir memleketi ancak millet zevkini nefsinde duyanlar idare edebilirler*” diyen Gökalp Osmanlılık cereyanı yerine Türkçülüğü savunduğunu vurgulamıştır (Gökalp, 1976g, s.4). Türkçülüğün yalnız his vasıtasıyla temin edilmesi Gökalp’in idealist anlayışının bir parçasıdır.

Gökalp’in kendini Türkçülüğe yakın hissetmesi öğrencilik yıllarında Ahmed Vefik Paşa’nın *Lehçe-i Osmanî*, Süleyman Paşa’nın *Tarih-i Âlem* vb. eserleri okumasıyla başlamıştır. Bu kitaplar Gökalp’i Pantürkizm üzerinde düşünmeye zorlamıştır (Gökalp, 1976f). Gökalp bu fikirle Tanzimattan beri sorulan “*Biz kimiz?*” sorusunun cevabını bulmaya çalışıyordu. Kafasında tasarladığı *millet* modeli Türk Milletinin ta kendisiydi. Gökalp’in Türkçülük düşüncesi de buradan doğmuştur. Türk kültürünü yükseltmek, yüceltmek anlamına gelen Türkçülük ile Gökalp Selanik yıllarında tanışmıştır. 1911’de Merkez-i Umumi azalığı yaptığı yıllarda Selanik’te Genç Kalemler dergisi lisan meselesi ile uğraşıyordu. Ali Canip Yöntem, Ömer Seyfeddin Arabî ve Farisi kelimelerin Türkçeleşmesi konusunda çalışmalar yapıyorlardı. Gökalp de bu konuya yabancı değildi. Taşkışla’da bulunduğu yıllarda neferlerin Trablus-ı Garp,

Trablus-ı Şam kelimelerinin kullandıklarını fark etmişti. Türkçülük hareketi bu kelimelerin Türkçeleştirilmesi çalışmaları ile başladı.

Gökalp'e göre Türkçülük düşüncesi Wilson Prensipleri sayesinde tanındı. Dünya savaşlarında; Rusya, Avusturya ve Osmanlı İmparatorluğunun yıkılması milliyetçi hareketlerin bir an önce başlayacağını sinyallerini verdi. Wilson Prensipleri de bu işe ciddi anlamda ön ayak oldu. Gökalp bunun Osmanlı sınırları içerisindeki Türkler için de önemli bir atılım olduğunu düşünüyordu. Bu sayede kendi kimliklerini bulduklarını ve Türkçülük düşüncesinin başladığını söylüyordu (Gökalp, 1976f).

“Türkçülük Türk milletini yükseltmek demektir” (Gökalp, 1976f, s.2). Gökalp literatürü geniş anlamda incelendiğinde fark edilen şudur ki; Türk milleti diye kastettiği millet müşterek duyguları paylaşan bir millettir. Aynı tarihi alt yapıya sahip olan, bağlı olduğu kültüre aynı şekilde sahip çıkan Türk milleti kendine ait bir ortak kültür bulmaya çalışmalı ve bir sonraki hedefi de onu korumak olmalıdır. Gökalp bunu sağlamanın yolunun milli vicdanı ve mili tesanütü kuvvetlendirmekten geçtiğini belirtir. Toplumun bütün üyelerine millet ve milliyet hissi verilmeli ki millet, oluşturduğu kolektif vicdanla kendinde çalışma azmini bulabilsin. Bu sebeple denilebilir ki; milliyet hissini başlangıcı milli vicdan hissini de başlangıcıdır (Gökalp, 1982b). Milliyet hissine sahip olan kişilerde *“fedakârlık, yardımlaşma, savaşma, mücadele hislerini artırarak”* Gökalp'in işaret ettiği; iktisadi, ahlaki, lisanî, siyasi ve edebi noktalara hâkim olunur. Bu güçlü duygular Gökalp için gıpta edilecek bir durumdur ve mutlaka başka topluluklara da sıçrayacaktır. (Gökalp, 1976g).

Kişilerin vatanlarını ve milletlerini sevmeleri aralarında ortak bir bağ oluşturur. Gökalp bunun için *“vatani ahlakı”* ciddiye alır ve Milli Tesanütün ilk temeli olarak görür. Gökalp bu sınıflamada; önce vatani sonra milleti ve en son millettaşları sevmekten bahseder. Gökalp öğretisinde vatan, millet ve millettaşlar birbirleriyle bağlantılıdır. Dolayısıyla vatani ahlaka sahip olan kişi sadece vatanına karşı sorumlu olamaz *“medeni ahlak”*a da mensup olmalıdır. Vatani ahlaktan sonra gelen medeni ahlak da milletin fertleriyle onlara benzeyen diğer fertleri önemli (yüce) kılmak anlamına gelir (Gökalp, 1976f).

Türkçülük düşüncesi Gökalp'in Tanzimat Dönemi'nde yapılan ikililik politikalarına verdiği bir cevaptır. Bilindiği gibi Tanzimatçı aydınlar Avrupa Medeniyetini İslam Medeniyetiyle birlikte yürütmeye çalışmışlar sonuçta ortaya

bir millet düşüncesi çıkmamıştır. Bu yüzden Gökalp'in Türklük konusundaki bir meselesi de Osmanlı'nın izlediği politikadır. Osmanlı Devleti'nde Türkler Gökalp'e göre "zihni rençberler" olarak görüldü ve diğer etnik grupların yanında adeta yok sayıldı (Gökalp, 1976g). Bu yüzden Türkler'in milli kimliklerini ön plana çıkarma konusunda etkin olamadıklarını düşünmektedir.

Millet mefkûresi iptida gayr-i müslimlerde, sonra Arnavut ve Araplarda, en nihayet Türklerde zuhur etti. Türklerin en sona kalması sebepsiz değildir: Osmanlı Devletini Türkler teşkil etmişlerdi. Devlet "vaki bir millet" milliyet mefkûresi ise iradi bir milletin cürsumesi demektir (Gökalp, 1976g:2-3). Diğer bir ifadesinde Osmanlı'nın izlediği politikayı şu şekilde ele almaktadır; Türkler Osmanlı müessesesi iken, bu camianın vücuda getirdiği feodalizm içinde (reaya) halini aldılar. Aynı zamanda, hayatlarını camiaya asker ve jandarma vazifelerini ifa etmekle geçirdiklerinden, irfanca ve iktisatça yükselmeğe vakit bulamadılar. Diğer kavimler, Osmanlı camiasından irfanlı, medeniyetli ve zengin bir halde ayrılırken, zavallı Türkler ellerinde kırık bir kılıçla eski bir sapandan başka bir mirasa nail olamadılar (Gökalp, 1976g, s.76).

Hâlbuki Gökalp bunun için Milletini tanı, ümmetini tanı, medeniyetini tanı formülünü bulmuştur (Gökalp, 1976f).

Gökalp'in Türkçülük düşüncesinin bir diğer ayağını tarif ettiği, sınırlarını çizdiği Türk vatanı oluşturur ki, Gökalp'i dönemin milliyetçilerinden ayıran da bu düşüncedir. Gökalp, dünyadaki Oğuz Türklerinin birleşmesi gerektiğini savunur ve bunu Türkçülüğün uzak mefkûresi olarak tanımlar. Gökalp, harsça birleşmesi kolay gördüğü Türkleri Oğuz Türkleri yani Türkmenler olarak görmektedir. "Türkiye Türkleri gibi, Azerbaycan, İran, Harezmi ülkelerinin Türkmenleri de Oğuz uruğuna mensupturlar." Gökalp'in bunu açıklamaktaki amacı Türkçülüğün uzak mefkûresi olan Turan'ı anlatmaktır. Gökalp bu ülküyü "Oğuzları harsça birleştirmek" olarak açıklar. Bu siyasi bir birleşme değil sadece uzak bir ülküdür (Gökalp, 1976f).

Gökalp'e göre bu uzak mefkûre Turan, Türkçülük düşüncesinin umududur. Türkçülüğün çok kişi tarafından savunulan bir düşünce olmasının sebebi bu fikirdir. Bu fikrini izah ederken çok imkansız bir şekle sokmaz; Ona göre milli devlet olma düşüncesi de bir zamanlar uzak bir mefkûreydi fakat şimdi bir gerçekliktir (Gökalp, 1976f)

Gökalp bu düşüncesini "Kızılelma" adını verdiği bir kavramla açıklar. Ona göre Türkçülüğün uzak mefkûresi olan Kızılelma Orta Asya'daki Türklerin umududur. "İşte halk ruhunun "Kızılelma" diye aradığı bu mev'ut vatanına

vasıl olduğumuz zamandır ki hakiki manasıyle harsen hür ve medeniyeten müstakil olacağız” (Gökalp, 1976g, s.28).

Gökalp bu yüzden Türk kelimesini bölgesel anlamda açıklamaz. Örneğin Tatar Türkleri kelimesini bu anlamda doğru bulmaz ve onları Şimal Türkleri sayarak Turan grubunun içine alır (Gökalp, 1976g). Turan olarak tarif ettiği bölge de gayet açıktır:

Vatan ne Türkiyedir, Türkler'e, ne Türkistan;

Vatan büyük ve müebbet bir ülkedir: Turan (Gökalp, 1976b, s. 7).

“Milliyet fikri kuvvet buldukça, İslam ümmetçiliği fikri de o derece harsleneceği için mevcut ve harsı takviye edecektir” diyen Gökalp’in Türkçülük düşüncesi tek başına düşünülemez (Gökalp, 1976g, s.9). İslam’ın toprağa bakış açısı Gökalp’in Türkçülük düşüncesinde de görülür. Gökalp’ e göre, *vatan; “uğruna hayatlar feda olunan mukaddes bir ülke demektir. Vatan bu mukaddes olan sıfatını manevi bir şeyden alıyor. O da millet ve ümmettir.”* Gökalp ümmetçilik anlayışı dışında İslam ile paralel bir çizgide devam etmiş; *“Devlet ümmet ve millet mefkûresi başka ve ayrı şeylerdir”* demiştir (Gökalp, 1976g, s.85-86).

“Türkçülüğün gayesi muasır bir İslam Türklüğüdür” (Gökalp, 1976g, s.53) diyen Gökalp, Türklüğü İslamlıktan ayırmamıştır. Gökalp’in literatüründe İslam bir hoşgörü dini olmuştur. *“Ümmet”* anlayışı şekline getirilemeyecek bir din anlayışına sahip olan Gökalp, akılla açıkladığı bir din mantığında zorlayıcı bir kalıp kullanmamıştır. Zamana uymak, örfü zamana uydurmak şeklinde açıklanabilecek İslamlaşmak düşüncesine göre; *“hiçbir din İslamiyet kadar bütün zamanlara ve bütün milletlere kabili tatbik değildir”* (Tanyu, 1962, s.62).

Bugün milliyetperver bir Türk, kendini her hareketiyle kavmini vikayeye ve onu yüksek bir seviyeye isale çalışmak mecburiyetinde görür. Binaenaleyh şahsi mazarat irasından, temayüllerinden, şahsi ihtiraslardan, sakınmağa, gözünün önünde yalnız mukaddes vazifelerini bulundurmağa çalışır. Türk gençleri pekâlâ anlamışlardır ki bugün en mukaddes vazife, Türklerin bütün siyasi fırkalar, bütün içtimai cereyanlar fevkinde birleşmesidir. Bu ittihat hâsıl olunca İslamlığın vahdeti, Osmanlılığın tamamıyeti daha emin bir vaziyete girer (Gökalp, 1976g, s.51).

Bu düşünceyle bağlantılı olarak tasarladığı ümmet programında;

- *Bütün İslami kavimlerde müşterek bir terbiyenin teessüsü için terbiye kongreleri in'ikad ettirmek,*
- *Bütün İslami kavimlerin cemaat teşkilatları arasında daimi bir irtibat vücuda getirmek,*

- *İslam ümmetinin timsali olan "hilal"ın kudsietini muhafaza etmek* düşünceleri vardır. (Gökalp, 1976g, s.54-55).

Ziya Gökalp'in Türkçülük düşüncesi Türkiye Cumhuriyeti'ne kendi kimliğini bulma, tarihini keşfetme çabaları olarak yansımıştır. Gökalp'in düşüncesindeki Türk; Cumhuriyet düşüncesinde "*Türk milletini kuran Türk halkı*" olarak tanımlanmıştır (İnan, 1930, s.18).

Gökalp'in Türkçülük düşüncesi, '*hars*' olarak birleşmesini gerekli gördüğü Oğuz Türkleri ile sınırlıdır. Fakat bunun için öncelikli şartı "*tek kültüre*" ve "*tek medeniyet dairesine*" sahip olmaktır.

Kültür –Medeniyet

Gökalp sosyolojisindeki önemli kavramlardan biri kültür, kendi tabiriyle *harstır*. Gökalp'in tanımladığı *hars*; *yalnız bir millete mahsus olan müesseselerin mecmuudur* (Gökalp, 1976f, s.48).

Bu tanımdan çıkarılması gereken ilk yargı; kültürün millette olması ikincisi milletteki kültürün tek olması gerektiğidir (Gökalp, 1976f). Bu özellikler kültürün esas değerini teşkil etmektedir. Ziya Gökalp'in Türkçülük düşüncesinin özünü oluşturan "*milli olmak*" felsefesi kültür tanımlaması içerisinde yer almaktadır. Gökalp, *hars* diye nitelendirdiği kültürü halkın yararına unsurlar olarak görür. *Hars* kavramının içerisinde bakıldığında; dil, din, sanat, gelenek, örf, adet öğeleri görülür (Gökalp, 1976f).

Bahsi geçen öğelerin tek olması da Gökalp için önemlidir. Zira bu öğeler toplumun özünü yansıtır. Dil, sanat, gelenek gibi kültür öğeleri, toplumu bir arada tutmanın en iyi formülüdür. Bu yüzden Gökalp temel eserlerinde halkın unuttuğu ve dönem şartlarında yaşatılması gerektiğini düşündüğü gelenekleri, eski inanışları ve dil özelliklerini anlatmıştır. Gökalp'in bunu yapmaktaki amacı milli tesanütü kuvvetlendirmektir. Bu dayanışmacı yaklaşım Gökalp'in milli olmak anlayışının bir yansımasıdır. Gökalp, kültür öğelerinin tamamını halkın birbirini anlaması için kullanır. Aralarında milli bir his bulunan milletin vatandaşları dışarıya karşı daha güçlü olurlar mantığından hareketle Gökalp basit bir teori ortaya atar. Eğer halk tek bir *harsa* mensup olursa aralarındaki bağ güçlenir (Gökalp, 1976f). Bu "*hars*" milli olmak şartıyla ilgilidir. Gökalp sosyolojisine göre; Ulusun varlığını devam ettirmesi açısından kültürün de bozulmaması gerekir. Kültürü (*hars*) "*yalnız bir milletin dini, ahlaki, hukuki,*

muakelevi, bedii, iktisadi ve fenni hayatlarının ahenkdar bir mecmuu” şeklinde açıklayan Gökalp doğal olarak kültür ve milleti aynı çerçevede değerlendirmiştir (Gökalp, 1976f).

Bununla beraber Türklerin ayrı sınıflar halinde tasvir edilmesi Gökalp’e göre Türk kavimlerini parçalama niyetinde olanların söylemidir. Oysa Gökalp “*Türklerin yalnız bir harsı olmalı, bu da kendilerinin yarattığı bir hars olmalıdır*” demektedir (Gökalp, 1976g, s.78).

Milli harsı şuurlu bir hale getirip teşkilatlandırmak için; milli müze, etnografya müzesi, milli hazine-i evrak, milli kütüphane, İhsaiyat Müdüriyet-i Umumiyesi kurulmasını önermiştir (Gökalp, 1976f). Bu öneriler Gökalp düşüncesinde Türkçülüğün hedefini somut bir hale getirmiştir. Amacı milli kültürü yükseltmektir. (Gökalp, 1976f).

Gökalp’in yükselttiği Türk kültürü ile ilgili yazdıkları, İslam öncesi Türklerin sosyal yaşamları ile ilgilidir. Gökalp sosyal yaşantıda kadının ikinci plana atılması geleneğini eski inançlara bağlar. Bu düşünce erkeklerin daha uzun boylu olması fiziken daha güçlü olmalarına dayanmaktadır. Gökalp bu düşünceye karşı çıkar ve yaşlılarından daha kısa ve güçsüz erkeklerin olduğunu söyler. Ona göre bu bir meziyet değildir (Gökalp, 1980). Türk kadını bu anlamda erkek ile eş görür ve feminizmi demokrasinin gereği sayar (Gökalp, 1976f).

Gökalp’in hassasiyetle üzerinde durduğu bir başka husus da kadın-erkek eşitliği konusudur. “*Hukuki Türkçülüğün üçüncü gayesi de bir asri aile vücuda getirmektir. Asri devletteki müsavat imdesi, erkekle kadının nikâhta, talakta, mirasta mesleki ve siyasi haklarda müsavi olmasını istilzam eder. O halde, yeni aile kanunu ile intihabat kanunu bu esasa istinaden yapılmalıdır.*” (Cunbur, 1989, s.56). Kadın konusundaki tavrı, Ziya Gökalp’in eserlerine de yansımıştır. “*Türk Töresi*”nde Güneş’in dişi Ay’ın erkek olduğuna inanıldığı, Türk inancına göre “*Günata*”nın göğün altıncı katında oturduğu bu yüzden kadının daha muhterem sayıldığı yazılıdır (Cunbur, 1989). “*Altın Işık*” adlı eserinde “*Küçük Hemşire*” hikâyesindeki Aliye’nin ağzından, Türk kadının erkekle eşit olduğu anlatılır (Gökalp, 1976a). Bu hikâyedeki padişah, oğulları olan vezire “*aslanlar babası*” deyip sağ tarafına, üç kızı olan veziri de “*ceylanlar babası*” diyerek sol tarafına oturtur. Hikayenin sonunda Aliye erkeklerle eşit olduğunu herkese ispatlar (Gökalp, 1976a). “*Kızılelma*” şiirinde

tasvir ettiği kadın, milletini seven ve Avrupa'da eğitim görmüş bir kadın tiplemesi olan Ay Hanım'dır (Cunbur, 1989; Gökalp, 1976b).

Kültür ve medeniyet Gökalp sosyolojisinde ayrı ayrı değerlendirilmektedir. Gökalp'e göre medeniyet; *“birtakım müesseselerin yani düşünüş ve icra tarzlarının heyet-i mecmuasıdır”* (Gökalp, 1976f, s.47). Medeniyet, kültürün aksine daha geniş bir daireyi içine alır (Gökalp, 1976f). Medeniyeti evrensel boyutlara taşıyarak konuyu milletlerin ortak anları meselesine getirir. Buna göre her milletin ortak bir sosyal müessesesi vardır ve bunlar medeniyet dairesi içine girer. O halde bir medeniyet takip edilecekse onun olumlu yanları alınmalıdır. *“Medeniyet de din gibidir. Ona iptida kalp ile bağlanmak lazımdır”* demiştir (Gökalp, 1976f:49). Bu anlamda Gökalp'in medeniyet kavramını nasıl algıladığı konusunda çelişkileri olduğu söylenebilir.

Gökalp'in medeniyet düşüncesi *“muasırlaşmak”* fikrini kapsar. Batı'nın ilim ve feninden faydalanılması gerektiğini düşünen Gökalp, Batı Medeniyetini Türk Milletine hedef olarak göstermiştir.

“Medeniyet usulle yapılan ve taklit vasıtasıyla bir milletten diğer millete geçen mefhumların ve tekniklerin mecmuudur” diyen Gökalp'e göre milli olmak koşulunu taşıyan kültürün aksine medeniyet lâmillidir (Gökalp, 1976f).

Daha önce kabul edilen medeniyet politikasını bir özenti durumu olarak yorumlayan Gökalp, Garp medeniyetine ait ne varsa tamamının Bizans'tan alındığını iddia eder (Gökalp, 1976f). Dolayısıyla Gökalp için medeniyet kültür gibi tek bir millete özgü değildir. Toplumların birbirleriyle etkileşimini inkâr etmeyen Gökalp, medeni bir toplum olmanın temel şartının dünyayı yakalamak olduğunu bilmektedir. Fakat bunun için sınırları iyi bir şekilde belirlemek gerekir; *“Türk milletindenim, İslam ümmetindenim, Garp medeniyetindenim”* cevabını tam bu noktada vermektedir (Gökalp, 1976f, s.63). Toplum kendine özgü değerleri kaybettiğinde kendisine başka hiçbir şey kalmamaktadır. Bahsettiği toplum aralarında ortak değerler yaratmalıdır. Öyle ki bu topluma seçkinler ya da Gökalp'in deyimiyle münevverler de dâhildir. Osmanlı'nın son dönemlerinde idare eden ve idare edilenler arasında kopukluğu bir sorun olarak gören Gökalp bunu kültür ve medeniyet kavramlarıyla açıklar. Gökalp için *“medeniyet”* münevverlere aittir, *“kültür”* ise halkta mevcuttur. Fakat Osmanlı medeniyetine sahip münevverler ile Türk harsına sahip halkın birbirini sevmesi mümkün değildir (Gökalp, 1976f).

Gökalp medeniyet dairesinin sınırlarını çizerken tek bir medeniyet dairesine sahip olunması gerektiğini düşünür. Gökalp'in "kozmpolit" kavramı burada ortaya çıkar. Medeniyeti tek bir çatı altında birleştirmek, tüm dünya üzerinde tek medeniyet yaratmak düşüncesi Gökalp için kozmpolit yaklaşımdır. Türkçülükle örtüşmeyen kozmpolitlik için Gökalp "*Hiçbir Türkçü kozmpolit olamadığı gibi, hiçbir kozmpolit de Türkçü olamaz*" (Gökalp, 1976f, s.98-101) demiştir. Gökalp bunun yerine beynelmileliyetçiliği savunur. Çünkü Gökalp öğretisinde birçok hars vardır ve bu harslar milletlerin yaşadığı coğrafyaya, geçirdiği tarihi oluşumlara ait oldukları medeniyet dairesine göre değişebilir. Dolayısıyla başka milletlerin harslarına saygılı olmak, farklılıkları kabullenmek bakımından önemlidir. Gökalp'in beynelmilel anlayışı milletin kendisine uygun bir medeniyet seçmesi ve bu medeniyet dairesi içerisinde ilerlemesidir. Bu durum zaman zaman çelişkiler ortaya çıkarmaktadır..

"Fakat Türkçülükle beynelmileliyetçilik arasında itilafa mani hiçbir zıddiyet yoktur. Her Türkçü aynı zamanda beynelmileliyetçidir. Çünkü her ferdimiz milli ve beynelmilel olarak iki içtimai heyet yaşamaktayız. Milli hayatımız, yalnız milli harsı yaşamaktır. Beynelmilel hayatımız ise bir taraftan beynelmilel olan medeniyetten, diğer taraftan her biri hususi ve orijinal lezzetlerin bir mecmuası olan yüzlerce harslardan hisselerimizi almaktan ibarettir. Tanzimat'tan beri mensup olduğumuz medeniyete gelince bu da garp medeniyetidir" (Gökalp, 1976g, s.100-101).

Gökalp Türkçülüğün, kültür - medeniyet anlayışını Fransız-Alman anlayışından yüksekte tutar. Her iki kültürün Türk kültüründen farkı diğer kültürleri benimsemiş olmalarıdır. Gökalp, Türk kültürünün diğer kültürleri benimsemesine bu anlamda karşıdır; "*Bizde Fransızlara, İngilizlere, Almanlara, Ruslara, İtalyanlara ait güzellikler, ancak egzotik olabilir. Bu güzellikleri sevmekle beraber, hiçbir zaman gönlümüzü onlara vermeyeceğiz*" (Gökalp, 1976f , s.102).

Atatürk inkılâplarının tamamı kültürel değişim içinde görülmektedir. Çünkü yeni bir oluşumda devletin; halka, toprağa, iktisadi oluşumlara, diğer milletlere bakış açısı değişmiştir. Her şeyden önce yönetim biçimi değişmiştir. "*Halk egemenliği*" düşüncesinin ortaya çıkmasıyla halk da önemli olmuştur. Gökalp'in bahsettiği kültürü halkta bulmak fikrinde "*Halka Doğru*" gitmek düşüncesi yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde "*Halkçılık*" ilkesi olarak ortaya çıkmıştır.

Atatürk, kültür ve medeniyeti birbirinden ayırmamıştır; "*Kültür, dediğimiz zaman (bir insan cemiyetinin, devlet hayatında, fikir hayatında, iktisat*

hayatında yapabilecekleri şeylerin muhassalasını kastediyoruz ki, medeniyet de bundan başka bir şey değildir” (Karal, 1986, s.49). Yeni kurulan devlet, Atatürk'ün Fransız aydınlanmasının pozitivist yaklaşımının ışığında öncelikle halk düşüncesinin en üst seviyesinde halk egemenliği ile bağlantı kurmuş ve Cumhuriyet fikrini ortaya koymuştur (Turan, 2010, s.13). Bu kavram özgürlükçü bir Cumhuriyet olmuştur. Özgürlüğün sınırları da çizilmiştir; *“Mevzubahs olan hürriyet, içtimai ve medeni insan hürriyetidir. Bu sebeple, ferdi hürriyeti düşünürken, her ferdin ve nihayet bütün milletin müşterek menfaati ve devlet mevcudiyeti göz önünde bulundurulmak lazımdır”* (İnan, 1930, s.89).

Medeniyet ve kültürü birbirinden ayırmayan Cumhuriyet düşüncesi inkılâpları da bu yolda yapmıştır. Rasyonel devlet, hukuk, teknoloji, rasyonel düşünce Atatürk Türkiyesinin izlediği temel yoldur (Erşan, 2006).

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk kültürünü araştırma çalışmaları yapılmıştır. Türk kültürünün temelini oluşturan; geleneksel ve kökenleri Orta Asya'ya uzanan İslam öncesi Türk kültürü, dini yönden etki eden İslam kültürü ve Bizans menşeli Batı kültürü keşfedilmiştir (Köprülü, 2004). Türkiye Cumhuriyeti Atatürk'ün önderliğinde bilhassa İslam öncesi Türk unsurunu ortaya çıkarma çalışmaları yapmıştır.

Mustafa Kemal, Kurtuluş Savaşı sırasında Türk kadınına verdiği önemi göstermiştir; *“Dünyada hiçbir milletin kadını ben Anadolu kadınından daha fazla çalıştım.. milletimi kurtuluşa ve zafere götürmekte Anadolu kadını kadar emek verdim diyemez”*. Cumhuriyetin *“Halkçılık”* prensibinden hareketle, 3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu kız ve erkek çocuklarının bir arada ve eşit bir şekilde okutulma imkânını sağlamıştır. 1926 yılında kabul edilen Medeni Kanun kadının sosyal yaşamda da etkin rol oynamasını; boşanma, miras konularında erkekle eşit haklarının doğmasını dolayısıyla kadının erkekle eşitliğini sağlamıştır. Cumhuriyet düşüncesi Gökalp'in Eski Türklerde kadın konusundaki düşüncelerini bir adım ileriye götürmüş, Türk kadınına seçme seçilme hakkı verilmiştir (Yalçın vd., I 2010).

Lisan

Gökalp'in, Türkçülük meselesinin başlangıcını dil sorunu oluşturur. Selanik'te *“Genç Kalemler”* dergisinin hazırladığı program dilde sadeleşme üzerine

kurulmuştur. Ömer Seyfettin'in de aralarında bulunduğu lisanî Türkçülük grubu Gökalp'in Farsça tamlamaları Türkçeye çevirmesiyle başlamış, daha sonra öztürkçe kelimeleri bulma yoluna gitmiştir (Gökalp, 1976f, s.89). Türkçülük bu yolla üç temel vazifeyi ele almıştır.

Gökalp'in lisanî Türkçülükteki formülü kısaca şöyledir;

- *Temizleme; Dili lüzumsuz Arapça ve Acemce tabirler ve terkiplerden temizlemek,*
- *Harslaştırma; Kelimelere milli tabirleri ve ifade tarzlarını eklemek,*
- *İşleme-geliştirme (tezhip); Uluslararası kelimeler ilave etmek* (Gökalp, 1976f, s.130).

Gökalp'in amacı dilde de kendi Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak formülünü uygulamaktır. Bu sayede her alanda olduğu gibi dilde de yeni kurallar uygulanmış olacaktır. Gökalp bu yenilik hareketini "*Yeni Hayat*" olarak tanıtmaktadır (Erişirgil, 1984).

Gökalp'in dilde sadeleşme politikasında ölçütü halktır. Ona göre doğru kelimeler halkta gizlidir (Gökalp, 1976f).

Halkın konuştuğu lisan daima doğru bir lisandır düşüncesinden hareketle Gökalp, "*Halka Doğru*" düşüncesini lisan meselesinde göstermiştir.

Gökalp'in lisanî Türkçülük konusundaki sıkıntısı ikiliklerdir. Bu sorun konuşma dili ile yazı dilinin aynı olmaması sorunudur. İstanbul Türkçesi ona göre suni bir dildir. Çözüm ise konuşma dilini yazı dili haline getirmektir. Osmanlı Edebiyatı'nın yanında Halk Edebiyatı'nın da varolması dildeki ikiliğe benzemektedir. Türkçüler, İstanbul halkının ve "*bilhassa Osmanlı hanımlarının konuştuğu*" gibi yazarlarsa çözüm kendiliğinden gelmiş olacaktır (Gökalp, 1976f).

Türkçe çok zengin bir dildir. Bu yüzden Türkçe kelimeler, içerisinde köken itibarıyla, Arapçadan, Farsçadan, Fransızcadan ve İngilizceden pek çok kelime bulundurmaktadır. Gökalp bunun gün geçtikçe devam edeceğini söylemektedir. Bu durum sadece Türkçede değil, Hıristiyan ve İslam ümmetine dâhil olan pek çok milletin diline mahsus bir durumdur. Gökalp Arabî ya da Farsî kelimeleri kabul etmenin o ümmete dâhil olmak anlamına gelmeyeceğini savunur. Fakat Öztürkçeyi korumak adına birtakım yenilikler

yapmak şarttır. Bunun için de Gökalp'in önerisi bir heyet kurup Öztürkçe kelimeleri bir araya getirmektir (Gökalp, 1976g).

Kısaca Gökalp, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin kültür ile ilgili sorunlarını dil ile çözeceğini düşünmüştür. Bunun için de Eski Türk kültürü ile ilgili aldığı kültür mirasını "*Türkler, lisanca 'Ural-Altay' şubesine mensup olmakla beraber, kendilerini islam milletlerinden addederler düşüncesiyle başlatır*" (Gökalp, 1976g, s.10). Daha sonra lisanı Türkçülüğün umdeleri şeklinde bir program oluşturur;

1. Osmanlı Türkçesini yok sayıp İstanbul Türkçesiyle konuşup yazmak,
2. Halk dilinde Türkçe anlamdaşı bulunan Arabî ve Farsî kelimeleri atmak,
3. Halk dilinde geçip lâfzen ya da manen galatat namını alan Arapça ve Acemce kelimelerin bozulmuş şekillerini Türkçe olarak nitelendirmek ve imlalarını düzeltmek,
4. Unutulmuş eski Türkçe kelimeleri diriltmeye çalışmamak,
5. Mesleki-teknik kelimeleri aynen almak,
6. Arap-Acem lisanlarının edatları, sigaları ve terkipleri almamak,
7. Türk halkının bildiği bütün kelimeleri Türkçedir.
8. İstanbul Türkçesinden başka lehçelerden kelime, siga ve edat almamak,
9. Türk Medeniyet Tarihi ile ilgili eserlerin yazılması eski Türkçe kelimelerin yeniden dirilmesine sebep olacaktır. Böyle bir şeye gerek yoktur,
10. Kelimeler anlamlarının tarifleri değil, işaretleridir. Kelimelerin manaları kökenlerini bilmekle anlaşılmaz,
11. Yeni Türkçe kelimelerin olduğu bir sözlük meydana getirilmelidir (Gökalp, 1976f, s. 130-132).

Cumhuriyetin fikri temellerinde Gökalp'in en fazla katkısı olduğu fikirlerden biri dilde sadeleşme hareketidir. Dil birliği meselesi Mustafa Kemal'in milli birliği oluşturmada temel aldıkları içerisinde. Atatürk'ün bahsettiği kültürel birliktelik olgusu milli birlik ve beraberliği çağırıştırır ki milli birlik de dilde birlikte başlamaktadır (İnan, 1930). Bu yüzden dilin sadeleşmesi Türkçe kelimelerin bulunması yolunda çalışmalar yapılmış, Türk Dili Tetkik Cemiyeti kurulmuştur (Yalçın vd., I 2009).

Kısacası bir kurtuluş reçetesi olarak gördüğü bu umdeleri Gökalp "*Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*" kalıplarına oturtmaya çalışır. Lisan

meselesi eğitim alanında amaçlarını daha çok belli etmektedir. Çünkü dil konusu Gökalp'in milleti oluşturmada temel aldığı değerlerdendir (Gökalp, 1973).

Eğitim

Gökalp; mefkûre, kültür, medeniyet, dil, millet, din gibi konularda savunduğu düşünceleri eğitim ile temellendirir. Bu, aynı zamanda Gökalp'in düşüncelerini yayması için önemli bir adımdır. Gökalp'e göre eğitimin amacı "*millet*" yapmaktır. Sözü edilen millet devletin hem şark hem de garp politikalarını birbirinin içine aldığı bir ideolojiden uzakta tutan ve kültüründe kendisini bulan bir millettir. Bu milletin elbette eğitime ihtiyacı vardır. Gökalp bunu fark etmiş bir düşünür olarak öncelikle terbiyeyi tanımlamıştır; Terbiye, "*bir cemiyeti, yetişmiş neslin henüz yeni yetişmeye başlayan nesle fikirleri ve hislerini vermesi demektir*" (Gökalp, 1973, s.321).

Gökalp milli fertler yetiştirmek üzere hazırladığı terbiye meselesini "*organize*" ve "*müeyyide*" olarak ikiye ayırır. Organize Terbiye, "*yetişmiş neslin veli, vasi, öğretmen, mürebbi adlarıyla resmi vaziyetler alarak usul ve irade altında yeni nesle tesirler icra etmesidir*" Yaygın Terbiye ise "*yetişmiş neslin, kendisinin hiç haberi olmadan, samimi hayattaki konuşmaları, fiil ve hareketleriyle canlı misaller teşkil ederek, yeni nesle tesirler icra etmesidir*" (Gökalp,1973, s.321).

Gökalp bu kavramlarla ilgili olarak organize - yaygın ceza ve mükâfat kavramlarını da dile getirmiştir. Gökalp eğitimde kullandığı işlevsellik özelliğini ceza ve mükâfat bölümlerinde de kullanır. Gökalp için işe yarayan cezalar ve ödüller önemlidir. Bireyi teşvik etmek için verilen ödüller eğitim açısından daha işlevseldir.

Eğitimin milli fertler yetiştirme işlevi millet ve onun oluşturduğu kültürü tanımlama açısından önemlidir. Bu yüzden Gökalp eğitimin milli olma şartını dikkate alır (Gökalp,1973). Ana dilde eğitime ve anadilin öğretilmesine önem verir. "*İnsan en samimi, en içten duygularını ilk terbiye zamanında alır. Daha beşikte iken işittiği ninnilerle ana dilinin tesiri altında kalır. Bundan dolayıdır ki, en çok sevdiğimiz lisan ana dilimizdir*" (Gökalp,1973:227). Gökalp bunu millet düşüncesiyle bağdaştırarak dil öğesini insanları bir arada tutmak için zorunlu bulmuştur. Zira kişinin çocukluğunda aldığı dilin yaşamak istediği cemiyete de etkisi olacağını düşünmektedir (Gökalp,1973).

Gökalp, Terbiyenin organizasyonu konusunda ülkesini eleştirir. “*Türkiye’de vatan için en zararlı adamlar, medrese yahut okuldan pay alanlardır.*” Gökalp bunu medrese ve okul ilişkisine bağlar ve maarifin kozmopolit olduğunu söyler (Gökalp, 1973, s.171).

Bu kozmopolit yapıyı Gökalp milli olma politikasıyla çözmek ister. Gökalp’e göre eğitim milli kültürü benimseyen kuşaklar yetiştirir. Bu anlamda Gökalp literatüründe eğitim ile kültürü birbirinden ayırmak neredeyse imkânsızdır.

“*Türkleşmek, İslamlaşmak ve Muasırlaşmak*” düşüncesi Gökalp’in eğitim anlayışında da görülmektedir. Milli kültürü yaymak istemesi Gökalp’in Türkçülük anlayışı ile paraleldir. Gökalp bunu kendi dillerini öğrenen ve kendi tarihlerini milli tarih adıyla okuyan gençlere anlatacaktır. “*Hususiyle biz modern cemiyet olduğumuz için, terbiyemizin yalnız milli olmasını temine çalışmamamız kafidir*” diyen Gökalp milli eğitim düşüncesini oluşturmada önemli rol oynamıştır (Gökalp,1973, s.64).

Devletlerin oluşum merhalelerinde en üst seviyeyi milli devlete atfeden Gökalp için en iyi çözüm de milli bir eğitimidir (Celkan,1990).

“*Milli terbiye ve modern öğretim: İşte öğretim sahasında hedef edineceğimiz gaye*” diyen Gökalp, bireyin bilgi edinme sürecini öğretim ile tanımlamaktadır (Gökalp,1973, s.64).

Gökalp’in eğitim ve öğretimi birbirinden ayıran çağdaş yaklaşımı okullarda ele alınan, tabiat ilimlerinin, matematiğin gelişmesi öğretilmesi ve öğretim yapılması çağı yakalama açısından bir zorunluluktur. Eğitimde millilik ilkesini takip eden Gökalp, öğretimde lâmilli ya da beynelmilel bir karakter izlemektedir; “*Öğretim ferdi ilimlerle donatarak onu kozmik muhite intibak ettirir, yani maddi kuvvetleri kullanacak bir güce sahip kılar*” (Gökalp,1973, s.172).

Öğretim konusu Gökalp’te ferdin maddi çevresine uyum sağlama sürecidir (Celkan, 1990). Öyle ki kişi bu sayede tabiat ilimlerini bilecek ve çevresindekileri somut bir şekilde gözlemleyebilecektir.

Gökalp öğretim meselesini medeniyet meselesiyle aynı kalıba sokmaktadır. “*Terbiye meselesinin mahiyeti derinleştirilirse görülür ki terbiye meselesi de*

medeniyet meselesinin bir parçasıdır. Esas mesele halledilince, maarif meselesi de kendiliğinden halledilmiş olacaktır” (Gökalp, 1976f, s. 67).

XX.yy yaklaşımında eğitim bireyin en iyi koşullar altında öğrenmesini hedeflemez. Yani bireyi tek başına ele alan bir yaklaşım yoktur. Onu toplumla bir bütün halinde düşünür ve bunun çözümlenmesini sosyoloji ilmiyle birlikte gerçekleştirir. Öyle ki XX.yy eğitim düşünürlerinden biri olan Gökalp tüm öğretmenlerin özellikle sınıf öğretmenlerinin sosyoloji bilmeleri gerektiğini düşünmektedir (Gökalp, 1973). Bu anlamda eğitimin bir amacını bireyi sosyalleştirme olarak nitelemiştir. Eğitim yoluyla fert şahsileştirilecek böylece kendisinden daha çok milletini düşünen bir birey olacak, çevresiyle uyum sağlayacaktır (Gökalp, 1972).

Bireyin çevresiyle uyum sağlama konusunda Gökalp okulun sosyalleştirme işlevinden bahseder. Ailede gördüğü terbiye ve öğrendiği dil çocuğun hangi kültürle büyüdüğünü izah etmektedir (Gökalp, 1972).

Gökalp için eğitimde islah çalışmaları üniversiteden ilkokula doğru olmalıdır. Emrullah Efendinin Tuba Ağacı Nazariyesine hak vermektedir. *“Milli maarif üniversiteden başlayarak, öğreten okullarına ve sultani (lise)lere ve onlardan da ilkokullara inecektir. Fakat bu Tuba ağacının tepesi akademi değildir. Çünkü akademi tesis etmez, muhafaza eder. Milli maarifin kurulmuş olmadığı bir memlekette akademi tesis etmek, köhne bilgileri muhafaza ederek, milli kültürün ve milli ilmin hayatının teşekkülüne engel olmak neticesini husule getirir” (Gökalp, 1973, s.189-190)*

Din

Gökalp için Türklerin islamiyeti kabulü, yeni bir dönemin başlangıcıdır. Türkler islamiyeti kabul ederek, milli benliklerini yok olma tehlikesinden kurtarmıştır. *“Evvelce Türkler, Hunlar, Peçenekler, Uzlar (Kumanlar) falan, Avrupa’da kaybolmuşlardı. Türkler, İslamiyeti kabulden sonra, (artık) Hıristiyan akvam arasında kaybolmadılar. Fakat İslam akvamı arasında temessül edebildiler; Arabistan’da, Hindistan’da (Pakistan) olduğu gibi” (Gökalp, 1977c, s.56).*

Gökalp’in Türklük anlayışının bir boyutu olarak değerlendirilebilecek din görüşü Türkçülüğün Esasları sıralanırken *“Dini Türkçülük”* olarak görülmüştür; *Dini Türkçülük, din kitaplarının ve hutbelerle vaazların Türkçe olması demektir*

(Gökalp, 1976f, s.170). Görülüyor ki Dini Türkçülük lisan meselesi ile birlikte ele alınmıştır. Burada önemli olan milliyetçilik düşüncesiyle paralel uzantıda bir din görüşünün olmasıdır. Öyle ki Gökalp “*Vatan*” adlı şiirinde bu görüşünü desteklemiştir;

Bir ülke ki caminde Türkçe ezan okunur.

Köylü anlar manasını namazdaki duanın

Bir ülke ki mektebinde Türkçe Kuran okunur

Küçük- büyük bilir buyruğunu hudanın

Türk oğlu! İşte senin orasıdır vatanın (Gökalp, 1976h, s.11).

Gökalp’in din anlayışında “*ümme*t” faktörü de önemlidir. Ona göre ümmet, İmparatorluk düzeyindeki devletlerde görülebilir. Buna örnek olarak Roma İmparatorluğunun sahip olduğu Katolik anlayışı gösterir; “*Katoliklik emperyalist bir din. Yani yukarıdan aşağı empoze edilir; zihni bir şey.*” Gökalp’e göre reform hareketlerinin gerçekleşmiş olması da bunun ispatıdır (Gökalp, 1977a, s.65-67). “*Din de telakki de değişebilir; telakki de eder, tedenni de. Telakki yükseldikçe, millet yükseliyor. Din telakkisi alçaldıkça, millet de küçülür. Dinin tarz-ı telakkisi değişebilir*” (Gökalp, 1977a, s.110-111). O halde din kuralları çağa göre uygulanmalıdır. Gökalp’in bu düşüncesi bugünkü laik anlayışın temelini oluşturmaktadır (Keskin, 2003).

Buna örnek olarak Gökalp’in *Devlet* adlı şiiri gösterilebilir;

Lakin hukuk örfden ayrı bir iştir

Bırakılmış ulul emre, devlete

Hukuk örfu uymayınca değiştir

Örfe uydur! Demiş Tanrı millete (Gökalp, 1976h, s.30).

Atatürk’ün belirttiği din devlet ilişkisi “*vicdan hürriyeti ferdin, fikri hayatındaki hürriyeti*” olarak alınmıştır (İnan, 1930).

Türkiye Cumhuriyeti’nin sosyal alandaki yeniliklerinden biri tekke ve zaviyelerin kapatılmasıdır. Ziya Gökalp’in düşüncelerine paralel olarak Atatürk; “*Türkiye Cumhuriyeti dâhilinde bilimum tekkeler, zaviyeler ve türbeler kanunla seddedilmişlerdir. Tarikatlar lağvolunmuştur. Şeyhlik, dervişlik, çelebilik, halifelik, falcılık, büyücülük, türbedarlık vs. memnudur. Çünkü bunlar irtica membaları ve cehalet damgalarıdır*” demiştir (İnan, 1930, s.96).

Ekonomi

Gökalp, milli ekonomi ilkesinden hareket eder. İktisadi Türkçülük olarak belirlediği düşüncesinde kendi kendine yetebilen bir ekonomi tasarlamıştır. *“Biz bugün ne yerli şirketlerden büyük işler bekleyebiliriz ne de siyasi müdahaleleri arkalarından sürükleyip getiren ecnebi sermayelerinden bir hayır edebiliriz. Kendi yağımızla kavrulmak, ecnebilerin tahakkümü altına girmekle hâsıl olan iktisadi müşareketlerden daha iyidir”* (Gökalp, 1982b:340). Gökalp yıllardır ihmal edilen köylüye bir şans verilmesini ister. Bu yüzden aşar vergisinin kaldırılmasını ister³. Türk harsına en uygun sistemin dayanışma solidarizm olduğunu söylemektedir. Ferdi mülkiyetin toplumsal dayanışmaya hizmet etmesi şartıyla uygun olduğunu düşünmektedir. Ferdi mülkiyetlerden toplumun yararlandığı bir sistemin olabileceğini düşünür (Gökalp, 1976f).

Medeniyet düşüncesindeki Avrupa'nın teknolojisini alma düşüncesi sanayi fikrinde de oluşmaktadır. Gökalp'in istediği ağır sanayinin devlet eliyle ferdi desteklenerek Türkiye'ye yerleşmesidir (Gökalp,1976f). *“Avrupa inkılâplarının en ehemmiyetlisi iktisadi inkılâptır”* diyen Gökalp'in sanayi düşüncesi küçük yerleşim yerlerine kurulan sanayiden ziyade büyük sanayinin kurulmasıdır. *“Asri bir millet olmak için”* büyük sanayinin hedeflenmesi önemlidir (Gökalp, 1976f, s.175).

Devletin ekonomiye müdahalesinden bahseden Gökalp, kapitalizmi reddeder. Türklerin eski dönemlerden beri devletçi olduğunu belirtir; *“Türkler tabiaten devletçidirler. Her teceddüdün, her terakkinin başlamasını devletten beklerler. Hatta Türkiye’de inkılâpları bile devlet yapar, aynı zamanda, terakkiye düşman olan ânâsırlarla daima mücadele eden de devlet olmuştur. Vakia, devletin iktisadi işlerde selâhiyattar olması için, ibtida kendisinin bir ‘iktisadi devlet’ mahiyetine girmesi lazımdır”* (Gökalp, 1982b, s.170-171).

Gökalp'in iktisat düşünceleri *“İzmir İktisat Kongresinin”* kararları ile paraleldir. Misak-ı iktisadi olarak kabul edilen kararlar; milli iktisadın tam bağımsızlık için

³ Ziya Gökalp *“Köy”* adlı şiirinde aşar vergisinin kaldırılmasından bahseder;

“Kaldır aş'ar usulünü aç banka,

Yap her semtte bir zirai sendika” (Gökalp, 1976h, s.16)

bir şart olduğu, milli iktisadı yaratmak üzere Türk halkının bütün memleketi yükseltmek için çaba harcayacağı, milli üretime katkıda bulanacağı, madenlerden ve ormanlardan da milli iktisada uygun bir şekilde yararlanılacağı, Türk diline ve milliyetine uygun olmayan hiçbir yabancı sermayenin kabul edilemeyeceği kararları alınmıştır. Ayrıca milli iktisadi anlayışa uygun bir eğitim verileceği karara bağlanmıştır (Yalçın, vd., II 2009).

Atatürk devlet ve vatandaş ilişkilerini açıklarken, devletçilikten de bahseder. Devlet ve fert Cumhuriyet düşüncesinde birbirinin karşıtı değildir, aksine birbirine karşı hak ve vazifeleri vardır; *“Milli servetin tevziinde daha mükemmel bir adalet ve emek sarf edenlerin daha yüksek refahı; milli birliğin muhafazası için şarttır. Bu şartı daima göz önünde tutmak, milli birliğin mümessili olan devletin mühim bir vazifesidir”* (İnan, 1930, s.79-80).

Cumhuriyet Gökalp'in düşüncelerine paralel olarak yerli sermayeyi tümüyle kullanmayı hedeflemiştir. Madenlerin, ormanların iktisadi kuruluşların tümüyle kullanılması milli iktisat ve devletçilik düşüncesinin bir parçasıdır. Gerçekte milli ekonomide kapitalist bir düşünce izlenmemiş, 1930'lara kadar ferdi teşebbüslerin önü açılmıştır. 1929'da dünya ekonomik bunalımıyla devletin ekonomiye müdahalesi gerekmiştir.

İlgili Araştırmalar

Bu bölümde Ziya Gökalp, tarih öğretimi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi dersi öğretimi, konularıyla ilgili basılmış eserlerin kısa tanıtımları yapılmıştır.

Ziya Gökalp ile İlgili Çalışmalar

HEYD, U. (1979). *Türk Ulusçuluğunun Temelleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı: 1979'da bir doktora tezi olarak sunulan eser, Ziya Gökalp sosyolojisinin kavramlarını incelemeye almıştır. Yazar, Türk kültürünü üniversite hayatı boyunca yaşamış biri olarak tez süresinde Gökalp'in sosyolojisini iyi bir şekilde çözümlenmiştir. Ziya Gökalp'in Türkiye Cumhuriyeti'ne aşırı fikirlerinden arındırılarak katkıda bulunduğunu savunmuştur.

KÖSOĞLU, N. (2009). *Türk Milliyetçiliğini Doğuşu ve Ziya Gökalp*. İstanbul: Ötüken Yayıncılık: Kösoğlu, eserinde Ziya Gökalp'i ve Türk

Milliyetçiliğini birlikte değerlendirmiştir. Gökalp'in Osmanlı tebaasından gelen anlayışıyla Türk Milliyetçisi olması yazara göre olağanüstü bir durumdur. Kösoğlu bunu anlatmak için öncelikle XIX. yy'da Osmanlı Devleti'nin durumunu, bağımsızlığını ilan eden Yunanistan, Arnavutluk, Sırbistan gibi devletlerle anlatmıştır. Osmanlı topraklarında ortaya çıkan Türk milliyetçiliğinin sebebini bahsi geçen devletlerin bağımsızlığına bağlamıştır. Yazar, Gökalp'in düşüncelerini millet, dil, kültür, toplum ve fert, mefkûre, aydınlar, Türkçülük, Turan ülküsü, eğitim ve öğretim şeklinde sıralarken de her düşüncesini Türk milliyetçiliğine bağlamıştır. Ziya Gökalp'in Malta'da sürülmesini nedenini Ermeni soykırımına karşı çıkması ile açıklayan yazar, Gökalp'in mefkûre düşüncesini de ön plana çıkarmıştır. Yazar, milliyetçilik akımını Gökalp'e bağlamaktan kaçınmıştır. Gökalp'in tüm düşüncelerini bütünüyle ele almanın zorunluluğuna dikkat çekmiştir. Yazar sonuç bölümünde Gökalp'in düşüncelerinin tamamının Cumhuriyet tarafından benimsenmediğini; kültür, medeniyet ayrımı, Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak düşüncesinin Cumhuriyette birtakım farklılıklarının olduğunu düşünmektedir. Gökalp'in Cumhuriyet sonrasındaki kültürel politikalar, Avrupa'dan gelecek medeniyet unsurlarına gümrük kurmak gibi eylemlerin Gökalp düşüncesinin uyuşmadığını savunmaktadır. Kösoğlu bu yüzden Gökalp'ten daha fazla Ahmet Ağaoğlu'nun Cumhuriyet düşüncesine katkıda bulunduğunu düşünmektedir.

ŞAPOLYO, E. B. (1933). *Filozof Gökalp*. Ankara: Kitap Yazarlar Kooperatifi: Şapolyo eseri kaleme alma amacının gelecek nesillere Cumhuriyet düşüncesini fikir anlamında etkileyen Ziya Gökalp hakkında bilgi vermek olarak tanımlamıştır. Eserin sonraki yıllarda Gökalp hakkında çalışmalar yapılacak kilere faydalı olacağını düşünmektedir. Şapolyo, iyi Gökalp'i görmüş biri olarak yazarın, siyasetçi, sosyolog, hukukçu, şair ve yazar yönleri hakkında bilgi verir. Eserinin sonunda Gökalp için "*filozof*" tanımlaması yapar. Bunun nedeni Gökalp'in meseleleri bir filozof bakış açısıyla her yönden incelemek amacıyla yaklaştığını düşünmesidir.

TÜRKDOĞAN, O. (2005). *Ulus-Devlet Düşünürü Ziya Gökalp*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık: Gökalp'in ulus-devlet oluşumuna katkıları Orhan Türkdoğan tarafından sosyolojik kavramların Osmanlı'nın millet ve halk kavramlarının açıklanmasıyla anlatılmıştır. Türkdoğan, Gökalp'in sosyolog yönüyle bu eserde daha çok ilgilenmiştir. Gökalp'in biz kimiz sorusunun

cevabını, aydınlar ve halk karşılaştırmasıyla aramıştır. Gökalp'in İmparatorluktan Cumhuriyete geçiş sürecinde yaptığı halkın sosyolojik çözümlemesini Türkdoğan doğru bir yaklaşım olarak değerlendirmiştir. Eser Gökalp'in düşüncelerini günümüzdeki değerlendirmeye taşıdığı için önemlidir.

ÜLKEN, H. Z. (1939). *Ziya Gökalp*. İstanbul: Kanaat Yayınevi: Hilmi Ziya Ülken, yazdığı eserde hem Ziya Gökalp'in hayatından hem de eserlerinden parçalarla Gökalp'in düşüncelerini aktarmıştır. Ülken, Gökalp'in serlerini ve eserlerinden bölümleri tanıtmıştır. Yazarın amacı, Gökalp'in düşüncelerinin temel noktalarını, almıştır. Gökalp'in Türkçülük temasını anlamak için öncelikle onun hayatını anlamak gerektiğini savununa Ülken, makalelerini temel düşüncelerinden seçmiştir; "*Üç Cereyan, Türkçülüğün Esasları, Örf Nedir?*" vs.

***Ziya Gökalp Sempozyum Bildirileri 23 Mart 1986* Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Yayınları:** 1989 yılında Dicle Üniversitesi yayınları tarafından kitap haline getirilen sempozyumda, Ziya Gökalp'in düşünceleri; dil, kültür, millet, sosyoloji, kadın gibi başlıklar halinde incelenmiştir. Amaç 1980'li yıllarda ülkenin içinde bulunduğu politik durumlardan Ziya Gökalp'in düşünceleri ışığı altında çıkmaktır. Gökalp'in düşüncelerinin birlik ve beraberliği sağlayıcı yönü sempozyumun en çok üzerinde durulan konularından olmuştur. Ülkenin politik çıkmazları, halkın oluşturduğu kültürde aranmaya çalışılmıştır. Bu da Gökalp'in düşüncelerinin yapılan sempozyumla kanıtlanmaya çalışıldığının göstergesidir.

Ziya Gökalp ile ilgili çalışmalar yurt içi ve yurt dışı dahil olmak üzere Gökalp'in Cumhuriyet ile ilişkilendirilerek ya da toplumu birleştirme endişesi ile yazılmıştır. Gökalp'in düşüncelerinin güncelliğini koruduğu özellikle belirtilmeye çalışılmıştır.

Tarih Ders Kitaplarıyla İlgili Çalışmalar

BEHAR, E. B, (1996). *İktidar ve Tarih*. İstanbul: Afa Yayıncılık: Yazar, sözü geçen eserde, 1930'lu yıllarda ortaya atılan Türk Tarih Tezi'ni eleştirmekle konuya başlamıştır. 1930'lu yıllardaki tarih anlayışının devletin kendi gücünü göstermek amacıyla yapıldığını ve tezin tarih eğitiminin doğrudan yeni devlete vatandaş yetiştirmeye çalıştığını savunmaktadır. Behar'ın anlattığı tarih ideolojik felsefeye oturtulmaya çalışılan bir tarih

anlayışıdır. Behar bunun; Afet inan'ın Yurttaşlık eğitimi, Fuad Köprülü'nün mili tarih anlayışı Yusuf Akçura'nın ideolojiye hizmet etmesi gerektiğini düşündüğü tarih anlayışı ile ilişkilendirmiştir. Behar'ın ulaşmak istediği nokta, tarihin iktidar tarafından yürütülen ve vatandaşlık eğitimine katkısı olan bir bilim olduğu gerçeğini ispatlamaktır. Behar bu yüzden çalışma alanına ders kitaplarını da almıştır. “*Siyasal tarihçiler*” olarak nitelendirdiği Ahmet Ağaoğlu, Reşit Galip, Yusuf Akçura, Ahmet Hikmet, Ziya Gökalp, Necip Asım Yazıksız gibi isimleri ders kitaplarına yön verdiğini savunmuştur. Çalışma kapsamında 1924-1932 yılları arasındaki ders kitapları resmi tarih anlayışını yansıttığı düşüncesiyle başta olmak üzere birçok ders kitabı milliyetçilik temasıyla incelenmiştir. Türkiye'deki milliyetçiliğin Alman tarihselciğinden alındığını savunan Behar, Türk literatüründe Alman kaynaklı bir milliyetçiliğin, kendi tabiriyle ulusçuluğun oluşumunu doğru bulmamaktadır.

COPEAUX, E. (2000). *Tarih Ders Kitaplarında (1931-1993): Türk Tarih Tezinden Türk-İslam Sentezine* (çev. Ali Berktaş). Ankara: Tarih Vakfı Yurt Yayınları: Yazar, sözde Ermeni soykırım iddialarının Türk Tarih Tezi ve Türk İslam sentezi ile yazılan ders kitapları ile çürütülmeye çalışıldığını iddia etmektedir. Bu yüzden Türkiye'de basılan ders kitaplarının Türk unsurunu ortaya çıkarmak amacıyla yazıldığını öne sürmüştür. Etienne Copeaux'un kitabı yazma amacı da sözde Ermeni soykırımı ile ilişkilidir. Yazar, ders kitaplarında Malazgirt, Alparslan, İslamiyetin kabulü gibi konuları ön plana çıkararak Türkiye'de bu yolla bir ders resmi tarih oluşumun başlatıldığını öne sürmektedir. Türkiye'deki ders kitaplarının Alparslan'ın bu yolla Atatürk ile özdeşleştirildiğini iddia etmektedir.

Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları Buca Sempozyumu 29 Eylül-1 Ekim 1994. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları: Salih Özbaran'ın 1995'te yayına hazırladığı sempozyum bildirileri kitabı ders kitaplarının yazılmalarıyla ilgili sorunlar tartışılmıştır. Ders kitapları ile ilgili sorunlar, tarih öğretimi ders kitapları ile sınırlandırılmıştır. Unesco'nun ders kitaplarında barışçı bir tarih anlayışı ile anlatılma isteğinin tartışıldığı bölümler de yer almaktadır. Sempozyumda önerilen tarih ders kitaplarının yazılma şekli iktidarın tarih söyleminden uzak, öğrenciye çoklu bakış açısı kazandıracak nitelikte olmasıdır.

Ders kitaplarıyla ilgili çalışmalar, tarih ders kitaplarının bir ideolojiye yönlendiği kanısındadır. Sempozyum bildirileri dikkate alındığında Türk unsurunun abartılı bir şekilde ders kitaplarına girdiği iddiaları ileri sürülmüştür.

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Öğretimiyle İlgili Çalışmalar

DOĞANER, Y. (2006) *Türk Eğitim Sisteminde Atatürkçülük ve Cumhuriyet Tarihi Öğretimi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları: İnkılap Tarihi öğretimiyle ilgili sorunlarla ilgili 10-11 Kasım 2005 tarihlerinde yapılan sempozyumun bildiri kitabında ilköğretimde, lise ve üniversitede inkılap tarihi dersinin konularının öğretimiyle ilgili sorunlar ele alınmıştır. Mevcut araştırma öğretim programının sorunları ve mevcut okullarda öğretim elemanı yetiştirilmesi ile ilgili sıkıntıları ele almaktadır. Toplantıdan öğretim programının içerik ve konu dizilimi bakımından değiştirilmesi ve daha çok sosyal yaşantı ile ilgili bilgilerin anlatılmasına karar verilmiştir.

DÖNMEZ, C., YAZICI K. (2008). *İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Konularının Öğretimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım: Tarih öğretimi başta olmak üzere İnkılap tarihi öğretiminin amaçlarının sorgulandığı eserde, Atatürkçülük'ün bir değer olarak öğretimi zorunlu görülmüştür. Atatürkçülüğün temelde bir ideoloji olarak görüldüğü varsayılarak Türkiye'de iyi yurttaş yetiştirmek için İnkılap Tarih dersinin gerekli olduğu sonucuna varılmıştır.

SARAY, M., TOSUN, H. (2005). *İlk ve Orta Öğretim Kurumlarında Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Konuları Öğretimi: Mevcut Durum, Sorunlar ve Çözüm Önerileri*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi: İnkılap Tarihi dersi ile ilgili yapılan bir toplantıdan yola çıkılarak yazılan eserde, İnkılap tarih eğitiminin sorunları üzerine bir tespit yapılmaya çalışılmıştır. Toplantıda yazılan tespitte bir kavram öğretiminin ezberletilerek değil, olayları, neden sonuç ilişkisi içinde verilmesi gerektiğine karar verilmiştir.

TANÖR, B., TOPRAK, Z., BERKTAY, H. (1997). *İnkılap Tarihi Dersleri Nasıl Okutulmalı? İstanbul: Sarmal Yayınevi:* İstanbul Teknik Üniversitesinde yapılan sempozyumda İnkılap Tarihi dersinin neden okutulması gerektiği üzerinde öncelikli olarak durulmuştur. Dersin felsefesi ile ilgili yapılan konuşmada bir milletin inşa sürecinde gerekli görülen kavramlar ele alınmıştır. İhtilal, devrim, İnkılâp kavramları başta olmak üzere derslerde konuşulan, sürekli ezberletilen konuların, neden ve nasıl oluştuğuna dair bilgi

verilmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır. Ayrıca sempozyumda İnkılap Tarihi dersinin tarihi gelişimi hakkında da bilgi verilmiştir. Sonuç olarak İnkılâp Tarihi derslerinin öneminin ortaya konulması ile ilgili çalışmalar yapılması gerektiğine karar verilmiştir.

Tarih öğretimiyle ilgili çalışmalar genel olarak tarih öğretiminin aksaklıklarını ortaya koymaktadır. Türkiye’de bir bilinç yaratma sorununa değinen çalışmalar İnkılap tarihinin siyasi, hukuki sorunlarının Milli Eğitim Bakanlığı tarafından sınırlarının çizilmesi gerektiğinin vurgusunu yapmaktadır.

BÖLÜM III

Yöntem

Araştırma Modeli

Araştırma tarama modelindedir. Tarama modeli geçmişte ya da halen varolan durumu varolduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan bir modeldir (Karasar, 2009). Bu çalışmada da ders kitapları, Ziya Gökalp ve Aydın merkez ilçede görev yapan ilköğretim sekizinci sınıf öğretmenlerinin Gökalp'e ve eserlerine yönelik algı ve tutumlarını değerlendirmek amaçlandığından tarama modeli uygulanmıştır.

Araştırmanın Evreni

Araştırmada Ziya Gökalp'in Türkçülüğün Esasları eseri başta olmak üzere; *“Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak, Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri I, Kızıl Elma”* çeşitli dergi ve gazetelerde yer alan yazılarının derlendiği; *“Makaleler I, Makaleler II, Makaleler III, Makaleler IV, Makaleler V, Makaleler VII, Makaleler VIII, Makaleler IX, Malta Konferansları, Malta Mektupları, Türk Töresi, Türk Medeniyet Tarihi, Yeni Hayat Doğru Yol”* eserlerinden faydalanılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada, yalnızca nicel veriler için veri toplama aracı kullanılmıştır. Bu amaçla, nicel araştırma yöntemlerinden likert tipi ölçek kullanılmıştır (Balcı, 2001:136). Bu ölçeklemede beş derece kullanılmıştır; *“Tamamen katılıyorum”, “katılıyorum”, “kararsızım”, “katılmıyorum”, “hiç katılmıyorum”*. Değerlendirme aşamasında ilk iki madde olumlu, son üç madde olumsuz olarak tespit edilmiştir. Ölçek için Gökalp'in ana düşünceleri, soru havuzunda toplanmış ve sorulan soruların kapsam geçerliliği dikkate alınarak öğretmenler Gökalp'in benimsediği temel kavramlar ve bu kavramlarla ilgili Gökalp'in fikirleri ve fikirlerin ders kitaplarına yansımalar sorulmuştur. Temel kavramlar; hars, medeniyet, terbiye, millet, Türkçülük, fert, şahsiyet, toplum vs.'dir. Ölçek bu araştırmaya özgüdür. 18 maddeliktir. Araştırmada kullanılan ölçek için beş

adet uzman görüşüne başvurulmuştur. Uzmanlar tarafından ölçeğin kapsam geçerliliği ve güvenilirliği kabul edilmiştir.

Aydın merkez ilçeye bağlı toplam 32 ilköğretim okulu ve 61 Sosyal Bilgiler Dersi öğretmeni bulunmaktadır. Araştırmanın nicel örnekleme için; seçilen 13 merkez okulda 29 öğretmene anket uygulanmış ancak 9 adet öğretmenin bazı soruları cevaplamaması, bazılarında da bir önermenin birden fazla maddesini işaretlemeleri nedeniyle ancak 20 tanesi değerlendirmeye alınabilmiştir. Aydın ilindeki öğretmenlerin Ziya Gökalp'i tanıma durumlarını dikkate alan bir ölçek oluşturulmuştur. Sırasıyla, Ziya Gökalp, Gökalp'in Cumhuriyet düşüncesine etkileri, Gökalp'in düşüncelerinin ders kitaplarına yansımaları dikkate alınmıştır. 20 adet öğretmen üzerinde likert tipi ölçekleme kullanılmıştır. Likert tipi ölçeğin durumu dikkate alınarak "*Kesinlikle katılıyorum, Katılıyorum, Kararsızım, Katılmıyorum, Kesinlikle katılmıyorum*" maddeleri kullanılmıştır. Kesinlikle katılıyorum cevabından başlayarak derecelendirmeye göre 5 puandan başlayarak 1'e kadar puan verilmiştir. Likert ölçeğine göre olumsuz bir önermede tam tersi olarak Kesinlikle katılmıyorum cevabına 5 puan verilmiştir (Balci, 2001).

Çalışmanın temel problemini oluşturan ders kitaplarının ilk basımlarına ulaşılmaya özen gösterilmiştir. Eldeki dokümanlarda, geçerli temaların bir sonraki yıl verilen kaynakta aynı şekilde verilip verilmediği kontrol edilmek amacıyla ulaşılabilirlik durumuna göre; bir sonraki yılda verilen ders kitabına ya da aynı yazarın farklı bir yılda yazılmış ders kitabında aynı tema aranmıştır. Eldeki çalışmada kullanılan aynı yazara ait farklı yıllarda basılan ders kitaplarından yalnızca ilk basımı, baskı yılı dışında bir farklılık tespit edilmediğinden, kaynak olarak gösterilmiştir. Ders kitapları seçilirken kolay ulaşılabilir durum örneklemesine başvurulmuştur. Ders kitapları içerisinde yakın ve erişilmesi kolay olan ilköğretim ve lise tarih ders kitapları seçilmiştir. Random yöntemine göre yapılan çalışmada lise kitaplarından;

Kalecikli, K. (1994). *Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 2*, İstanbul: Gendaş Yayınları.

Karal, E. Z. (1971). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Karal, E. Z. (1945). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Parmaksızoğlu, İ. (1982). *Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi*. İstanbul: Devlet Kitapları.

Serdarlar, N. Çetinkanat F. (1972) *Türkiye Cumhuriyet Tarihi*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Su, K. Duru K. N. (1944). *Ortaokul İçin Tarih III*. Ankara: Maarif Matbaası.

Su, K. , Su, M. K. (1970). *Türkiye Cumhuriyet Tarihi*. İstanbul: Kanaat Yayınları.

Su, K. Su M. K. (1972) *Türkiye Cumhuriyet Tarihi*. İstanbul: Kanaat Yayınları.

Su. M., Su K., (1979). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*. İstanbul: Kanaat Kitabevi.

Şapolyo, E. B. (1958). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*. İstanbul: Ahmet Halit Yaşaroğlu Kitabevi.

Şapolyo, E. B. (1966). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*. İstanbul: Rafet Zaimler Kitabevi.

Şapolyo, E. B. (1975). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*. İstanbul: Rafet Zaimler Kitabevi,

ders kitapları kullanılmıştır.

İlköğretim ders kitaplarından;

Başol, S., Yıldırım, T., Koyuncu, M., Yıldız, A. Evirgen, Ö. F. (2009). *İlköğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük*. İstanbul: Kelebek Matbaacılık.

Kurt, Ö. (2006). *İlköğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük*, İstanbul: Yeni Çizgi Yayınları.

Şahin, M. (1999). *İlköğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük*. Ankara: Dörtel Yayıncılık.

Şenünver, G. Kesim, H. D., Turgut, R., Kalay, A., Ercan,N. (2002). *Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük*. İstanbul:Milli Eğitim Basımevi,

_____ (2005). *Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük*. İstanbul: Devlet Kitapları Matbaası.

Yavuz, N. (2006). *İlköğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük*. İstanbul: Prizma Yayınevi.

Verilerin Analizi

Araştırmada Nitel ve Nicel Araştırma Yöntemleri kullanılmıştır. Nitel Araştırma Yöntemlerinden Doküman incelemesi tekniği seçilmiştir. Doküman İncelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Ulaşılan kaynakların analizine başlamadan önce, Ziya Gökalp'in eserleri incelenerek Ziya Gökalp düşüncesinin temelleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Gökalp'in "*Türkçülüğün Esasları*" olarak ortaya koyduğu; millet, Türkçülük, kültür-medeniyet, eğitim, dil, din, ekonomi temalarını belirledikten sonra ders kitaplarındaki metinler içerik analizi ve betimsel analiz teknikleri kullanılarak incelenmiştir. *Betimsel analiz, elde edilen verilerin önceden belirlenen temalara göre özetlenip yorumlanması, içerik analizi ise betimsel analizde işlenen temaların daha derin bir şekilde işlenmesidir* (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s.224,227).

Araştırmanın nicel bölümü için, SPSS 18.0 paket programından yararlanılmıştır. Uygulanan anketler bilgisayar ortamına aktararak, her bir maddeye ilişkin ortalama değerleri bulunmuş ve raporlaştırılmıştır.

BÖLÜM IV

Bulgular ve Yorumlar

İlk Tarih Ders Kitaplarının Ziya Gökalp'in Düşünceleriyle Karşılaştırılması

Bu çalışmada ilk olarak 1926 yılında yayımlanan İhsan Şerif'in "*Cumhuriyet Çocuklarına Tarih Dersleri*" adlı kitabı değerlendirilmiştir. Kitapta, Atatürk'ün kurucu vasfına vurgu yapmak için eserin kapağına madalyon içerisinde bir Atatürk portresi yerleştirilmiştir. Portrenin altında "*Mübeccel Reis-i Cumhuriyet*" yazılıdır. 1926 yılında ders kitaplarının belli bir ideolojik kaygı gütmeye başladığı anlaşılmaktadır. Fakat sadece kitaptaki konuları incelemek dahi Cumhuriyet öncesi tarih kitapları ile arasında ciddi bir fark ve kopuş olduğunu gösterir. Çünkü Cumhuriyet öncesindeki ders kitaplarında ya sultanların hükümdarlık ettikleri dönemleri ihtiva eder ya da İslam tarihi ağırlıklı bir müfredat izlenirdi. Halbuki bu kitapta ilk çağdan, İslam Medeniyetine Türklerden Roma'ya kadar her konu ele alınmıştır. İlkçağ medeniyetleri 27 sayfa ayrılmışken, Eski Türklere sadece 7 sayfa yer ayrılmıştır. Ancak burada dikkati çeken 37. sayfada yer alan "*Türklerin Medeniyete Hizmetleri*" adlı bölümdür. Bu bölümde yer alan bilgilerin Gökalp'in Türk medeniyetinin eskiliğine dair iddialarının yer aldığı "*Türk Töresi*" kitabıyla paralellik arz eder. Ancak benzerlikler çok yüzeyseldir. Bu bölüm daha ziyade Avrupalılar tarafından ortaya atılan "*Türklerin göçebe oldukları*" iddialarına basit bir karşı çıkış niteliğindedir. Çünkü burada Türklerin şehirler kurdukları, toprakları ekip biçtikleri, madenleri işleyebildikleri gibi konular anlatılmıştır. Hemen ardından 38. sayfadan 71. sayfaya kadar İsrail, Yunanistan, Roma Medeniyetlerine yer verilmiş; İslamiyet, Selçuklular, İstanbul'un fethine kadar Osmanlılar 72-107. sayfalar arasında yer almıştır. Görüleceği gibi Türk ve İslam medeniyeti dünya tarihinin bir parçası olarak ele alınmış, bir iki konu hariç özel bir vurgu yapılmamıştır. Kitapta dikkati çeken ikinci bir başlık ise sayfa 107'de yer alan ve kitabın son konusu olan "*İslam Medeniyeti ve Türkler*" başlığıdır. Burada Ziya Gökalp'in "*Türkleşmek İslamlaşmak ve Muasırlaşmak*" eserinde yer alan İslam'ın bütün Müslümanların ortak medeniyeti olduğu düşüncesi açıkça ortaya çıkar. İhsan Şerif de tıpkı Ziya Gökalp gibi İslam Medeniyetini sahiplenir

ve İslamiyeti Araplara ait bir unsur olarak görmez. Bu başlık altındaki ilk paragrafta Ziya Gökalp'in düşünceleriyle paralel olarak şu ifadeler yer alır; *“Bütün Müslümanların müşterek bir medeniyeti vardır. Bu medeniyete ‘Garp Medeniyeti’ diyenler yanılmışlardır. Çünkü doğrudan doğruya Arapların öz malı değildir. Bu medeniyetin kurulmasına Türkler de Acemler de belki Araplardan ziyade yardım itmişlerdir.”* Görüleceği gibi İslamiyeti tüm Müslümanların ortak malı yapar ve ilerleyen satırlarda Türklerin İslamiyet’e ne büyük hizmetlerde bulunduğu dair seçilmiş örnekler verir. O da tıpkı Ziya Gökalp gibi İslam Medeniyetine sahip çıkar ancak Gökalp’ten farklı olarak İslam Medeniyetini Türk medeniyeti ile aynileştirir. Halbuki Gökalp İslam Medeniyetini Türk Medeniyetinin bir parçası olarak görmekteydi. Kısaca *“Cumhuriyet Çocuklarına Tarih”* ders kitabı tam bir geçiş dönemi ders kitabı özelliklerini taşır.

Çalışmada ikinci olarak kullanılan eser ise 1928 yılında Emin Ali tarafından yazılan *“Türk Çocuklarına Tarih Dersleri”* adlı ders kitabıdır. Bu çalışmada Kanaat Kütüphanesi tarafından dördüncü baskısı gerçekleştirilen kitap incelemeye tabi tutulmuştur. İhsan Şerif’in kitabından farklı olarak bu kitabın kapağında herhangi bir obje bulunmamaktadır. Eser, İhsan Şerif’in yazdığı eserle paralellik göstermekte o da tıpkı İhsan Şerif gibi Türk tarihini dünya tarihinin bir parçası olarak ele almıştır. Fakat kitapta ilk çağ medeniyetleri ile Türklere ait bölüm % 50’lik bir paya sahiptir. Bu durum 1930’larla birlikte tarih öğretiminde Türk tarihinin ağırlığının arttığını göstermektedir. Eserin ilk 70 sayfası İlkçağ medeniyetlerine ayrılmışken sonraki 74 sayfa Türk medeniyetine ayrılmıştır. Türklerle ilgili konuların işlenmesinde birebir Türk Tarih Tezi’nin etkisi görülmektedir. Türklerle ilgili bölümün 84-99. sayfaları yani neredeyse beşte birlik bölümü Araplara ve İslam Medeniyetine ayrılmıştır. Kitapta *“Anadolu’nun Müdafaası”* adlı bir bölüm açılarak Türk Tarih Tezi’nin *“Anadolu’ya sahip çıkma ve Anadolu bir Türk yurdudur”* düşünceleri şiddetle savunulmuştur. *“Türkçü”* vurgu da eserdeki tüm yazına yansımış durumdadır. Zira sayfa 113’te Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan bahsedilirken *“Türk beyleri, Türk beylikleri, Türk birliği”* gibi ifadelerle sıkça rastlanmakta ve Osmanlı Devleti’nden bir *“Türk İmparatorluğu”* olarak bahsedilmektedir. Yine benzer biçimde Fetret Devri’nden sonraki dönem milli birliğin kurtarılması olarak işlenmiştir. Fakat kitap kendi içerisinde bazı çelişkiler de barındırmaktadır. Mesela sayfa 123’te *“Oğuz Türklerinin Anadolu’yu istila*

ederek milli vatan ittihaz etmelerinden sonra” gibi cümlelerle Türkler batılıların savundukları gibi istilacı konuma düşürülmüşlerdir. Sayfa 125’te ise Türklerin Anadolu’yu zapt ettikleri belirtilmiştir. Örneklerden de anlaşılacağı gibi yazar kavramları gelişi güzel kullanmıştır. Kitabın ilerleyen sayfalarında cumhuriyet idaresinin kendisini Osmanlı Devleti’nden farklılaştırmaya çalıştığı ve bu maksatla kimi ideolojik ifadelerin kitapta yer almaya başladığı görülür. Örneğin sayfa 135’te Abdülhamid Dönemi *“tarihimizin felaketli devirlerinden biri”* olarak nitelenmiş Abdülhamid’in *“33 sene memleketi kendi arzusuna ve hevesine göre idare ettiği”* yazılıdır. Sayfa 136’da ise *“millet Abdülhamid’in zalimane idaresine tahammül edememiş”* ifadesi ile Abdülhamid hakkında kesin hüküm verilmiş ve bu dönem mahkûm edilmiştir. Aynı bakış açısı 137. sayfada da mevcuttur. Eserin bu bölümü tamamen *“İttihatçı”* bakış açısıyla kaleme alınmıştır. Çünkü İttihatçılarla iyi geçinen Mehmet Reşat hakkında olumsuz bir ifade bulunmamaktadır. Kitapta, Vahdettin ile ilgili son derece olumsuz ifadeler yer almaktadır. Kitabın 140. sayfasında Emin Ali’nin Vahdettin için kullandığı; *“padişah ve halife olan Vahdettin düşmanlarla birleşerek Anadolu’da istiklali için çalışan milletimizin üzerine ücretle çalışan askerleri yolladı. ... Bir taraftan hain padişah Vahdettin...”* gibi ifadeler günümüze kadar diğer ders kitaplarında da tekrarlanmıştır. Anlaşılacağı gibi Emin Ali, kitabını Türk Tarih Tezi ve cumhuriyetin o günkü kurucu felsefesine uygun olarak kaleme almıştır. Dolayısıyla kitapta; Türklük, Türk milleti, Türk medeniyeti, medeniyet, sanat, felsefe, yazı gibi terimlere sıkça rastlanmaktadır. Emin Ali sıkça bu kavramları kullanmakla birlikte Ziya Gökalp ile aynı anlamda kullandığı şüphelidir. Emin Ali’nin vurgu yaptığı nokta Türk Tarih Tezi ve cumhuriyetin kurucu felsefesidir.

Emin Ali’nin Ziya Gökalp ile en fazla benzeşen yönü, Oğuz Türklerinin Türklerin Atası olduğu düşüncesidir; *“Bizim hakiki ecdadımız Oğuz Türkleridir. Oğuz Türklerine Türkmen de denir, büyük Türk, ulu Türk manasına geldiği için Oğuzların diğer Türk zümreleri arasında büyük bir mevki olduğu anlaşılır. Anadolu istila harplerinde diğer Türk zümrelerinden bazıları da iştirak etmişse de asıl orduyu teşkil eden Oğuz Türkleri olmuştur”* (Ali, 1930:102). Türk unsuru ön plana çıkarma konusunda 1928 yılındaki ders kitabında Osmanlı Devleti’nin yükselme Dönemi’ne ait saptamalar da Gökalp’in düşüncelerine paraleldir. Fakat Gökalp, Osmanlı Dönemi’nin değil, Eski Türk devletlerinin yaşayışlarını ön plana çıkarır; bu yüzden 1928’deki ders kitabı Türkçülük

düşüncesini yansıtmaya bakımından abartıya kaçmıştır. “*Türklerde Cemiyet ve Medeniyet Hayatı*” başlığı ile; “*Eski Türkler sade, mütevazı, halim, misafirperver insanlardı. Şarlatanlık nedir bilmezler, yalancılıktan haz etmezlerdi. Bir Türk, ocağı, yurdu ve arkadaşları için hayatını feda etmeyi kendisine bir vazife bilirdi*” (Ali, 1930, s.122). Türkü yücelten unsurlardan “Ordu” 1928 yılındaki ders kitabında askeri teşkilat anlatıldıktan sonra “*Türkler pek dâhiyane düşünülmüş olan bu askeri teşkilatla büyük imparatorluklar tesis etmişlerdir*” cümlesi diğer ders kitaplarında bulunmamaktadır (Ali, 1930:126). 1928 yılında basılan ders kitabı bir önceki yıl için incelenen kitaba göre Ziya Gökalp’in düşüncelerine daha yakındır. Çünkü dönemin ders kitabı, Cumhuriyet dönemi tarih anlayışının bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Anadolu’nun Türklüğünü kanıtlamak maksadıyla oluşturulan tarih anlayışının izleri 1928 yılındaki ders kitabında belirlemeye başlamıştır. Türk kültür ve medeniyetini öven Ziya Gökalp’in düşünceleri bu ders kitabında daha belirgin bir şekilde görülmektedir.

1934 yılında Türk Tarih Tetkik Cemiyeti tarafından basılan “*Orta Mektep İçin Tarih III*” isimli ders kitabı da kapağında herhangi bir resim bulunmamaktadır. Ders kitabı, Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşu ile başlayarak Türk inkılabıyla sona erer. Kitapta, Osmanlı Devleti tarihi Fatih devrinden başlatılmıştır. İlk sayfalarda Fatih Dönemi’nden sonra halk ve saray arasında kültürel farklılığın açıldığına dikkat çekilmiştir. Osmanlı’nın Batı medeniyeti ile Rönesans devrinde tanıştığı üzerinde durulan bir konu olmuştur. “*Türk Devletinin Yeni Bir Devlet Daha Kurması*” başlığı ile Osmanlı İmparatorluğu’nun “*Büyük Harp*” ile parçalandığı üzerinde durulmuştur. Emin Ali’nin ders kitabında olduğu gibi Vahdettin ile ilgili olumsuz ifadeler yer verilmiştir; “*Mondros Mütarekesinden sora padişah, kendini ve hanedanını düşünmekten başka bir şey yapmıyordu.*” Ders kitabı padişah aleyhinde olumsuz cümleler içerirken verilen mücadelede halkı ön plana almıştır; “*Sevgili anayurdunu düşmanların ayakları altından kurtarmak için, canını dişine, ölümü gözüne alarak, hemen yerinden deprenmeğe başladı*” (Komisyon, 1934, s.177). Görüldüğü gibi ders kitabı, Türk kurtuluş mücadelesine millet ile özdeşleşmiş, bu yönüyle Ziya Gökalp’in milleti ön plana çıkaran fikirleri ile paralel düşünceler yakalamıştır. Ayrıca Türk’ün kurucu unsur olduğunun anlatılması ile de Ziya Gökalp’in düşünceleriyle paralellik gösterir. Örneğin “*İstiklal Harbi*” başlığı ile Türk Kurtuluş Savaşı’nın yapılma gerekçelerinden

biri *“Türk'ün öz yurdunu ecnebi istilacılardan kurtarmak”* olarak açıklanmıştır (Komisyon, 1934:201).

Geçmişten Günümüze Ziya Gökalp'in Düşüncelerinin Ders Kitaplarına Yansıması

Tarih, topluma yol gösteren önemli bir bilimdir. Bu yüzden *“Tarihin en önemli işlevlerinden biri toplumdaki ve uluslardaki sosyal hastalıklara çözüm getirmektir.”* (Güler, 2005, s.95).

Tarihle ilgili genel problem, olaylar incelenirken tarihçinin buna hangi açıdan baktığı tartışmasıdır. Zaman içerisinde toplumlar değişir. Toplumlar değiştikçe tarihçi de değişmek zorunda kalır. Bu yüzden olaylar, bağımsız ve nesnel bir biçimde ele alınamaz (Carr, 2009; Özbaran, 1994). Başka bir deyişle *“gerçeklik ressam için ne ise, tarihçi için de odur; nasıl ki tek bir manzara yoksa tek bir tarih de yoktur”* (Halkin, 2000, s.2). Ancak tarih yazımında her zaman bir nesnellik aranır. Fakat toplumun inşasında yararlanılan tarihte bir nesnellik bulamayız. Carr'a göre; tarih zorunlu olarak yoruma dayanır. Eğer yorumlanmazsa sıkıcı bir hal alır. Tarih, bu yönüyle sadece geçmişe ışık tutmaz, eğer iyi okunursa bugünün ve geleceğin daha iyi anlaşılmasını sağlar (Carr and Fontana, 1992).

Tarih, millete kimlik kazandırmak sürecin en önemli parçalarından biridir. *“Ulus- devlet aşamasına geçilmesi ile tarihin yeniden yazılmaya başlanması aşağı yukarı eş zamanlıdır”* (Behar, 1996, s.19). Dolayısıyla yeni bir devlet kurulurken tarih dersinin kullanılması doğal bir süreçtir. Milli devlet inşasında tarihin rolünün önemli olduğunu düşünen görüşe göre, tarih öğretiminin nasıl olacağını örneğin hangi ders kitaplarının okutulacağını devlet belirler. Esas sorun hiçbir resmi tarihin kendisinin ideolojik yönünü kabul etmemesidir (Tekeli, 2007). Esasen tarih öğretimi devlet ideolojisi üzerine kuruludur. Bireylerin ne yönde eğitileceğine karar veren hakim ideoloji, eğitimin de ana ilkelerini belirler (Güler, 2005). Bireyin milletleşme sürecinde tarih en önemli araçtır. *“Bireyin ulusla özdeşleşmesi, geçmişten gelen süreklilikle kişinin atalarıyla özdeşleşmesini ve aynı zamanda bireyin geleceğe dönük yaşantısını düzenlemede yardımcı olur”* (Stugu, 1999, s.120).

II. Meşrutiyet'ten Türk Tarih Tezi'nin oluşumuna kadar devam eden süreçte ideolojinin izlerini görmek mümkündür.

II. Meşrutiyet Dönemi'nde tarih bilimsel bir nitelik kazanmaya başladı. Fuat Köprülü ve Yusuf Akçura Meşrutiyetin ve Atatürk Dönemi'nin önemli isimlerindiler. Dönemin simge isimlerinden Mizancı Murat Osmanlı Türklerini dünya tarihiyle tanıştırdı (Akşin, 2005).

Türk Tarih Tezi'nin ortaya atılmasıyla başlayan milli tarihçilik anlayışı ise XIX. yy'a dayanır. XIX. yy'ın ikinci yarısında Osmanlı'yı dağılmaktan kurtarmak isteyen aydınlar Osmanlıcılık, İslamcılık gibi düşüncelerin yanında Türkçülüğü de gündeme getirdiler. Türkçülük ortaya atılırken ırk birlikteliği yerine tarih birlikteliği üzerinde duruldu. Bu tarihçilerin başında yer alan Ahmet Ağaoğlu, Fuad Köprülü, Necip Asım, Ahmet Hikmet, Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp gibi yazarların ortak hedefi insanları Türk kültür ve medeniyeti etrafında birleştirmektir (Behar,1996). Türkiye Cumhuriyeti'nin temel hedefi de ırk birlikteliğinden ziyade kültür temelli bir birliktelik sağlamaktır. Bu hedefi gerçekleştirmek için yegane vasıta ise ders kitaplarıydı.

Milli şuurun gençlere aşılması süreci Türk Tarih Tezinden önce ve sonra diye ikiye ayrılır. Türk Tarih Tezinden evvel gençlere milli şuuru aşılacak maksadıyla 1924 ve 1926 yıllarında ilkokul ve ortaokullarda müfredat programlarında iki kez değişiklik yapılmıştır. Bu tarihlerde Mehmet Fuat Köprülü, İhsan Şerif Sungu, Ahmet Halit Yaşaroğlu tarafından ilkokul, Ahmet Refik ve Ali Reşat Beyler tarafından ise lise ve ortaokul tarih kitapları kaleme alınmıştır. Ancak tarih anlayışı değişse de anlayışa uygun ders kitaplarının yayınlanamamış olduğu görülür. Zira Yusuf Akçura, Ali Reşat Bey'in yazdığı "*Tarih-i Umumi*" ders kitabının Türkçülük duygusundan yoksun olduğunu ifade eder (Çapa, 2002).

Türk Tarih Tezinden sonra yazılan "*Tarih I, II, III IV*" ders kitapları ise Atatürk'ün inşa etmeye çalıştığı milli egemenlik kavramıyla paralel olarak kaleme alınmışlardır. Yani Ziya Gökalp'in dediği gibi "*Türkleşmek ve Muasırlaşmak*" kabul edilmiş, "*İslamlaşmak*" ise kenara itilmiştir. Yine de yukarıda adı geçen ders kitaplarından Tarih II'de İslamiyet konusu 77-183. sayfalar arasında toplam 106 sayfada, "*İlk Müslüman Türk Devletleri*" konusu ise 184-193. sayfalarda 9 sayfada verilmiştir. Milli devlet anlayışının

yerleştirilmeye çalışıldığı ders kitabında İslami tarih yazımının da ortadan kalkmadığı görülmektedir.

Mefkûre

Gökalp'in mefkûre düşüncesi, millete bir kimlik inşa etme ve bu kimliğe uygun önemli işler yapma gücünü milletin kendisinde bulmasını öğütler. Mefkûre, milletin bir arada olmaya ihtiyacı olduğu buhran dönemlerinde ortaya çıkar ve insanları bir arada tutar. Gökalp için mefkûre düşüncesi hem bireyler hem de devlet için önemlidir.

Bilindiği gibi 1931 yılından itibaren Türkiye'de resmi tarih yazımı başlar. Resmi tarih yazımının en güzel örneğini ise Türk Tarih Tetkik Cemiyeti tarafından hazırlanan ve devlet matbaasında basımı gerçekleştirilen Tarih I, II, III, IV kitaplarıdır. Kitapların devlet matbaasında basılması dahi çok önemlidir. Zira bundan önceki ders kitaplarının büyük çoğunluğu özel yayınevleri tarafından basılmaktaydı. Bu çalışmada konuyu ilgilendirdiği için Tarih IV kitabının 1932 baskısından yararlanılmıştır. Tarih IV, Cumhuriyeti kuran düşüncüyü Atatürk'ün altı ilkesi ile tanımlamış sonrasında bunu "mükemmellik" olarak açıklamıştır (Tarih IV, 1932). Yeni kurulan bir devletin nasıl işleyeceği devlet-vatandaş ilişkilerinin nasıl olacağı genel prensiplerle;

"Vatandaşa atfedilen görevler de vardır; "Devlet, bunun için sağlıklı, milli hislerin, vatan sevgileri yüksek vatandaşlar ister. Bu vatandaşların içeride ve dışarıda millet işlerine göre yüksek kabiliyetli insanlar olması, kanunlara uyması, memleketi, asayiş ve savunması için önemlidir. Devlet, aynı zamanda bir iş gücü çalıştıracağı için vatandaşların öğrenimi, eğitimi ve sağlığıyla alakadar olmak zorundadır. Devlet vatandaşa karşı birtakım görevler üstlenmektedir. Bu görev - yükümlülükler karşılıklıdır. Öncelikle devletin esas görevi; asayiş ve adaleti kurup sürdürmek böylece vatandaşların her türlü hürriyetini saklı bulundurmaktır, ikincisi dış siyasette ilişkilerini iyi idare etmek ve mecbur kalmadıkça silah kullanmamaktır" şeklinde anlatılmıştır (Tarih IV, 1932, s.184-185).

Tarih IV; millet, Türk, vatan kavramlarını açıklarken resmi bir çerçeve çizmiş, bu kavramlar Ziya Gökalp'in fikirleriyle paralel olarak anlatılmıştır. Tarih IV'te Gökalp'in düşünceleri ile uyum olan amacın ırk üstünlüğünü savunmak değil, modern ölçülere oturmuş bir milli devlet inşa etmek olduğu görülür.

İncelemeye tabii tutulan ikinci ders kitabı ise 1934 tarihli "Orta Mektep İçin Tarih III" ders kitabıdır. Bu kitap liseler için hazırlanan Tarih III ve IV kitabının

özeti şeklindedir. Dolayısıyla Tarih IV için kullanılacak yargıların aynısı bu kitap için de geçerlidir.

1944'te Kamil Su ve Kazım Nami Duru'nun hazırladıkları “*Orta Okul İçin Tarih III*” kitabı İlk resmi ders kitabı olan “*Tarih IV*” ile benzerlikler göstermektedir. Kitabın tamamında Cumhuriyet'in kuruluş felsefesi olan hâkimiyetin kayıtsız şartsız millette olduğu düşüncesi ele alınmıştır. Gökalp'in idari umdelerle bahsettiği hâkimiyet düşüncesi, bu ders kitabında 1924 Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun başlıca esasları olarak verilmiştir;

- *Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir.*
- *Türkiye Devletinin resmi dili Türkçedir; merkezi Ankara şehridir.*
- *Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir*
- *Türkiye Büyük Millet Meclisi, milletin biricik ve hakiki mümessili olup Hâkimiyet hakkını millet namına kullanır.*
- *Teşri (yani kanun yapmak) salahiyeti ve icra kudreti (yani hükümet işlerini görmek) Büyük millet Meclisinde tecelli (görünür) ve temerküz eder (toplanır).*
- *Meclis teşri salahiyeti bizzat kendisi kullanır.*
- *Meclis, icra salahiyetini, kendi tarafından seçilen Cumhurreisi ve onun tayin edeceği bir icra vekilleri heyetiyle kullanır. Meclis, hükümeti her vakit murakabe edebilir ve düşürebilir.*
- *Kaza (davaları görmek ve hüküm vermek) hakkı millet namına, usul ve kanunu dairesinde müstakil (işine kimsenin karışmadığı) mahkemeler tarafından kullanılır.*
- *Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun devletin Cumhuriyet olduğuna dair olan birinci maddesinin hiçbir suretle tadil ve tağyiri (değiştirilmesi) dahi teklif edilemez (Su ve Duru, 1944, s.224-225).*

Teşkilat-ı Esasiye'nin maddeleri, ders kitabında siyasi topluluklara ait en yeni fikirler olarak açıklanmış ve bu fikirlerin Mustafa Kemal tarafından millete mal edildiği görüşü vurgulanmıştır (Su ve Duru, 1944).

Enver Ziya Karal'ın 1945'te hazırladığı “*Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*” isimli ders kitabında, Gökalp'in “*mefkûrenin bir devletin temel şartı olduğu*” düşüncesi Atatürk İlkeleri ile uyumlu olarak anlatılmıştır. İlkeler ayı ayrı başlıklar halinde kısa kısa anlatılmaya çalışılmıştır. (Karal, 1945). Yazarın 1971'de aynı isimle hazırladığı ders kitabında Atatürk ilkeleri bölümü kaldırılmıştır. Dolayısıyla kitabın 1971 baskısında mefkûre düşüncesi yer almamaktadır. Karal 1945'te, Gökalp'in düşüncelerine paralel olarak İstiklal Savaşından itibaren devlet

prensibinin milliyetçilik olduğunu belirtmektedir; “*Cemiyet ve kültür alanında, devletin emekleriyle, bir Türklük Rönesansına gidildiği bir sırada, siyaset ve iktisat alanında da milli bir çalışma programının hudutları çiziliyordu*” (Karal, 1945:112). “*Üçüncü Büyük Kongrede belirtilen partinin ana vasıfları; vatan, millet anlamlarında ve devletin esas teşkilatı ile amme hukuku gibi temel dayanakları izah edilmekte, bundan başka Cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik, inkılâpçılık esasları belirtilmiştir*” (Karal, 1945, s. 111). Bu cümle Ziya Gökalp’in milliyet mefkûresi düşüncelerini özetler niteliktedir.

1958 yılında yayınlanan Enver Behnan Şapolyo’nun “*Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*” ders kitabı belli ölçülerde Ziya Gökalp’in mefkûre kavramıyla paralellik arz eder. Ancak Şapolyo, Karal’ın ders kitabı ile kıyaslandığında mefkûrenin milli vicdan işlevine daha az yer vermiştir. Yazarın 1958 yılındaki ders kitabıyla 1966 ve 1975 yılında baskıları tekrarlanan ders kitapları arasında belirgin bir fark yoktur. Şapolyo kitabında sadece Gökalp’in mefkûrenin toplumu muasırlaştırma düşüncesine yer vermiştir. Bu düşünce eserde, “*Cumhuriyet Devrinde Devrimler*” bölümünde görülür (Şapolyo, 1958, s.116-118).

Mükerrem ve Kamil Su’yun 1970, 1972 ve 1979 yıllarında hazırladıkları “*Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*” isimli ders kitapları içerik olarak birbirinden farklı değildir. Bu çalışmada 1970 tarihli ders kitabı dikkate alınmıştır. Ders kitabı incelendiğinde “*Cumhuriyet Devri Devrimleri*” başlığıyla verilen konularda Ziya Gökalp’in düşüncelerinin katkısı olduğu görülmektedir. İnkılaplar Gökalp’in muasırlaşma düşüncesine uygun olarak kaleme alınmıştır (Su ve Su, 1970).

Türkiye Cumhuriyeti’nin mefkûresi ve halk egemenliği kavramları Neriman Serdarlar ve Fahriye Çetinkanat’ın 1972’de yazdığı “*Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*” ders kitabında “*Cumhuriyet Devrinde Devrimler*” başlığı altında incelenmiştir. Diğer kitaplarda olduğu gibi mefkûreye kavram olarak verilmemiştir.

İsmet Parmaksızoğlu’nun 1982’de hazırladığı “*Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi*” ders kitabında, Atatürk ilkelerinin yurt ve dünya için önemine dikkat çekilmiştir. Atatürk’ün “*milli birliğe ulaştırmak, bu milli birlikten aldığı güçle Türk milletine özgürlük ve refah içinde yaşadığı bir vatan sağlamak ve inkılâplarla yeni Türk devletini Türk toplumunu çağdaş, güçlü, her türlü baskılara ve*

saldırlara karşı dayanıklı kılan bir yapıya kavuşturmak” cümleleri Gökalp ile paralellik göstermektedir (Parmaksızoğlu, 1982, s.171).

Ziya Gökalp'in yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti için tasarladığı gelecek, 1994 yılında beş yıl süreyle liselerde okutulan Kenan Kalecikli'nin *“Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük”* ders kitabında *“Atatürkçü Düşünce Sistemi ve Atatürk İlkeleri”* bölümüyle paraleldir (Kalecikli, 1994, s.129-168). Gökalp'in düşünceleri doğrultusunda *“Milletimizi kararlı bir biçimde çağdaşlığa, bilimin yolunda ilerlemeye götüren, tam bağımsızlık, milli egemenlik ve laiklik gibi çok önemli değerlere yaslanan düşünce sistemi”* Atatürkçülük olarak tarif edilmiştir (Kalecikli, 1994). Gökalp'in mefkûre diyerek bir devlet için şart koştuğu gaye Atatürkçülükte devlet hayatına, ekonomiye, fikir hayatına ve toplumun temel kurumlarına ilişkin gerçeklere, fikirlere dayanmaktadır (Kalecikli, 1994).

İlköğretim ders kitaplarında *“mefkûre”* sözcüğü kullanılmamış ancak içerik olarak mefkûre kavramıyla benzer ifadeler kullanılmıştır. Yeni devletin amacı Atatürk ilkeleri ve Atatürkçülük konularıyla işlenmiştir. Dolayısıyla Türk devletinin modern, laik ölçütlerde işlenmiş ve millilikten çok geleceğe dönük planlar çerçevesinde bir yol izlenmiştir. Türk devletinin kendini bulmasından daha fazla gelecekte dünyada oynayacağı rol tartışılmış ve Türk milletinin muasır medeniyetler seviyesine çıkabileceği konusu ele alınmıştır. Bu açıdan Gökalp'in *“Biz Kimiz?”* sorusundan çok *“Ne yapmalıyız?”* sorusu ilköğretim sekizinci sınıf ders kitapları için üzerinde durulan konu olmuştur.

Muhammed Şahin'in kaleme aldığı ders kitabı 1999 - 2003 yılları arasında okutulup kitabın bu çalışmada 2001 yılındaki baskısı kullanılmıştır. Ziya Gökalp'in milliyetçilik mefkûresi Türkiye Cumhuriyeti'nin birincil hedefi olarak gösterilmiştir. Kitapta, Ziya Gökalp ile paralellik gösteren düşüncelerin büyük bir çoğunluğu *“Atatürkçülük”* ünitesinde bulunmaktadır (Şahin, 2001).

Milli Eğitim Bakanlığı komisyonu tarafından 2004 yılında hazırlanan ilköğretim sekizinci sınıf *“Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük”* ders kitabında, *“Türk İnkılabı”* başlığı ile yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin mefkûresi anlatılmıştır (Şenünver, Kesim, Turgut, Akay ve Ercan, 2004). Aynı komisyonun 2005'te hazırladığı ders kitabı mefkûre konusunda nitelik ve nicelik olarak aynıdır.

Nuri Yavuz'un 2006 yılında hazırladığı ve beş yıl süreyle ilköğretim sekizinci sınıfta okutulan *“Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük”* ders kitabında, Gökalp'in bahsettiği halk egemenliğini oluşturma ve bir devleti çağdaş milletler içinde refaha kavuşturma ideali *“Atatürkçülük”* başlığı altında Türk devletinin amaçları olarak anlatılmıştır. Gökalp'in düşüncelerine paralel olarak Atatürk ilkelerinin temel amacı; *“bağımsız ve güçlü bir Türkiye yaratarak Türk toplumunu çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkarmaktır”* (Yavuz, 2006, s.179).

Ökkeş Kurt'un aynı yıl hazırladığı *“İköğretim Sekizinci Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük”* ders kitabı, Nuri Yavuz'un ders kitabıyla hemen hemen aynıdır. Yalnızca ünitelerin yerleri değişiktir. Atatürk ilkelerinin amacı; *“Türk toplumunu her alanda, aklın ve bilimin öncülüğünde çağdaş uygarlık düzeyinin üzerine çıkarmak”* olarak ifade edilmiştir (Kurt, 2006, s.177).

2009 yılında Milli eğitim Bakanlığı tarafından ilköğretim sekizinci sınıf kademesinde okutulmak üzere hazırlanan ders kitabında *“Çağdaş Türkiye Yolunda Adımlar”* başlığıyla Türk milletinin inşasını anlatılmıştır. *“Atatürkçülük”* başlığı ile de Türk milletinin mefkûresi ele alınmıştır. Fakat mefkûre sözcük olarak geçmez (Başol vd., 2009).

Mefkûre düşüncesi daha ziyade ilk ders kitaplarında yer alır. Bunun nedeni ilk yazılan ders kitaplarının inkılap tarihi dersinin amacına daha uygun olmasıdır. İncelenen ders kitaplarında Tarih IV hariç hiçbirinde Ziya Gökalp'in kullandığı biçimde mefkûre kelimesi geçmez. Zamanın siyasi ve ekonomik şartları yazarların görüşlerine bağlı olarak ders kitaplarında mefkûre kavramına yapılan vurgu azalmış ya da artmıştır. Örneğin Enver Behnan, bir milletin fertlerinin ayakta kalabilmesi için informal eğitimin önemli olduğunu düşünmektedir. Ders kitabında Ziya Gökalp'e ait açık atıflar yapmaktan kaçınan Şapolyo 1933'te kaleme aldığı *“Filozof Gökalp”* adlı eserinde Gelecek kuşakların etkin bir şekilde Ziya Gökalp'i örnek alması gerektiğini yazar (Şapolyo, 1933). 1980 Dönemi'nde mefkûre kavramı yeniden önem kazanmaya başlamıştır. Ancak doğrudan mefkûre yerine Atatürk ve Atatürkçülük üzerine yoğun bir vurgu söz konusudur.

Millet

Gökalp birleştirici bütünleştirici bir millet tanımı yapmıştır. Kişinin hissettikleri ona göre daima milletin esasını oluşturmaktadır. Bu yüzden Gökalp'in millet tanımını ırkçı bir yaklaşım olarak değerlendirmek mümkün değildir. Gökalp için önemli olan milletin menfaatleridir. Durkheim'ın kolektif bilincine yakın olarak ileri sürdüğü *"maşeri vicdan"* fikri Gökalp için zorunlu bir ilkedir. Kişinin ferdi hislerinden vazgeçip yalnızca milletini düşünmesi önemli bir aşamadır. Toplum şuuru için değerlendirebilecek önemli bir aşama da yönetim biçimidir. Gökalp Türk milleti için Cumhuriyet düşüncesinin doğru bir yaklaşım olduğunu düşünmektedir. Bu sebeple çalışmada ders kitaplarında Cumhuriyet'in İlanı başlığı Gökalp'in düşüncelerinin değerlendirilmesi açısından önem arz etmektedir.

Türk Tarih Tetkik Cemiyeti'nin 1931'de hazırladığı Tarih IV'te kültürel öğelerin ortaklığını kapsayan bir millet tanımı yapılmıştır; *"Dil, kültür ve mefkûre birliği ile birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği bir siyasi ve içtimai heyet"* (Tarih IV, 1932, s.180). *"Milletin varlığını sürdürmek için fertleri arasında düşündüğü ortak bağ, asırlardan beri gelen şekil ve mahiyetini değiştirmiş, yani milleti dini ve mezhebi bağı yerine Türk milliyeti bağıyla fertlerini toplamıştır"* (Tarih IV, 1932, s.212). Tarih IV'te de vatan kavramı kutsallaştırılmıştır; *"Türk milletinin eski ve yüksek tarihi ve topraklarının derinliklerinde mevcudiyetlerini muhafaza eden eserleri ile yaşadığı bugünkü siyasi sınırlarımız içindeki yurt"* olarak tanımlanmıştır (Tarih IV, 1932, s.179). Dolayısıyla Gökalp'in üzerinde yaşanılan toprağa bakış açısı ile Tarih IV'ün toprağa yüklediği anlam aynıdır. Tarih IV'ün siyasi ve içtimai olarak birleştirdiği millet hâkimiyeti eline alması amaçlanan bir millettir. Çünkü Türk milletine en uygun devlet şekli Cumhuriyettir (Tarih IV, 1932).

Bugün Atatürk İlkeleri olarak kabul edilen altı ilke, 1944 yılında Kamil Su ve Kazım Nami Duru'nun hazırladığı *"Ortaokul İçin Tarih III"* isimli ders kitabında Cumhuriyet Halk Partisinin altı ilkesi olarak geçmektedir. Ziya Gökalp'in düşüncelerinin ve devlet felsefesinin başlangıcını oluşturan millet tanımı 1944'te; *"dil, kültür ve ülkü birliğiyle birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği içtimâî ve siyasi bir bütündür"* şeklinde yapılmıştır. Gökalp'in vatan

tanımlamasıyla 1944'teki tanım uyuşmaktadır. “*Vatan, Türk milletinin eski ve yüksek tarihi ile ve topraklarının derinliklerinde mevcudiyetlerini muhafaza eden eserleriyle yaşadığı bugünkü siyasi sınırlarımız içindeki kutsal yurttur.*” Bahsi geçen tanımlamalar, 10 Mayıs 1931’de Halk Partisinin üçüncü büyük kongresinde alınan kararlar ve partinin programıdır (Su ve Duru, 1944). Su ve Duru eserlerinde Türk milletinin kurucu unsur özelliğine belirgin bir vurgu yapmışlardır. Aynı durum Gökalp’in düşüncelerinin ana eksenini oluşturmaktadır. Gökalp de mefkûre düşüncesinin temelini “*biz kimiz?*” sorusuna bağlamıştır. Buradan Türk unsuruna vurgu yapmıştır (Gökalp, 1976g).

Enver Ziya Karal’ın 1945’te hazırladığı “*Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*” ders kitabında millet unsuru tanım olarak bulunmamaktadır. Milliyetçilik ilkesi Türk devletinin temelini teşkil eden bir öge olarak yansımıştır (Karal, 1945). Gökalp’in düşüncelerine paralel olan bu ifadeye, aynı ders kitabının 1971 baskısında milliyetçilik ilkesi ders kitabından çıkarıldığından rastlanmamıştır.

Şapolyo’nun kitabındaki anlatılar, Mükerrerem ve Kamil Su’yun ders kitaplarında benzer biçimde mevcuttur. Millet ve milliyetçilik temaları üzerinde durulmamıştır. Hukuk, kadın hakları, kılık kıyafet inkılapları, tarikatların kaldırılması, takvim yılında değişme, hafta tatili, soyadı, ölçü ve tartıda değişiklik gibi yeniliklere yer vermiştir. Gökalp’in millet ve milliyetçilik düşüncesi kavram olarak yer almamıştır.

1958 yılındaki anlatımlar bu çalışmada incelenen Mükerrerem ve Kamil Su’yun 1970 yılındaki ders kitabında da mevcuttur. İnkılaplar “*Atatürk Dönemi Devrimleri*” adıyla anlatılmış millet ve milliyetçilik temaları üzerinde durulmamıştır.

1972 yılında Neriman Serdarlar ve Fahriye Çetinkanat’ın hazırladığı “*Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*” ders kitabı ilkelerden ziyade inkılapları anlatmayı tercih ettiği için millet ile ilgili herhangi bir ibareye rastlanmamaktadır.

1982’de İsmet Parmaksızoğlu tarafından yazılan “*Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi*” ders kitabında Atatürk ilke ve inkılâplarının bütünleştirici etkisi üzerinde durulmuştur. Gökalp’in millet tanımı ile yaptığı bütünleştirme düşüncesi 1982’deki ders kitabında devam etmektedir. Gökalp’in millet düşüncesinin en belirgin olarak görüldüğü bu çalışma içinde alınan ders kitapları arasında

İsmet Parmaksızoğlu'nun ders kitabıdır. Parmaksızoğlu milliyetçilik düşüncesini Gökalp'in ifadelerine benzer şekilde açıklamıştır Türk milleti fikri Türk vatandaşlarını toplumun arasındaki bağ millet, dini mezhep, tarikat bağları yerine Türklük adını çevresinde toplamıştır. Kitaba göre; *“Yeni hukuk kuralları Cumhuriyet Türkiyesi için yeni yaşam kurallarıdır”* (Parmaksızoğlu, 1982:138). Ziya Gökalp'in millet tanımlaması kişileri Türk unsurunda birleştirmeyi uygun görünce 1982'de de aynı düşünce benimsenmiştir;

“Türk milliyetçiliğinin kökü; kişinin nereli, hangi ırktan hatta dinden olursa olsun kendisini Türk bilmesine dayanır. Türk milliyetçiliğinde ırkçılık yani kan, cins, dil ayrımı yoktur. Atatürk bunu ‘Ne mutlu Türküm diyene’ sözleriyle belirtmiştir. Türk milliyetçiliği, Türkiye içinde ya da dışında yaşayan, anavatanı olarak Türkiye'yi bilen, bu vatanın bölünmezliği, bütünlüğü bu topraklarda yaşayan vatandaşlarının mutluluğu için yeri gelince hayatını vermekten çekinmeyen görüşte kimselerin taşıdıkları düşüncedir” (Parmaksızoğlu, 1982, s.167).

Bu düşünce ile birlikte vatandaşları birleştiren ikinci güç Atatürkçülüktür. Atatürkçülük, Türkçülük düşüncesinden daha fazla işlenmiştir (Parmaksızoğlu, 1982). Parmaksızoğlu'nun kitabında birleştirici unsurun sebebi olarak Atatürk İnkılâpları gösterilmiştir; *“Bütün vatandaşlar, amaçta bir, tasada, kıvançta bir, aynı duygularla kaynaşan, tek bir millet durumuna inkılâpla ulaştı”* (Parmaksızoğlu, 1982, s.139).

1994 yılında Kenan Kalecikli'nin hazırladığı *“Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük”* ders kitabında milliyetçilik; millete bağlılık, onu ve dolayısıyla vatani korumak ve yüceltmek azmidir. Bu da, bağımsızlık ülküsüne dayanır. Başka milletlere saygı da çağımızın milliyetçilik anlayışının unsurları arasındadır. Gökalp'in belirlediği millet fikrine bağlı olarak *“Milleti, belli bir ırk olarak tanımlamak son derece yanlıştır”* ifadesi Gökalp'in kültür milliyetçiliği düşüncesiyle paraleldir. Aralarında birlik bulunması Türkiye Cumhuriyeti'nin temelini oluşturan Türkler açısından son derece önemlidir. Ziya Gökalp ve Mustafa Kemal bu konuda aynı fikirdedirler. Millet düşüncesi ders kitaplarına da tarihsel birliktelik olarak geçmiştir; *“Türk milleti dediğimiz zaman, tarih süreci içerisinde bir bütün olarak düşünmek gerekmektedir”* (Kalecikli, 1994, s.142). Gökalp, toplumu önemli saymaktadır. Gökalp'e göre millet her türlü baskıdan uzak tutulmalı, aynı doğrultuda Atatürkçülüğün temelinde 1994 yılındaki ders kitabında anlatılan, Atatürkçülüğün *“Türk milletinin huzur ve refahı”* sağlaması amacı bu düşünceyle paraleldir (Kalecikli, 1994, s.130).Gökalp'e göre milletlerin düşünüşü ilim ve felsefe ile oluşmaktadır

(Gökalp, 1982b, s.9). Bu düşünceye paralel olarak 1994'teki ders kitabında Atatürkçülüğün akılcı ve bilime dönük olduğu düşüncesi anlatılmıştır (Kalecikli, 1994:131). Gökalp'in bahsettiği cemiyet olan TBMM milleti yönetme yetkisini kendi menfaatlerine dayandırmaz ve gücünü halktan alır. 1994 yılındaki ders kitabında aynı doğrultuda Atatürkçülüğün milli egemenliğe dayandığı bunun sonucunda da laikliğe önem verdiği belirtilmiştir (Kalecikli, 1994). Gökalp'in benimsediği siyasi düşünceye paralel olarak 1994'teki ders kitabında *"Atatürkçü devlet anlayışı: milli iradenin üstünlüğü, egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğu esasına dayanır"* cümlesi yer almaktadır (Kalecikli, 1994, s.139). Millet ise Gökalp'in benimsediği kültürel alandaki ortaklıkla tarif edilmiştir; *"Millet, geçmişte bir arada yaşamış, şimdi de bir arada yaşayan ve ortak bir geleceğe inanmış (ülkü birliği), aynı vatana ve o vatanın maddi ve manevi değerlerine ortaklaşa sahip çıkan, aralarında kültür ve duygu birliğinin bulunduğu insan topluluğudur"* (Kalecikli, 1994:141). Aynı doğrultuda milletin özellikleri açık olarak tarif edilmiştir; *"Ortak milli fikrin ahlakın, hissin, heyecanın, hatıra ve ananelerin (geleneklerin) millet fertlerinde doğmasını ve kökleşmesini sağlayan ortak geçmişin, birlikte yapılmış tarihin, vicdanları ve zihinleri doğrudan doğruya birleştiren ortak dilin, milletin oluşmasında en önemli etkenler olduğu tartışmasıdır"* (Kalecikli, 1994, s.143). Ziya Gökalp'in ferdiyetçiliği reddeden anlayışına⁴ paralel olarak 1994'tekin ders kitabında Atatürk'ün sözlerine yer verilmiştir; *"Beni seven arkadaşlarıma tavsiyem şudur; şahsımız için değil, fakat mensup olduğunuz millet (Türk milleti) için el birliği ile çalışalım"* (Kalecikli, 1994, s.145).

İlköğretim kademesinde okutulan ders kitapları milliyetçilik ilkesini açıklayarak Gökalp'in düşüncelerini yansıtmaktadır.

1999 yılında okutulan *"Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük"* ders kitabında Atatürk'ün millet tanımı verilmiştir; *"Millet; dil, kültür ve ülkü birliği ile birbirine bağlı vatandaşların oluşturduğu bir siyasi ve sosyal topluluktur"* (Şahin, 2001, s.182).

Gökalp'in Türkçülüğü Cumhuriyet ilkelerine milliyetçilik olarak yansımıştır. Milliyetçilik yalnızca anayasada ifade bulan bir terim değildir. Ülkenin

⁴ Gökalp'in ferdi şahsileştirmesinin sebebi Uriel Heyd ferdiyetin merkezinin bireyin bilincinde; neşe, üzüntü, korku gibi duygusal olaylar oluşturduğunu ileri sürmektedir. Heyd'e göre şahsiyet ise insan bilincinin toplumsal öğeleriyle ortaya çıkmaktadır (Heyd, 1979).

politikasına; eğitimine, diline, toplumsal yaşamına etki etmektedir. 1999 yılında “Atatürkçülük” konusuyla ülke politikasının şekillendiği ilkeler dikkate alınmıştır (Şahin, 2001, s.182-190). Türk anlayışı 1999’da Atatürk’ün sözleriyle verilmiştir, “*Türkiye Cumhuriyeti içinde, Türk ülküsünü benimseyen her vatandaş, hangi din ve mezhepten olursa olsun Türk’tür*” (Şahin, 2001, s.182). Gökalp’in kültür birlikteliğinin yansımaları 1999 yılındaki Milliyetçilik ilkesi tanımı ve Atatürk’ün sözleriyle paraleldir.

Ziya Gökalp’in kast ettiği Türkçülüğü esas alarak bir millet inşa etmektir. Ziya Gökalp millet oluşturmanın kendisini bilen ve milletlerinin medeniyet seviyesini yüceltmek için kendinde kuvvet bulması gerektiğini savunmuştur. Gökalp’in millet yapmak için birkaç hedefi vardır. Bunlardan biri milleti ve devleti ayakta tutabilecek ve egemenliğin millette olacağı bir yönetim biçimi oluşturmaktır (Gökalp, 1976h).

2004 yılında komisyonun hazırladığı “*İlköğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük*” ders kitabında “Atatürkçülük” konusuyla kişinin hissettikleriyle bağlantılı olan bir milliyetçilik düşüncesi verilmiştir. “*Ne mutlu Türküm diyene*” anlayışının vurgulandığı ders kitabında Milliyetçilik Gökalp’in düşüncelerine paralel olarak ırk birliğine dayandırılmamıştır (Şenünver vd., 2004). Kitabın 2005 yılındaki baskısında millet düşüncesinin anlatımında bir değişiklik yoktur (Şenünver, 2005).

2006 yılında Nuri Yavuz’un hazırladığı “*İlköğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük*” ders kitabında millet tanımı Ziya Gökalp’in tanımı ile paraleldir. “*Millet; dil, kültür ve ülkü birliği ile birbirine bağlı vatandaşların oluşturduğu bir siyasi ve sosyal toplumdur*” (Yavuz, 2006, s.185) Aynı ders kitabında millet hissinin ırk değil, bir duygu sorunu olduğu anlatılmıştır.

Ökkeş Kurt’un aynı yıl hazırladığı “*İlköğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük*” ders kitabı Nuri Yavuz’un millet tanımından farklı fakat aynı anlama gelen bir tanım ortaya koymuştur; “*Geçmişte beraber yaşamış, şimdi ve gelecekte bir arada yaşama inancı, isteği ve kararında olan, aynı vatana ve kültürel değerlere sahip çıkan, aralarında dil, kültür ve duygu birliği olan insanlar topluluğuna millet denir*” (Kurt, 2006, s.185).

Gökalp’teki “*millet*” fikri amaç birliğinde anlaşmış toplum üzerine kuruludur. Buna paralel olarak 2009 yılında okutulan ders kitabında “*millet*” tanımında bir

ırkçılık ya da buna benzer bir öge yoktur; 2006 yılındaki ders kitabına benzer bir şekilde; “*millet, geçmişte bir arada yaşamış, şimdi bir arada yaşayan, gelecekte de bir arada yaşama inancında ve kararında olan, aynı vatana sahip çıkan, aralarında dil, kültür ve duygu birliği olan insan topluluğudur*” (Başol vd., 2009, s.150). 2009 yılında milli vicdan ile ilgili olarak Atatürk’ün sözleriyle benzer ifadeler geçmektedir; “*En iyi bireyler, kendinden çok bağlı olduğu toplumu düşünen, onun varlığının ve mutluluğunun korunmasına yaşamını veren insanlardır*” (Başol vd., 2009, s.148). Gökalp’in yaptığı Türkçülük tanımına paralel olarak yapılan Milliyetçilik; “*milletini sevmek, onu yüceltme amacını benimsemek ve bu uğurda çalışmaktır*” (Başol vd, 2009, s.151). Ziya Gökalp ile Mustafa Kemal Atatürk’ün milliyetçi tavrını en iyi özetleyen cümle “*Ne mutlu Türküm Diyene*” esasıdır (Başol vd., 2009). Gökalp’in düşüncelerine bağlı olarak 2009 yılındaki ders kitabında yer alan Atatürk’ün milliyetçiliğinde milli birlik ve beraberliği güçlendiren unsurlar şunlardır:

- Milli eğitim
- *Misak-ı Milli*
- *Dil, tarih, kültür ve gaye birliği*
- *Milli kültür*
- *Türklük şuuru Manevi değerler* (Başol vd., 2009, s. 153).

Fertleri birbirine yaklaştıran kültür ögesi 2009 yılındaki ders kitabında “*milletin varlığının devam etmesi için değişmez*” olarak görülen milli birlik için önemli görülmüştür (Başol vd., 2009, s.167).

İncelenen ders kitaplarında “*millet*” ve “*milliyetçilik*” konularında bir kavram kargaşası yaşanmaktadır. Bu durum ilk ders kitabından günümüze kadar sabit kalmıştır. Bunun temel sebebi kavramların kullanılmasında toplumsal bir mutabakatın olmamasından kaynaklanmaktadır.

Türkçülük

Ziya Gökalp, Türkçülük cereyanı içinde etnik bir ayırım yapmadan kişinin hislerine bağlı bir milliyetçilik tanımlamıştır; “*Her fert hisleri vasıtasıyla muayyen bir millete mensuptur*” (Gökalp, 1976f, s.16). Gökalp Türkçülük konusu dil meselesi ile birlikte ele alır. Bu yüzden Türk milletinin dilinin öztürkçe olmasını savunur ve devletin benimseyebileceği her ilkede yer almasını gerektiğini düşünür.

Türk Tarih Tetkik Cemiyeti'nin 1931 yılında hazırladığı Tarih IV de onun düşüncelerine paralel olarak Osmanlıcılık ve Ümmetçilik akımlarına nazaran daha kuvvetli bulunduğu Türkçülük düşüncesini yalnızca dil meselesi ile değerlendirmiştir.

“Genel olarak pek zayıf olan bu cereyanı ancak dil sadeleşmesi alanında az çok kendini gösteriyordu. Türkler için milli siyaset güdülmesini teşvik edecek bir uyanış yaratmış ve Osmanlı basınında Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli parçalanma safhalarından biri olan Balkan Harbi'nden sonra, milli felaket Türkler için milli siyaset güdülmesini teşvik edecek bir uyanış yaratmış ve Osmanlı basınında bu doğrultuda bazı yayınlar yapılmış, Türkçülük gençlik arasında revaç bulmuş olmakla beraber, zamanın siyasetine hâkim bulunan İttihat ve Terakki Hükümet bu cereyanı benimsemekten ürkmüş, sonuna kadar Osmanlılık, İslamcılık, Türkçülük siyasetleri arasında bocalayıp durmuştu” (Tarih IV, 1932, s.182).

Bu yüzden Türkiye Cumhuriyeti Türk kimliğini; *“Türkiye Cumhuriyeti dâhilinde Türk dilini konuşan, Türk kültürü ile yetişen, Türk ülküsünü benimseyen her fert, hangi dinden olursa olsun Türk'tür”* olarak tanımlamıştır (Tarih IV, 1932, s.183).

1944'te Kazım Nami Duru ve Kamil Su'yun hazırladıkları *“Ortaokul İçin Tarih III”* ders kitabında Türk Tarih Tezinden bahsedilmemiştir. Türk unsurunu yüceltmek için öncelikli hedef Türk kültürünü ortaya çıkarmaktır. Türk kültürü, Eski Türk tarihinde aranmaktadır. Dolayısıyla onların sosyal yaşantılar ve devlet idareleri gibi konuları Cumhuriyet devrinde önem kazanmıştır (Su ve Duru, 1944). Kitapta Milliyetçilik ilkesi ise Türklük duygusu vurgulanarak ele alınmıştır; *“Türk'ün her vakit Türklüğünü bilmesi, ondan ayrılmaması lazımdır.”* gibi net bir ifade ile dile getirilmiştir. (Su ve Duru:1944, s.229)

Gökalp'in öğretisindeki millet yani Türk milleti yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nden soyutlanmayan bir millet olma özelliğini taşımaktadır. *“Kurucu unsur”* vurgulaması Türkler için devletin gözünde bir dönüm noktası oluşturmaktadır. Türk Tarih Tezi Türkler için devletin kurucu unsuru namına kaynaklık etmiştir. Tez, Cumhuriyetin ilk yıllarında yazılan tarih kitaplarında Türkleri anlatırken önemli bir kanıt oluşturmuştur. 1945'te Enver Ziya Karal bu tezden şu şekilde bahsetmiştir;

- *Türk milletinin ana yurdu Orta Asya'dır. Türk milleti dünyanın en eski milletidir. En eski medeniyetleri kuran ve yayan Türklerdir.*
- *Türk milleti tarihin bütün devirlerinde ve dünyanın muhtelif yerlerinde anarşi içinde kalmış insan topluluklarını, kurduğu yüzlerce devlet idaresiyle Türk nizam ve düzeninden ve Türk medeniyetinden faydalandırmıştır.*

- *Türk milleti, birinci cihan harbinin sonunda bitkin sanıldığı bir anda topraklarını taksim ve kendisini mahvetmeğe çalışan büyük devletlere İstiklal Savaşını açmakla dünyaya bir Türk mucizesi göstermiş ve Türk milletinin dünya tarihinin en eski devirlerinde olduğu gibi en yeni devirlerinde de, misilsiz bir yaşama kudret ve kabiliyet sahibi olduğunu öğretmiştir (Karal,1945, s. 142-143).*

Enver Ziya Karal'ın 1971'deki ders kitabında Türk Tarih Tezine isim olarak yer verilmemiştir, fakat Atatürk Dönemi'nde tarih çalışmaları yapılması ve bunun nedenleri,

- *Türkiye'nin en eski halkları kimlerdir?*
- *Türkiye'de ilk medeniyet kimler tarafından ve nasıl kurulmuştur; bu medeniyetin özelliği nedir? Türklerin cihan tarihinde ve dünya medeniyetinde hizmetleri ve yeri ne değerdedir? Türklerin Anadolu'da bir aşiretten bir devlet çıkarmaları mümkün olmadığına göre bu olayın gerçek izahı nasıldır? İslam tarihinin niteliği Türklerin İslam tarihindeki rolleri nedir? Sorularının cevaplanması olarak gösterilmiştir (Karal, 1971, s.175).*

İki ayrı yılda aynı yazarın “*Türk Tarih Tezi*” konusunun anlatımında Türk ve İslam unsurlarını merkeze alma açısından farklılıklar bulunmaktadır. Dolayısıyla yazarın 1945 tarihli ders kitabında “*Türk unsurunu*” dikkate alma konusunda Ziya Gökalp'in etkisi daha fazladır.

Enver Behnan Şapolyo'nun 1958 yılında hazırladığı “*Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*” ders kitabında Türk Tarih Tezi'nin temel fikirleri;

- *“Türk milletinin ana yurdu Orta Asya'dır. Türk milleti dünyanın en eski bir kavmidir. En eski medeniyetleri kuranlar Türklerdir.*
- *Türk Milleti, tarihin bütün devirlerinde ve dünyanın muhtelif bölgelerinde, anarşi içinde kalmış insan topluluklarını, kurduğu yüzlerce devlet idaresiyle Türk nizam ve düzeni ile medeniyetinden faydalandırmıştır.*
- *Türk Milleti, Birinci Cihan Savaşının sonunda, Türk vatani paylaşılmaya başlanıldığı sırada İstiklal savaşını açtı. Türk milletinin dünya tarihinin en eski devirlerinde olduğu gibi, bu yen devirde de yaşamak kudret ve kabiliyetine sahip olduğunu ispat etti” olarak açıklanmıştır (Şapolyo, 1958, s.125).*

Şapolyo 1958, 1966 ve 1975'te okutulan ders kitaplarında Türk Tarih Tezi konusunda Ziya Gökalp'ten de bahsetmektedir; “*Meşrutiyet devriminde milliyetçilik cereyanı başlayınca, Ziya Gökalp bir makalesinde; ‘Türk milletinin tarihi nereden başlıyor?’ diye bir tez ortaya attı*⁵. Bundan sonra İstanbul'da ‘*Türk Tarih Encümeni*’ kuruldu. Bu encümen Türk tarihini incelemeye başladı.”

⁵ Gökalp 1922 yılında “*Küçük Mecmua*” adlı gazetede Türklerin tarihinden aynı adı taşıyan başlıktaki makalesiyle bahsetmiştir (Gökalp, 1982b).

Şapolyo Gökalp'in tarihteki ilk yazılı eserleri çıkaran Türk devletinin Göktürkler olduğu ve bu nedenle Türk tarihinin buradan itibaren yazılmaya başlaması gerektiğine dair düşüncesine atıf yapmıştır (Şapolyo, 1958).

Türk unsuru; 1958 ve 1966 yılındaki kitaplarda "*Milli Müdafaada Gelişme*", 1975'te son üniteye "*Türk Ordusu ve Milli Savunma*" başlığı altında Türk Tarih Tezine vurgu yapılarak incelenmiştir. "*Askerliği ilk defa meslek haline sokan Türklerdi*" bilgisi Türk Tarih Tezine atıfta bulunması bakımından önemlidir. Türk ordusunun gücünü göstermek amacıyla süvariler, tank birliği, denizleri resimleri konulmuştur. Böylece Türk ordusunun deniz eri, atlı birlik gibi kuvvetlerinin de mevcut olduğu vurgulanmıştır (Şapolyo, 1958).

1970 yılında hazırlanan Mükerrerem ve Kamil Su'yun hazırladıkları "*Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*" ders kitabı incelendiğinde, Türk Tarih Tezinden bahsedilmediği görülür. Türk kültürünün yüceltilmesi anlamındaki Türkçülük düşüncesi özellikle tarih konusundaki inkılâplarda aranır. Türk tarihinin okutulmaya başlanmasından 1970 yılında Türk tarihinin temel alındığı bir programla bahsedilmiştir (Su ve Su, 1970). 1970, 1972 ve 1979 yıllarında Mükerrerem ve Kamil Su'yun hazırladığı kitaplar baskı olarak aynıdır. Türk Tarih Tezi konusunda da aynı ifadeler geçmektedir.

Serdarlar ve Çetinkanat tarafından kaleme alınan 1972'deki ders kitabında Türk Tarih Tetkik Cemiyeti'nin kurulma sebebi; "*Kültür Alanında Yapılan Yenilikler*" başlığıyla "*Tarih Devrimi*" olarak verilmiştir. Osmanlı Tarihi adıyla İslam tarihi okutulması, Türk unsurunun unutulması ve Süleyman Paşa'nın "*Avrupa'da yazılan tarihin*" okullarda okutulmaması gerektiğinin söylemesi ile Türk Tarih Tezi'nin ortaya atılmasının gerekçelerinden bahsedilmiştir. Türk tarihinin araştırılması görevini üstlenmek için kurulan Türk Tarih Tetkik Cemiyeti'nin kurulma sebepleri 1972'de yazılan ders kitabında aşağıdaki şekilde işlenmiştir;

- *Türk milletinin geçmişi, medeni kişiliği ve insanlık değeri hakkındaki iftiracı, kinci, köksüz tarih iddialarının yanlış olduğunu ispat etmek artık bizim için milli bir haysiyet olmuştu.*
- *Şerefli bir geçmişe sahip olan Türk milletinin milli tarihine kavuşması icap ediyordu. Zira bir milletin benliğini duyması için evvela kendi değerini ve kendi varlığının köklerini öğrenmesi lazımdı. Cumhuriyet devrine kadar bütün dünyada Türkler hakkında fikir şuydu:*

1. *Türk'ü sarı ırka bağlı, Batılılardan geri bir insan tipi olarak kabul ediyorlardı.*

2. *Türklerin medeni kabiliyet ve istidattan mahrum buldukları, hiçbir medeniyet yaratmadıkları gibi başka medeniyetleri de yok eden barbar kavimler oldukları ileri sürülüyordu*

Türk Tarih Tetkik Cemiyeti'nin kurulma sebepleri ile yetinmeyen yazar, Türk Tarih Tezi'nin esaslarını da açıklama gereği de hissetmiştir;

Türk milletinin tarihi şimdiye kadar sanıldığı gibi yalnız Osmanlı Tarihinden ibaret değildir. Türk tarihi çok eskidir ve temasta bulunduğu milletlerin medeniyetleri üzerine tesir etmiştir.

- *Türk ırkı, çok kere ileri sürüldüğü gibi sarı değildir. Türkler beyaz insanlardır ve brakisefaldirler.*
- *Türk milletinin ana yurdu Orta Asya'dır. En eski medeniyetleri kuran Türklendir (Serdarlar ve Çetinkanat, 1972, s.130).*

Gökalp'in Türk unsurunu askeri yönden övme çabaları Serdarlar ve Çetinkanat'ta da görülür. Gökalp'in; *"Serdar unvanını, fiiliyat ile kazanmış olan bu tabii kumandanlar ıstifa ile kendi kendine yetişir ve iş görürlerdi. Serdarlardan biri, çadırın önüne bayrak dikince, bunu görenler yeni bir akına dâvet olunduklarını anlarlardı"* (Gökalp, 1976g) ifadesinin bir benzerine ders kitabının bir bölümünde de rastlanmıştır. Yazarların *"Türk Ordusu ve Milli Savunma"* başlığı altında ele aldıkları son ünite de *"Türklerin birçok özellikleri yanında en çok belirmiş olan yönü daha iyi bir asker olmasıdır. Çok eski devirlerden beri çeşitli adlarla kurulmuş olan Türk Devletinin temeli düzenli bir askeri teşkilata dayanır"* (Serdarlar ve Çetinkanat, 1972, s.150) ifadeleri yer almaktadır.

1982'de İsmet Parmaksızoğlu'nun hazırladığı *"Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi"* ders kitabında, Türkçülük düşüncesiyle paralel olan Türk Tarih Tezi ya da Tarih çalışmaları önceki yıllara göre daha az vurgulanmaktadır. Türk Tarih Tezi'nin adı geçmemekte ve tarih çalışmalarının amacını Anadolu'dan önceki Türk yurdunu tanımak ve Türk tarihinin Osmanlı tarihiyle başlamadığını göstermeye bağlanmaktadır (Parmaksızoğlu, 1982).

1994'te Kenan Kalecikli'nin hazırladığı *"Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük"* ders kitabında; *"Muhtaç olduğu kudret damarlarındaki asil kanda mevcuttur"* vurgulaması Gökalp'in Türk'ün yüksek karakteri olduğu düşüncesiyle paraleldir (Kalecikli, 1994). Kitap Gökalp'in düşüncelerine paralel olarak *"tarihimizi doğru öğretmeye ve geleceğe güvenle ilerlememize yönelik"* anlayışı çerçevesinde kaleme alınmıştır (Kalecikli, 1994).

İlköğretim sekizinci sınıf ders kitaplarında Türkçülük konusu Atatürk'ün milliyetçilik ilkesiyle paraleldir. *“Türk İnkılabı”* ve *“Atatürkçülük”* üniteleri Türkçülük düşüncesini karşılar niteliktedir.

Türk anlayışı Muhammed Şahin'in 1999'da hazırladığı *“İlköğretim Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ve Atatürkçülük”* ders kitabında Atatürk'ün sözleriyle verilmiştir, *“Türkiye Cumhuriyeti içinde, Türk ülküsünü benimseyen her vatandaş, hangi din ve mezhepten olursa olsun Türk'tür”* (Şahin, 2001, s.182). Gökalp'in birleştirici milliyetçilik ilkesi Atatürkçü düşüncenin dayandığı esaslar olarak anlatılmıştır; *“Milli tarih bilinci, vatan ve millet sevgisi, milli dil, bağımsızlık ve özgürlük, egemenliğin millete ait olması, milli kültürün geliştirilmesi, Türk toplumunun çağdaş uygarlık seviyesine çıkarılması, Türk milletine inanmak ve güvenmek, milli birlik ve beraberlik, ülke bütünlüğü”* esasları Atatürkçülüğün ve Ziya Gökalp'in düşüncelerinin ortak yönlerini belirlemektedir (Şahin, 2001). 1999 yılındaki ders kitabında Türk Tarih Tezi; *“Türk milletinin tarihi şimdiye kadar tanıtılmak istenildiği gibi yalnız Osmanlı Tarihinden ibaret değildir. Türk'ün tarihi çok daha eskidir ve bütün milletlere kültür ışığını saçmış olan millet, Türk milletidir”* olarak geçmektedir (Şahin, 2001:138). Ders kitabında Atatürk ilke ve inkılaplarının dayandığı esaslar başlığı altında verilen konular, Ziya Gökalp'in toplum görüşü ile paraleldir. Kitapta milli değerlere sahip çıkmak gerektiğini vurgulayan düşünce yapısı Gökalp'in mefkûreleri ile bütünlük gösterir (Şahin, 2001). Bahsi geçen ders kitabında Atatürkçülüğün nasıl oluştuğuna da değinilmiştir. Meşrutiyet Dönemi'nden itibaren başlayan bu süreçte Ziya Gökalp'e yer verilmiştir;

“Birinci Dünya Savaşı sonunda Osmanlı Devleti yıkılırken, Türk milletinin kuruluşu için mantıklı bir yol bulunması gerekiyordu. Bu yol, Türk milletinin hür ve bağımsız bir şekilde yaşayabilmesi için, yeni bir devletin kurulması idi. Çünkü milletlerin bağımsız yaşamaları devlet kurmaları mümkündü. Başta Ziya Gökalp olmak üzere bazı aydınlar tarafından savunulan Türkçülük fikri, Mustafa Kemal'i büyük ölçüde etkiledi” (Şahin, 2001, s.173).

2004 yılında komisyonun hazırladığı *“İlköğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük”* ders kitabında Gökalp'in Türkçülük düşüncesinin yansımaları *“Türk Tarihinin Zenginliği ve Türk Milletinin Tarihteki Yeri”* konusunda görülmektedir. Adı geçen konuda *“Türk tarihi binlerce yıllık bir geçmişe dayanır. Türkler bugüne kadar değişik zamanlarda Hunlar, Göktürkler, Uygurlar, Selçuklular, Anadolu Selçukları ve Osmanlılar gibi birçok devlet ve imparatorluk kurdular. Dünyanın medeniyetinin gelişmesine her*

alandaki hizmet ettiler" (Şenünver vd., 2004, s.138) ifadeleri yer alır. Kitabın 2005 baskısında da aynı ifadeler yer alır (Şenünver vd., 2005).

2006 yılında Nuri Yavuz'un yayımladığı "*İlköğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük*" ders kitabı Türk Tarih Tezi'ne özet olarak yer vermiştir; "*Türk milletinin tarihi şimdiye kadar tanıtılmak istenildiği gibi yalnız Osmanlı tarihinden ibaret değildir. Türk'ün tarihi çok daha eskidir ve ilişkide bulunduğu milletlerin medeniyetleri üzerinde etkili olmuştur.*" Türk Tarih Tezi'nin bu şekilde anlatılmasının en önemli nedeni ders kitabında Türk milletinin gelecekte muasır medeniyetler seviyesinin üzerine çıkması için kendi kültürünü ve atalarını tanımasına bağlanmıştır (Yavuz, 2006). Türk tarihinin keşfedilme sürecinden sonra Nuri Yavuz tarihin "*medeni ve birleştirici*" yönünden bahsetmiştir. Gökalp'in dünya üzerindeki kültürlerle saygı duyulması gerektiği *Tezhip* düşüncesine paralel olan bu görüş Atatürk'ün sözleriyle anlatılmaktadır; "*İnsanları mutlu edecek tek vasıta, onları birbirlerine yaklaştırmak, birbirlerini sevdirmek, karşılıklı maddi ve manevi ihtiyaçlarını sağlamaya yarayan hareket ve enerjidir*" (Yavuz, 2006, s.136-137)

Aynı yıl Ökkeş Kurt'un hazırladığı "*İlköğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük*" ders kitabında Türk kimliği bir tanımla verilmiştir; "*Türk devletine vatandaşlık bağıyla bağlı olan herkes Türk'tür*" (Kurt, 2006:185). Ayrıca Türk milletinin tarihteki yerini belirleyen araştırmalarda Türk Tarih Tezine isim olarak yer verilmeyip Türk milletinin medeni olduğu vurgusu yapılmıştır (Kurt, 2006). Millet olgusunun yavaş yavaş düştüğü bu anlatımla görülmektedir. Öyle ki önceki yıllarda kültür odaklı anlatılan Türkçülük olgusu artık medeniyet merkeze olarak anlatılmıştır. Dolayısıyla artık uyruk olarak millet sözcüğü önemsizleşmiş, globalleşme sürecinde Türklerin de medeniyete katkıları olduğu düşünülmüştür.

2009 yılındaki ders kitabında Türk düşüncesi Atatürk'ün sözleriyle anlatılmaktadır. Kendini Türk hisseden herkesin Türk olduğu ile ilgili bir Türklükten bahsedilmesi Gökalp'in düşünceleriyle paraleldir (Başol vd., 2009). Gökalp'in Türkçülük konusundaki düşüncelerine paralel olan Türk Tarih Tezi 2009 yılındaki ders kitabında da aynı şekilde anlatılmaktadır.

Ziya Gökalp'in diğer fikirlerine nazaran Türk kelimesi ve Türkçülük akımı ders kitaplarının işlemeye kaçındığı bir konu olmuştur. Kavram olarak verilen kelime Türkçülük akımı söz konusu olduğunda Türk Tarih Tezi ya da dil

inkılabı konularına dahil olarak işlenmiştir. Türk Tarih Tezi 1972 yılından itibaren üzerinde bir fikir birliği sağlanmışçasına Türk kültürünü yüceltme olarak kullanılmıştır. 1994'ten yılından itibaren Atatürkçülük söz konusu olduğunda Türk milliyetçiliği artık Atatürk milliyetçiliğine dayandırılmış ve diğer milletlere hoşgörüle bakmak öğütlenmiştir. Aslında bu bir bakıma Ziya Gökalp'in tezhîp⁶ anlayışının Atatürkçülükteki yansımasıdır. İlköğretim İnkılap Tarihi kitaplarında Türkçülük konusunda vurgulanan kültürel birlikteliktir. Bunun sebebi 2000'li yıllardan itibaren gelişen sosyal tarih yazıcılığı ve bu anlamda ülke içindeki farklılıkların bir avantaja dönüştürülme isteğidir.

Kültür-Medeniyet

Türkçülüğün önemli bir aşaması Türk kültürünü ortaya çıkarmaktır. Gökalp kültür bağlamında Eski Türklerin sosyal yaşantısını dikkate alır⁷. Kültürel anlamda üstün tuttuğu Türkleri medeniyet anlamında da örnek teşkil edecek bir yapıya getirmektedir.

1931 yılında Türk Tarih Tetkik Cemiyeti'nin hazırladığı ilk resmi ders kitabında kültür kavramı oldukça farklıdır. Gökalp'in sosyolojik anlamda incelediği "kültür" sözcüğüne 1931'deki ders kitabında rastlanmamaktadır. Fakat Türk tarihi üzerine yapılan çalışmalardan başka resmi ders kitabında Türk kadınına ait unsurlar dikkati çeker. Bunlar Türk Tarih Tezi'nin bir uzantısıdır;

"Türk milleti, manevi kültürü en yüksek bir millet olması itibarıyla kadının erkeğe eşit hakkını, kadının cemiyet hayatındaki saygıdeğer arkadaşlık ve yurt kardeşliği mevkiini binlerce yıldan beri ve her milletten evvel tayin etmiştir. Tarih buna dair örnekler ve belgelerle doludur. En eski zamanlarda bile hakan buyrukları hatun ve hakan buyururlar ki... sözleriyle başladılar" (Tarih IV, 1932, s.227).

⁶ Gökalp cemiyeti fertleri arasında ortak duygular olan bir zümre olarak tarif etmiştir. Dolayısıyla ırk onun için önemli bir şey değildir. Zira saf bir ırk olduğunu düşünmemektedir. Gökalp'e göre nasıl bir çocuk dünyaya geldiğinde bir dil bilmeyip bunu çevresinden öğreniyorsa aynı şekilde edindiği tüm dini, ahlaki, bedii bilgiler de onu bir millete mensup kılar (Gökalp, 1972). Bu yüzden Gökalp için başka milletlerin kültürlerine saygı duymak önemlidir.

⁷ Sosyal yaşantıda özellikle din konusuna değinmiştir. Gökalp Eski Türklerin taassup sahibi olmadığını Türk kadını imgesiyle vermiştir. *Türk Töresi* adlı eseri bu konuda önemli ip uçları vermektedir. Türk kadının geçmişte erkeklerle birlikte çalıştığı ve toplumun anaerkil yapıda olduğunu belirtmesi Türk inkılabında yapılmaya çalışılan kadın konusundaki yeniliklerin tarihi alt yapısını oluşturmaktadır (Gökalp, 1987).

Gökalp'in kültürü halkta bulması gerçeği onun "*Halka Doğru*" düşüncesinin bir yansıması olarak görülmektedir. Tarih IV, "halk" kavramını devlet bünyesini oluşturan temellerden biri olarak görmüştür. Cumhuriyet Halk Partisinin 9 Eylül 1923'te kabul nizamnamesinin 2. maddesi Tarih IV'te "*Halk Fırkası gözünde 'halk' kavramının herhangi bir sınıfla sınırlı olmadığı, hiçbir imtiyaz iddiasında bulunmayan ve genel olarak kanun karşısında mutlak bir eşitliği kabul eden bütün fertlerin halktan olduğu; halkçıların hiçbir aile, hiçbir sınıf, hiçbir cemaat ve hiçbir fert imtiyazı kabul etmeyen ve kanunlar koymaktaki mutlak hürriyet ve bağımsızlığı tanıyan fertler olarak belirtilmiştir*" (Tarih IV, 1932:170). Bahsedilen ayrıcalıksız sınıfa medeniyet götürmek ve kültürel bir yaklaşım sağlamak önemlidir. Bu düşünceyle paralel olarak halkevlerinin açılması; "*Dil-edebiyat- tarih, Güzel sanatlar, Tiyatro, Spor, Toplumsal yardım, Halk dershaneleri ve kursları, kütüphane ve yayın, Köycüler, Müze ve Sergi*" olarak dokuz şubeyle kurulması ve halkevlerinin Cumhuriyet inkılâplarının bireylere anlatılması amacıyla kurulduğunun ifade edilmesi Gökalp'in halk için düşündüklerinin bir yansımasıdır (Tarih IV, 1932, s.188-189). Harf İnkılabı Tarih IV'te "*Tohumu ilk mektepte atılarak verimli ürünleri fikri, toplumsal, iktisadi, siyasi alanlarda toplanacak muazzam bir kültür hareketidir*" şeklinde anlatılmıştır (Tarih IV, 1932, s.258).

Latin harflerinin kabulü Ziya Gökalp'in düşüncelerinin bir yansıması değildir, fakat halkı bilinçlendirmek ve medeni bir toplum haline getirme düşüncesi Gökalp için önemlidir. Bu sebeple yeni harflerin halka tanıtma çabaları ve bu çabalarının ders kitabına yansıması Gökalp'in düşüncelerinin yansıması olarak kabul edilir.

Gökalp'in "*Halka Doğru*" düşüncesinin bir yansıması olan halkçılık ilkesi Kamil Su ve Kazım Nami Duru'nun 1944'te hazırladıkları "*Ortaokullar için Tarih III*" isimli ders kitabında, "*İrade ve hâkimiyetin kaynağı millettir. Bu irade ve hâkimiyetin, devletin vatandaşa ve vatandaşın devlete karşılıklı vazifelerinin hakkiyle ifâsını tanzim yolunda kullanılması büyük esastır. Kanunlar önünde mutlaka bir müsavat kabul eden ve hiçbir ferde, hiçbir aileye, hiçbir sınıfa, hiçbir cemaate imtiyaz tanımayan fertler halktandır ve halkçılardır*" şeklinde anlatılmaktadır (Su ve Duru, 1944, s.229). Halkçılık ilkesi ve "*Halka Doğru*" düşüncesi temelde eşitlikçi toplum fikriyle düşünülmektedir.

Halka medeniyet götürürken devletin aynı zamanda halkı bilinçlendirmesi ve bu konuda kadın, erkek, genç, yaşlı, Müslüman, Hıristiyan ayrımı yapmaması beklenmektedir. Bunun örneği Atatürk'ün Kastamonu gezisinde yaptığı şapka ile ilgili konuşması ve bu konuşmayı yaparken halka tanıtmak amacıyla şapka giymesidir (Su ve Duru, 1944).

Aynı durum Harf İnkılâbı için de geçerlidir. Atatürk yaptığı konuşmada; *“Vatandaşlar yeni Türk harflerini çabuk öğreniniz. Bütün millete, köylüye, çobana, hamala, sandalcıya öğretiniz. Bunu vatanperverlik ve milliyetperverlik vazifesi biliniz. Bu vazifeyi yaparken düşününüz ki, bir milletin, bir içtimai heyetin yüzde sekseni okuma yazma bilmez, bu ayıptır “* demiştir (Su ve Duru, 1944, s.254).

Gökalp'in *“Osmanlı medeniyetine sahip münevverler ile Türk harsına sahip halkın birbirini sevmesi mümkün değildir”* düşüncesine paralel olarak 1944'te anlatılan okuma yazma seferberliği Türk kültürü ve kültürün yayılması ile ilgili yapılan çalışmalar Ziya Gökalp ve 1944'te okutulan ders kitabı paralellik göstermektedir (Gökalp, 1976f). Öyle ki Atatürk'ün önderliğinde başlatılan okuma yazma seferberliği 1944'te; *“Atatürk, kurduğu halk devletinde bütün halkın okur - yazar olmasını istiyordu. Halkçılıkla idare olunan memleketimizde on sekiz yaşını bitiren kadın, erkek her Türk'ün siyasal ve sosyal ödevleri ve hakları vardır. Bu ödevleri yapabilmesi, haklarını iyice kullanması için okuma yazma bilmesi gerekir”* ifadesine yer verilmiştir (Su ve Duru, 1944, s.252). Eski Türklerin sosyal yaşantıları denilince akla ilk gelen kadın unsurudur. Ziya Gökalp'in oldukça önem verdiği aile ve kadın konusu 1944'te *“Kadın Hukuku”* ana başlığı ile verilen kadın konusunda Osmanlı idaresinde ve Cumhuriyetten sonraki kadının yeri karşılaştırılmıştır. Türk kadınının haklarının sınırlanmış olması ve erkekten geride bir çizgi çizmesi Türklerin İslamiyet'i kabullerine değil, Osmanlı'nın zihniyetine bağlanmaktadır. Türk kadınının sosyal yaşamdan uzak olması, kafes arkasında tutulması, evlenme ve boşanmada söz sahibi olmaması, iş yaşamında yer almaması gibi konular Gökalp'in düşüncesine paralel olarak Osmanlı'nın kadına bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nde kadına bakış açısının Medeni Kanun ile birlikte değişmesi toplumun ilerlemesinin en büyük göstergesi olarak düşünülmüştür (Su ve Duru, 1944).

Enver Ziya Karal'ın hazırladığı “*Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*” adlı 1945'teki ders kitabında kültür sözcüğüne yer verilmemiştir. Ancak Gökalp'in düşünceleri doğrultusunda halk devlet ilişkilerinin nasıl olması gerektiği konusu “*Halkçılık*” başlığı ile verilmiştir. Halkçılık ilkesi, sınıf kavgalarını yok edecektir. Ayrıca Gökalp'in düşüncesine paralel olarak halkın ihtiyaçlarını göz önünde bulunduracak şekilde düzenlenmiştir (Karal, 1945).

Gökalp'in “*Umumculuk*” düşüncesini ortaya çıkaran “*maşeri vicdan*” fikri 1945'te Harf inkılâbıyla kendini göstermiştir; “*Vatandaşlar, yeni Türk alfabesini çabuk öğreniniz. Bütün millete, köylüye, çobana, hamala, sandalcıya öğretiniz. Bunu, vatanperverlik, milliyetperverlik vazifesi biliniz. Bu vazifeyi yaparken düşününüz ki bir milletin, bir içtimai heyetin yüzde sekseni okuma yazma bilmez bu ayıptır*” Atatürk'ün bu sözleri Karal tarafından yeni inkılâp hareketinin parolası olarak ifade edilmiştir. Memleketin münevverlerinin harfleri öğretmek için köyler dâhil olmak üzere çalışması Gökalp'in “*Halka Doğru*” düşüncesinin yansımasıdır (Karal, 1945). Aynı cümle 1971'deki ders kitabında da geçmektedir (Karal, 1971).

Karal'ın kitabında kültür öğelerine 1945'te yapılan inkılâplarla yer verilmiştir. Halkçılık ilkesine dahil olarak yapılan “*Halkevlerinin Kurulması*” Harf İnkılâbından sonra kültür öğesini canlandırmak adına yapılan önemli yeniliklerdendir. Ayrıca devlet ideolojisinin güçlendirilmesi konusunda da Halkevleri 1945'e göre önemli bir atılım yapmıştır (Karal, 1945).

1945'te Halkçılık ilkesi ile birlikte verilen halkevlerinden 1971'de bahsedilmemiştir.

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin Türk kültürünü ve medeniyetini yükseltmek önemli bir işti. Gökalp'in düşüncelerine paralel olarak Karal da aynı vurguyu yapmıştır.

“Gerek Anadolu'da gerekse Rumeli'de köylerimizde Türk kadını Türk âdetlerini tamamen muhafaza etmiştir. Erkeğin her hususta yakın bir yardımcısıdır. Cemiyet hayatında yeri vardır. Yüzünü örtmez. İslamiyet'ten önce kurulan Türk devletlerinde kadın ve erkek aynı haklara mâlikti. Ailede kadın ve erkek münasebetleri karşılıklı saygıya dayanmakta idi” (Karal, 1945, s.125)

Karal, kadın hakları ve kadın erkek eşitliği konusunda Atatürk'ün sözlerine yer vermiştir; “*Kadınlar içtimai hayatta erkeklerle beraber yürüyerek birbirlerinin yardımcısı olacaklardır. Medeniyetin esası, terakki ve kuvvetin temeli aile*

hayatındadır. Bu hayatta fenalık, muhakkak içtimai, iktisadi ve siyasi aczi mucip olur. Aileyi teşkil eden kadın ve erkek unsurların tabii haklarına malik olmaları aile vazifelerini ifaya muktedir bulunmaları lazım gelir.” Gökalp’in düşünceleri ile aynı doğrultuda olan bu sözler ders kitaplarına aynen yansımıştır⁸ (Karal, 1945).

Türk kadınının hukuk alanında yapılan inkılâplarla erkeğe tam manasıyla eşit olduğu vurgulanmıştır. Kadın erkek eşitliği konusuna Medeni Kanun’da vurgu yapılması modernleşmenin kadın erkek eşitliğinden geçtiği ifade edilmektedir *“Fikrimiz, zihniyetimiz tepeden tırnağa kadar medeni olacaktır”* (Karal, 1945, s.127-128). 1971’de kadın hakları öncelikle *“Eski Türklerde Kadın Hukuku”* konusu ile başlamaktadır. 1945’teki gibi kadın ile erkeğin hukuki alanda eşit haklara sahip olduğundan bahsedilmektedir. Miras, kendi mallarının paylaşımı, çocukların üzerindeki hakları kadın erkek eşitliği örnekleridir. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi’ndeki kadınlar ise 1971’de aynı adı taşıyan başlık altında Eski Türklerdeki Türk kadının özelliklerinin tam tersini oluşturacak şekilde verilmiştir; *“... Din hukukuna Osmanlı İmparatorluğu’nda kadın birçok haklarını kaybetti. Evlenmede hükümler erkeğin lehindedir. Erkek dört kadınla evlenebilir ve dördü ile beraber yaşayabilirdi. Boşanma hususunda da erkeğin isteği esastır. Erkeğin boş ol demesile kadın boşanmış olurdu.”* Kadın ile erkeğin eşit olmadığı bir düzen Osmanlı İmparatorluğu için gösterilmiştir. Dolayısıyla Gökalp’in düşünceleriyle paraleldir (Karal, 1971:153). *“Kadının Siyasi Haklarını Kazanması”* başlığı çağdaş-laik düzeni Türk kadını açısından özetler niteliktedir (Karal, 1971, s.156).

Kültür ögesi Enver Behnan Şapolyo’nun 1958 yılında hazırladığı *“Türkiye Cumhuriyeti Tarihi”* isimli ders kitaplarında da bulunmamaktadır. Türk kültürünü yüceltmek üzere ön plana çıkarılan Eski Türklerin sosyal yaşantısı 1958’de *“Kadın Haklarında İnkılap”* başlığı altında incelenmektedir;

⁸ Ziya Gökalp, bir milletin ayakta durabilmesi için aile ve kadın hakları konusunu önemli görmüştür:

Cemiyetin üç rüknu var: Birincisi aile!

Bu diyanet yuvasını kuran sensin, kadındır.

Medeniyet bayrağını sensin alan ilk, ele,

Altın harfle yazılacak ona senin adıdır. (Gökalp, 1976h, s.19).

“Eski Türkler, kadın haklarına saygı göstermekte idiler. Hakan ile hatun aynı derecede bir hakka mâlik idi. Erkekler bir tek kadın alır, ailede, iş’te kadına da müsavi haklar verilirdi. Türklerde cemiyetin temelini aile teşkil etmekte idi. Fakat Türkler, Müslüman olduktan sonra kadın ve erkeğin hakları birbirine müsavi olmadı. Erkek dört kadın alabiliyordu. Erkek, istediği zaman; ‘seni boşadım’ sözünü sarf etmekle karısını boşayabilmekte idi. Mahkemede ancak iki kadını şahitliği bir erkeğe muadildi. Kadın, erkek topluluklarına iştirak edemezdi. Ev, harem ve selamlık diye ikiye bölünür, kadın haremde ancak kadınlarla yaşabilirdi. ... Verasette kızlara, erkeklerden az miras düşerdi. Bir kız evlenirken erkeği görmeden nikâhı olur, kaderine razı gösterirdi. Yalnız köylerde kadın, erkeği ile beraber tarlada çalışabilirdi” (Şapolyo, 1958, s.117).

Şapolyo 1958 yılında yayımlanan ders kitabında harf devrimini anlatırken eski Türklerin alfabelerinden de bahseder; *“Müslümanlıktan önce Orta Asya’da devlet kurmuş olan Göktürklerin Orhun harfleri olduğu gibi Uygurların da bir alfabeleri vardı. Türkler Müslüman olduktan sonra Arap harflerini kabul ettiler, bu harflerin esası da Âramilerden alınmıştır.”* 1958 ders kitabı harf inkılâbını bir medeniyet göstergesi olarak kabul eder (Şapolyo, 1958, s.122). Harf İnkılâbıyla birlikte okuma yazma oranı yükselmiştir. Latin harflerinin kabul edilmesindeki önemli bir gerekçe de budur. 1958 ve 1975 ders kitaplarında Atatürk’ün bu konudaki sözü alınmıştır; *“Vatandaşlar, yeni Türk harflerini çabuk öğreniniz, bütün millete, köylüye, hamala, sanalıcıya öğretiniz. Bunu vatanperverlik, milliyetperverlik vazifesi olarak biliniz Bu vazifeyi yaparken düşününüz ki, bir milletin, bir içtimai heyetin yüzde sekseni okuma ve yazma bilmez. Bu ayıptır”* (Şapolyo, 1958, s.123).

Gökalp’in bahsettiği halk ve aydın ilişkisinin görüldüğü millet mekteplerine Şapolyo’nun ders kitaplarında rastlanmamaktadır.

Mükerrem ve Kamil Su’yun 1970 yılında hazırladığı *“Türkiye Cumhuriyeti Tarihi”* isimli ders kitaplarında kültür kavramına rastlanmamaktadır. *“Halka Doğru”* düşüncesinin karşılığı olan Halkçılık ilkesi de tanım olarak yoktur. Fakat Harf Devrimi ve Şapka Kanunu dikkate alınarak incelendiğinde benzer sonuçlara ulaşılır. Öncelikle halkın topyekûn okuma yazma öğrenmesi, medeni devlet seviyesine ulaşılması bakımından önemli görülmüştür. Mustafa Kemal’in halkçılık konusundaki sözleri 1970 yılındaki ders kitabında geçmektedir; *“Vatandaşlar, yeni Türk alfabesini çabuk öğreniniz! Bütün millete, köylüye, çobana, hamala, sandalıcıya öğretiniz. Bunu vatanseverlik, milliyetseverlik vazifesi biliniz.”* Yeni harfleri Mustafa Kemal’in bizzat tahtanın başına geçip anlatması da Ziya Gökalp’in bahsettiği *“Halka Doğru”*

düşüncesinin yansımasıdır (Su ve Su, 1970). Halkçılık düşüncesi ile paralel olan “*Halka Doğru*” düşüncesi şapka kanunu ve Atatürk’ün şapkayı halka tanıtmak için çıktığı Kastamonu gezisinde şapka giymesinin açık bir örneğidir. 1970 yılındaki kitapta Mustafa Kemal’in kültürü yaymak için ve medeniyeti halka götürme düşüncesiyle böyle yaptığını dair bir ifade yoktur.

Ders kitapları kültür-medeniyet açısından ele alındığında eski Türklerin yaşam tarzları, siyasete bakış açılarının anlatılması Gökalp’in düşüncelerinin ders kitaplarına yansıdığı bir göstergesidir. Örneğin Türk kadını ve onun eski devirlerdeki yaşam tarzı kadın ile erkek arasında bir eşitlik olduğunu göstergesidir. 1970’teki ders kitabı konuyu “*Türk Medeni Kanunu*” başlığıyla anlatıp Osmanlı Devri’nden itibaren kafese kapatılmış ve sosyal hakları elinden alınmış kadının bu durumunun Medeni Kanun ile değiştiğini söylemektedir (Su ve Su, 1970).

Kültür sözcüğü 1972’de Neriman Serdarlar ve Fahriye Çetinkanat’ın hazırladığı “*Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*” isimli ders kitabında geçmemektedir. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nde daha önce geri planda kalan Türklerin artık kurucu unsur oldukları kabul edilmiş ve Halkçılık ilkesi ile onlara medeniyet götürme var olan kültürlerini ortaya çıkarma hedeflenmiştir. Gökalp’in ‘*Halka Doğru*’ düşüncesinin izleri Halkçılık ilkesinde görülmektedir. Bu düşüncenin belirgin örneklerinden biri Atatürk’ün Kastamonu gezisidir. Şapkayı tanıtmak için çıktığı bu geziden dönüşünde halkın büyük çoğunluğunun şapka giydiği görülmüştür (Serdarlar ve Çetinkanat, 1972). Harf devrimi, halkın eğitim seviyesini yükseltmek olarak değerlendirildiğinde 1972’deki ders kitabında da benzer ifadeler rastlanmaktadır. Aynı kitapta Harf İnkılabı; Türk inkılabının Türk kültürünü yabancı unsurlardan arındırılması olarak değerlendirilmiştir (Serdarlar ve Çetinkanat, 1972).

1972’deki ders kitabı da Türk kadınının geçmişteki yaşantısı hakkında bilgi vermektedir;

“Eski Türk cemiyetlerinde kadınla erkek arasında bir ayrılık yoktu. Türklerde toplumun temelini aile teşkil etmekteydi. Çünkü Türklerde aile kutsal bir topluluktur. Anadolu’da seyahat eden İbnî Batuta seyahatnamesinde Türk kadınlarından şöyle bahseder; ‘Burada acayip bir hal gördüm. Türkler nezdinde kadınlar tazim görmektedir. Kadınların mertebeleri erkeklerden yüksektir.’”

Eski Türklerin yaşantıları hakkında bilgi verildikten sonra Osmanlı Dönemi kadını da kitapta bahsedilen konular arasındadır; “*İslam hukukuna dayanan*

Osmanlı İmparatorluğu'nda kadınlar birçok haklarını kaybetti" (Serdarlar ve Çetinkanat, 1972, s.115). Gökalp'in Osmanlı'nın bakış açısına bağladığı bu düşünce 1972'deki ders kitabıyla uyumlu değildir. Türk kadının haklarına kavuşması için yapılan yenilikler arasında bulunan Kadın Hukuku konusu kitaba göre "*Türk Medeni Kanunu*" ile gerçekliğe kavuşmuştur (Serdarlar ve Çetinkanat, 197s, s.115-116).

1982 yılında İsmet Parmaksızoğlu'nun hazırladığı "*Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi*" ders kitabında kültür kavramından bahsedilmemiştir. Kültürün alındığı "halk" kavramını değil halkçılık kavramı düşünülmüştür; "*Halkçılık, bir yandan devletin yönetimine her yaştan vatandaşın katılması hakkının sağlanması, öte yandan da devlet hizmetlerinin halka götürülmesi demektir.*" (Parmaksızoğlu, 1982, s.168). Gökalp'in yeni hayat olarak anlattığı değişimler 1982'de inkılap olarak anlatılmıştır. "*Türk milletini çağdaş uygarlık düzeyi üzerine çıkarmak için Atatürk'ün önderliğinde Türk aydınları devletin yapısında toplumun her kesiminde temelden değişikliklere, yeniden düzenlemelere giriştiler. Bu olaya Türk inkılâbı diyoruz*" Parmaksızoğlu; eğitim, siyaset, hukuk, toplumsal alan ile ilgili her inkılâbın çağdaşlaşmaya yönelik olduğunu söylemektedir (Parmaksızoğlu, 1982).

Önceki yıllardan farklı olarak, 1982'de Eski Türklerde kadın ve erkekte söz edilmemiştir. Bunun yerine tarihin en eski devirlerinden beri ifadesi geçmektedir. "*Türk kadını, tarihin en eski günlerinden beri evine, çocuklarına sahip, iş hayatında kocasının yanında çalışan, fedakârlık örneği bir kadındır*" (Parmaksızoğlu, 1982, s.139).

1994 yılında Kenan Kalecikli'nin hazırladığı "*Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük*" isimli ders kitabında halk tanımlaması yapılmıştır; "*Milletin belli bir toprak parçasında yaşayan bölümünü halk olarak tanımlayabiliriz*" ifadesine yer verilmiştir (Kalecikli, 1994, s.142). Gökalp'in milli vicdan düşüncesine paralel olarak 1994'teki ders kitabında Atatürk'ün sözlerine yer verilmiştir; "*Bir amaca doğru yürürken, özel düşünce ve menfaatleri bir tarafa bırakarak, el ele vermek icap eder. Başarının sırrı budur*" (Kalecikli, 1994:143). Aynı doğrultuda ders kitabında; "*Her şeyden önce, aynı başarıya sevinen insan toplulukları, aynı acı ve kederlere üzülen bir tarih birliği oluşturdular. Böylece de ortak maddi ve manevi değerlere sahip oldular*" ifadesi yer almıştır (Kalecikli, 1994, s.141). Gökalp'in kültür düşüncesine paralel olarak 1994'te

milli kültür tanımlaması yapılmaktadır; *“Milli kültür maddi ve manevi değerlerden oluşan bir bütündür”* Aynı düşünceyle ders kitabında şu cümlelere de yer verilmiştir; *“Tarih, kültür ve gaye (amaç) birliği, milli birlik ve beraberlik için esaslı güvencedir”* (Kalecikli, 1994, s.146). Manevi değerlerin vatan aşkı olarak görülmesi ve geleceğin teminatı olması Gökalp’in düşünceleriyle aynı doğrultudadır (Kalecikli, 1994, s.148). Gökalp’in *“Hükümet ve Tahakküm”* düşüncesi⁹ doğrultusunda 1994’teki ders kitabında Halkçılık ilkesi sosyal devlet anlayışının bir sonucu olarak kanun önünde herkesin eşit olduğu vatandaşları bulunan toplum olarak tarif edilmiştir (Kalecikli, 1994). Daha açık bir ifadeyle halkçılık ilkesi *“Ayrıcalıksız, sınıfsız kaynaşmış kitle”* temeline dayanır (Kalecikli,1994, s.150). Gökalp’in iş bölümü anlayışı ile paralel olarak 1994’te Halkçılık ilkesi ekonomik görevler ile bir arada anlatılmıştır; *“Ekonomik İş Bölümünde”* herkes görevinin bilincinde olacaktır. Sonuçta kazanan Türkiye olacaktır (Kalecikli,1994, s.150). *“Halkçılık ilkesi işgalci güçlere tepki olarak doğmuştur”* ifadesi Gökalp’in düşüncesiyle paraleldir (Kalecikli, 1994, s.151).

İlköğretim sekizinci sınıf ders kitapları Atatürkçülük konusunu incelendiğinden pek çok tanıma yer verilme olanağı bulunmuştur. Bu çalışmada incelenen ders kitaplarında; *“mili kültür, kültür, halk, halkçılık”* kavramları ele alınmıştır.

1999 yılında Muhammed Şahin’in hazırladığı *“İlköğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük”* isimli ders kitabında kültür şu şekilde tanımlanmıştır; *“Bir millete kimlik kazandıran, diğer milletlerle arasındaki farkı belirlemeye yarayan, tarih boyunca meydana getirilen o millete at maddi ve manevi değerlerin uyumlu bir bütünüdür.”* Ders kitabında kültür bir toplumu millet çizgisine getiren ve bütünlüğü sağlayan bir unsur olarak görülmektedir (Şahin, 2001, s.141). Dolayısıyla kültür tanımlaması Gökalp için birleştirici görev sağlarken aynı durum 1999 yılındaki ders kitabında da verilmiştir. Cumhuriyetin esas politikası dinamik temeller üzerine kuruludur. 1999 yılında okutulan ders kitabında *“Türk toplumunu çağdaş uygarlık düzeyinin üzerine çıkarmak”* esası Atatürk İlke ve İnkılâplarının dayandığı esaslardandır. Kitapta çağdaşlaşmanın Atatürk’ün hedeflerinden olduğuna vurgu yapılmıştır (Şahin, 2001).

⁹ Gökalp, devletin toplu üzerinde bir baskı hakkı olmadığını bunun kanunlar çevresinde belirlendiğini *“Hükümet ve Tahakküm”* başlıklı yazısında belirtmiştir (Gökalp, 1982 b).

2002 yılında komisyonun hazırladığı “*Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük*” ders kitabı da konuya bu açıdan yaklaşmış ve kadın unsurunu ele almıştır; “*Türk Kadınının Toplumdaki Yeri*” konusu ile Türk kadınının geçmişteki yeri tartışılmıştır. Atatürk’ün sözleri kadın konusunu özetlemektedir; “*Dünyada hiçbir milletin kadını, ben, Anadolu kadını kadar gayret gösterdim diyemez*” (Şenünver vd., 2004, s.145). Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nde kültür tanımı dinamiktir, kültürün diğer milletlerle kaynaşmaması ve sabit kalması demek çağın gerisinde kalmak demektir. Mustafa Kemal’in 2004 yılındaki ders kitabında kültürle ilgili sözleri bunun işaretidir; “*Milli kültürümüzü çağdaş uygarlık düzeyinin üzerine çıkaracağız*” (Şenünver vd., 2004, s.140). Kitabın 2005 baskısında da benzer açıklamalar yer almaktadır.

Nuri Yavuz’un “*İlköğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük*” isimli ders kitabında Gökalp’in kültür anlayışına paralel bir düşünce açıklanmıştır;

“Milli kültür, bir milletin bugüne kadar meydana getirdiği maddi ve manevi değerlerin bütünüdür. Sanat, bilim, tarih, dil, din, gelenek geçmiş ve görenek milli kültürü oluşturan unsurlardır. Bütün bu unsurların arasındaki bağlantıyı sağlayan ortak geçmiş, milli tarihtir. Bu nedenle milli kültür ile milli tarih arasında önemli bir ilişki vardır. Milletimizin gurur verici bir geçmişe sahip olması, milli bilincimizi güçlendirmekte, geleceğe güvenle bakmamızı sağlamaktadır” (Yavuz, 2006, s.137).

Bahsi geçen ders kitabında “halk” kavramına yer verilmiştir; “*belirli bir zamanda bir ülkede yaşayan, o ülkeyi vatan bilen yazgısını, mutluluğunu o ülkeye bağlamış olan insanların bütünü*” (Yavuz, 2006, s.187).

Ders kitabı bu doğrultuda incelendiğinde yapılan inkılâpların isim olarak geçmesi de bu şekilde anlatıldığı görülmektedir; “*Geri kalmışlık göstergesi kabul edilen fesin yerine, şapka giyilmesi kararlaştırıldı. Atatürk, Kastamonu ve İnebolu gezisinde şapka ile halkın karşısında çıktı ve çağdaşlaşma verdi*” (Yavuz, 2006, s.141). Atatürk’ün halkın karşısında şapkayı tanıtmayı ve bu mesajı vermesi Gökalp’in halkı dinleyerek hareket etmek düşüncesiyle paraleldir.

Aynı düşünceyle halkın eğitimi konusu da kalkınmasına toplumun birlikte kalkınmasına yardımcı olacaktır. Harf İnkılâbı okuma-yazma seferberliğinin başlatılması Ziya Gökalp’in fikirleriyle paraleldir (Yavuz, 2006).

Ökkeş Kurt'un aynı adla yayınlanan ders kitabında Türk İnkılabı konusunda belirtilen milli kültür, tanım olarak verilmiştir; *“Bir insan toplumunun; devlet hayatında, fikir hayatında, yani ilimde, toplum biliminde ve güzel sanatlarda, ekonomik hayatta; yani tarımda, sanatta, ticarete yapabildiği şeylerin ortak sonucudur”* (Kurt, 2006, s.136).

Gökalp'in düşüncelerine paralel olan bu tanım Türk kültürünü ortaya çıkarmaktadır. Kültür kavramını içinde bulunduran halk ise Atatürkçülük konusu ile Halkçılık ilkesinde verilmiştir; *“Bir ülke üzerinde, belirli bir zaman diliminde birlikte yaşayan, geleceğini o ülkenin beklentilerine göre belirleyen insan topluluğuna halk denir”* (Kurt, 2006, s.187-189). Bu anlamda halkçılık ilkesi egemenliğin halka sunulduğu bir ilke olarak tanıtılmıştır

2009 yılında *“İlköğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük”* ders kitabında Ziya Gökalp'in düşüncelerine paralel olarak *Halkçılık* ilkesi Mustafa Kemal'in sözleriyle anlatılmıştır; *“Çeşitli meslek gruplarının menfaatleri birbirleriyle uyum halinde olduğundan onları sınıflara ayırmak imkanı yoktur ve bütünüyle hepsi halktan ibarettir”* (Başol vd., 2009, s.155). Milli birliği ve beraberliği ortaya çıkarmak için kullanılan milli kültür ögesi Türk tarihiyle aydınlığa çıkarılmaya çalışılmıştır; *“Bizim yolumuzu çizen, içinde yaşadığımız vatan, bağrından çıktığımız Türk milleti ve bir milletler tarihinin bin bir facia ve ıstırap kaydeden yapraklarından çıkardığımız neticelerdir”* bu nedenle Atatürkçülüğün temeli Türk tarihi ve kültürüdür (Başol vd., 2009).

Milli kültür ile ilgili olan sosyal yaşantı Türk aile yapısını göstermek açısından Ziya Gökalp anaerkil olan Türk aile yapısına vurgu yapmıştır (Gökalp, 1982b). Gökalp'in aile yapısında anlatılan kadının rolü Türklerin kadına bakış açısına bağlanmıştır. Gökalp'in gözünde Türk kadını modern ölçütlere oturtulmuştur¹⁰.

¹⁰ Gökalp, Türk kadının sadece evde değil erkeklerle birlikte iş gücüne de sahip olma gücünde olduğunu düşünmektedir Aile adlı şiirinde bu düşüncesini dile getirmiştir;

“Ailedir bu devletin, bu milletin esası,

Kadın tamam olmadıkça eksik kalır bu hayat...

Ailenin adle uygun olmak için binası,

Nikâh, talâk, miras: Bu üç işde gerek müsavat.

Bir kız, irste yarım erkek, izdivaçta dörtte bir

Buldukça ne aile, ne memleket yükselir...” (Gökalp, 1976h, s.32).

2009 yılındaki ders kitabında “*Çağdaş Türk Kadını*” konu başlığıyla Türk kadını siyasi haklarını kazanma konusundaki ilerlemesi dünya ile kıyaslanarak anlatılmıştır. Buna göre Türk kadını modern Avrupa ülkeleriyle kıyaslandığında siyasi haklarını elde etme bakımından daha öndedir (Başol vd., 2009).

Türkiye Cumhuriyeti’nde yaşayanların kimler olduğu kültür ögesi ile açıklanırken milletin gelecekte ne yapması gerektiği medeniyet düşüncesiyle açıklanmıştır; “*Memleketimizi çağdaşlaştırmak istiyoruz. Bütün çalışmamız Türkiye’de çağdaş, dolayısıyla Batılı bir hükümet meydana getirmektir*” çağın ihtiyaçlarına uygun sosyal ve siyasal kurumlara sahip, modern bir toplum oluşturmak Atatürkçü düşüncenin amacı olarak ifade edilmiştir. Kültür ve medeniyet kavramlarını farklı anlamlarda fakat aynı yerlerde kullanan Gökalp’in bu anlayışının çağdaşlaşma yolunda da geçerli olduğu görülür. 2009 yılında Atatürkçülük dinamik bir Türkiye için söylenmektedir; “*Atatürkçülük milli kültürümüzün aklın ve bilimin yol göstericiliğinde en kısa sürede çağdaş uygarlık düzeyinin üzerine çıkarılmasını amaçlar*” (Başol vd., 2009, s.140).

Kültür konusu ders kitaplarına Halkçılık olarak yansımıştır. “*Halk*” kavramı ise sosyolojideki toplum kavramıyla aynı anlamda kullanılmıştır. Buna göre yalnızca belirli bir alanda yaşayan topluluk halktır. Fakat kavramdan çok kültüre yüklenen anlam daha önemlidir. Öyle ki yükselen kültürel değerlerin somut göstergesi halkın eğitimi olacaktır. Burada bahsedilen eğitim ders kitaplarında inkılaplarla şekillenmiştir. Genel olarak aynı şekilde bahsedilen kültür kavramı özelden kadına verilen ya da verilmekten vazgeçilen önemin altında yatan sebepler incelendiğinde görülmektedir. 1972’ye kadar bahsedilen Osmanlı kadını İslam’ın yanlış aktarılması sonucu toplumsal değerlerini kaybetmiştir. Yalnızca 1972’deki ders kitabında tüm suç İslam’a atılmıştır¹¹.

¹¹ “*İslam hukukuna dayanan Osmanlı İmparatorluğu’nda, kadın birçok haklarını kaybetti. Hukuk bakımından iki kadın bir erkeğe eşitti. Aile de bu eşitsizlik prensibi üzerine kurulmuştur. Bir erkek dört kadın alabilirdi. Boşanmada erkeğin arzusu hakimdi, erkeğin ‘seni boşadım’ demesi ayrılmak için kâfi idi. Kadının aile içinde bir yeri yoktu. Harem denilen kısımda oturur, erkek topluluklarına katılamazdı. Sokağa çıkarken çarşaf giyer, yüzlerini de peçe ile örterdi.*

Kadınlar hiçbir mesleğe giremezler, ev işletiriyle uğraşırlardı. Fakat köylerde kadın eski Türk âdetlerine bağlı kalmıştı. Yüzünü örtmez, dışarıda erkeği ile birlikte çalışabilirdi.

Bunun nedeni Türk kültürünün kaynakları hakkında tam olarak fikir birliği sağlanamamış olmasıdır¹². Türk kadını konusu dahil olmak üzere kültürel öğeler 2000 yılından itibaren yerini medeniyete bırakmıştır. Türkçülük konusu gibi kültür konusunun da küreselleşme sürecine girip Türk kültürünü, muasırlaşmada bir araç olarak gösterilmiştir. Tıpkı Türkçülük konusu gibi kültür ve medeniyet konusu da son dönemlerde ders kitaplarının önemle üzerinde durduğu bir konudur.

Lisan

Gökalp lisan meselesini Türkçülüğün başlangıcı olarak kabul eder. Gökalp için dil meselesi sadeleşme ile kendini gösterir. Gökalp'in bahsettiği dil yenilikleri, Türkçe'yi yabancı dillerin etkisinden kurtarmaktır. *Temizleme, harslaştırma ve işleme geliştirme* olarak belirlediği üç formülü vardır.

Tarih IV ders kitabında Gökalp'in düşüncelerine paralel olarak, dil meselesini halletmek için "*Türk Dili Tetkik Cemiyeti*" kurulduğu anlatılmıştır. "Gökalp'in "*Halka Doğru*" düşüncesi, Tarih IV'te "*halka medeniyet götürme*" şeklinde görülür (Gökalp, 1976f). Bu düşünce Atatürk inkılâplarının uygulanma şeklidir. İnkılâplar halka anlatılırken devlet seferberlik ilan etmiştir. Okuma-yazma öğretimi iyi bir örnektir. Tarih IV'e göre harf inkılâbı ile birlikte başlatılan okuma yazma seferberliği Halkçılık ilkesinin uygulanış biçimidir; "*Türkiye şehirleri, köyleri, dağları ve ormanlarıyla bir büyük mektep haline geldi*" (Tarih IV, 1932, s.255).

1944'te Kamil Su ve Kazım Nami Duru'nun hazırladığı "*Orta Okul İçin Tarih III*" ders kitabında dil meselesi harf inkılâbıyla sınırlı kalmıştır. Dolayısıyla 1932'deki gibi Türkçülük cereyanı ve dil üzerindeki tesirlerinden bahsedilmemiştir.

Eve kapatılan, toplum hayatına katılmasına izin verilmeyen, cahil bırakılan Türk kadını üzücü ve ezici hayatını devrime kadar yaşadı. İstiklal Savaşında vatani kurtarmak, erkeğin yükünü hafifletmek için sırtında çocuğuyla cepheye koşan Türk kadını, milli davada kendine düşen vazifeyi büyük bir fedâkarlıkla yaptı. Bu, aynı zamanda yüzyıllarca bütün haklarından mahrum edilerek, kafes arkasına kapatılan Türk kadınının hürriyet mücadelesi oldu" (Serdarlar ve Çetinkanat, 1972, s.115-116).

¹² Fuat Köprülü'nün ifadesine göre Osmanlı kültürel kaynakları Türk devletlerinin tarihi oluşumları kronolojik olarak incelenerek ortaya çıkarılmalıdır (Köprülü, 2004).

1945'te Enver Ziya Karal'ın hazırladığı *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*" ders kitabında "*Türk Dil İnkılâbı*" başlığı ile verilen lisan meselesi ile Türk dilinde Osmanlı izlerinin görülmesi ve sorunun dil inkılâbıyla çözülmesi gerektiği belirtilmiştir: "*Osmanlı İmparatorluğu'nda Türk dili, Arapça ve Farsça kelime ve kaidelerin yerleşmesi ile bir dil özelliğini kaybederek bir karmaşık dil halini almıştır.*" Gökalp'in dil düşüncesi ile paralel olan bu düşünce, dil birliğinin önemine vurgu yapmaktadır (Karal, 1945). Enver Ziya Karal'ın 1971'deki ders kitabında dil meselesi Türkçüler açısından yani dilin sadeleştirilme çabaları açısından incelenmiştir. Enver Ziya Karal, "*Osmanlıca'nın din dili sayılmasından ve yeni ihtiyaçlara uymadığından*" bahsetmektedir. "*Öztürkçe Cereyanı*" başlığında Karal, Ziya Gökalp'ten söz etme fırsatı bulur. Gökalp'in dil çalışmalarının Selanik'te Genç Kalemler Mecmuasında Ömer Seyfettin ve Mehmet Emin ile başlattığı davayı belirtmiş ve bir Ziya Gökalp şiirini örnek vermiştir;

"Başka dile uymaz annenin sesi

Her sözün arasan vardır Türkçesi" (Karal, 1971, s. 179).

Gökalp'in öztürkçe kelimeleri ortaya çıkarmak için tasarladığı heyet düşüncesine paralel olarak Türk Dil Kurultayının 20 Eylül 1932'de toplanması ve 12 Temmuz 1932'de Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin kurulması anlatılmıştır (Gökalp, 1976g). Yalnızca, amacı Türkçe'nin "*lûgat terim, gramer, sentaks ile etimoloji konularını incelemek, bu suretle hem Türkçe'nin gelişmesine, hem de dilimizin dünya dilleri arasındaki yerini belirtmeğe çalışmak*" olarak belirtilmiştir (Karal, 1971:179). Enver Ziya Karal, Ziya Gökalp'in Türk dilini sadeleştirme çalışmalarında benimsediği yabancı kelimeleri (terimleri) olduğu gibi almak kuralının yansımalarını göstermiştir, "*Mesela Oxygen kelimesinin başına (el) ekini koyarak onu El Oşygenus şeklinde Arapçalaştırıyorlardı. Hâlbuki biz bu kelimeyi Arapça'dan uydurulan (müvellid-ül humuza) kelimesiyle karşılaşıyorduk. Bu Türkçe terimler için Arapça'ya bağlı kalmak, bilim dilini istikrarını hiçbir suretle sağlayamazdı*" (Karal, 1971:180-181). Enver Ziya Karal, dilin sadeleşmesi ile ilgili Ziya Gökalp'i esas olarak göstermiştir. Gökalp'in "*Türkçülüğün Esasları*" adlı eserinden "*Yazı Dili ve Konuşma Dili*" başlığı altında Gökalp'in dil görüşünü okuma parçası olarak yazmıştır (Karal, 1971).

Enver Behnan Şapolyo'nun 1958'de hazırladığı *“Türkiye Cumhuriyeti Tarihi”* ders kitabında lisan meselesi Ziya Gökalp'in ve *“Genç Kalemler”* Dergisinin 1911 yılında yaptığı dilde sadeleşme hareketlerinden bahsetmektedir;

“Türkiye’de milliyetçilik cereyanı başlayınca 1911 tarihinde Selanik’te çıkan ‘Genç Kalemler’ mecmuası Osmanlıca’dan kurtulup, öz dilde yazı yazmayı ileri sürdü. İlk defa İstanbul lehçesiyle ve öztürkçe kelimelerle terkipsiz olarak Ömer Seyfettin bu mecmuada hikâyeler neşretti. Milli edebiyatımıza yeni örnek eserler verdi. Ziya Gökalp de öz dil inkılâbı için birçok makaleler yazdı. İkinci meşrutiyette Türkçü şairlerimiz yetişti. Bunlar ana dilde şiirler yazdılar. Bu suretle milli edebiyatımız doğdu. Gazeteler halk dilinde makaleler neşretmeğe başladı.”

Cumhuriyet Dönemi'nde yapılan dilde sadeleşme hareketleri 12 Temmuz 1932'de Türk Dil Kurumunun kurulması ile somut hale getirilmiştir;

“Bu cemiyet önce derlemeler yaparak halk arasında yaşamakta olan kelimeleri topladı. Eski Türk metinlerini ve bilhassa Kaşgarlı Mahmut'un ‘Divan-ı Lügat-ı Türk’ünü neşretti. Bununla beraber Türk grameri de yeniden ele alındı. Türkçe bir sözlük yazıldı. Türkçe terimler devrimi için uzun çalışmalar yapıldı. Okul kitapları bu terimlere göre yazdırıldı. Atatürk bundan sonra ‘Güneş Dil Teorisi’ni ortaya atarak dünya dilleri üzerine Türkçenin yaptığı tesirler araştırıldı” (Şapolyo,1958, s.125-126).

Mükerrem ve Kamil Su'yun 1970 yılında hazırladıkları *“Türkiye Cumhuriyeti Tarihi”* ders kitaplarında dilde sadeleşme hareketleri, *“Tarih Öğreniminde Gelişme”* başlığının son kısmında kısaca anlatılmıştır. Türk dili üzerine yapılan çalışmaların on dokuzuncu yüzyıl başına dayandığı ve Türk Dil Kurumu'nun bu çalışmalara katkı sağladığı ifade edilmiştir (Su ve Su,1970).

Neriman Serdarlar ve Fahriye Çetinkanat'ın 1972'de hazırladıkları *“Türkiye Cumhuriyeti Tarihi”* ders kitabında, Gökalp'in düşüncesine paralel olarak Milli kültürün temeli, dilde millileşmek zaruret olarak gösterilmiştir. Dil devriminin yapılma zorunluluğu 1972'deki ders kitabında, Osmanlıdaki dini anlayışa bağlanmıştır. *“Dilde Türkçülük”* hareketinin temeli olarak *“Genç Kalemler”* ve *“Türk Yurdu”* dergileri; Ziya Gökalp ile birlikte Ali Canip ve Ömer Seyfettin'in adları zikredilmiştir (Serdarlar ve Çetinkanat, 1972). Görüldüğü gibi Ziya Gökalp bu dönemde okutulan ders kitabında ismen yer almıştır.

İsmet Parmaksızoğlu'nun 1982'de hazırladığı *“Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi”* ders kitabında Dil meselesi *“İslami unsurları eleyip Türk kültürüne kavuşma”* temasıyla anlatılmıştır (Parmaksızoğlu, 1982).

1994 yılında Kenan Kalecikli'nin hazırladığı *Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük”* ders kitabında, Ziya Gökalp'in bahsettiği dilde ikililik sürecinin

Osmanlı Devleti'nde halk ve yönetim arasında kopukluk meydana geldiği düşüncesine paralel olarak;

“Osmanlı Devletinin genişlemesi ile, Türkçe kaçınılmaz olarak Arap dillerinin etkisi altına girdi. Osmanlıca dediğimiz edebiyat dili böyle doğdu. Bundan sonra Türk halkının kullandığı dile de ‘Kaba Türkçe’ denmeye başlandı. Türkçe’nin Osmanlıca’daki oranı azalınca, bazı Osmanlı aydınları Arapça’nın resmi dil olmasını isteyecek kadar ileri gittiler” şeklinde anlatılmıştır (Kalecikli, 1994, s.54).

Ziya Gökalp’in “Genç Kalemler” Dergisinde başlattığı dil konusundaki yenilikler ders kitabında da yer almaktadır;

“Balkan Savaşları’nın öncesinde, Selanik’te yayımlanan Genç Kalemler adlı dergi, Türkçe davasının önderliğini yapmaya başladı. Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin, Mehmet Emin Yurdakul gibi aydınlar, ortaya Türkçe örnekleri koyarak ortak tepki gösterdiler. Ziya Gökalp;

‘Başka dile uymaz annenin sesi,

Her sözün ararsan vardır Türkçesi’ diyerek bu akımın bayrağını taşıyordu” (Kalecikli, 1994, s.54-55).

Ziya Gökalp’in düşüncelerinin bir yansıması olan Türk Dili Tetkik Cemiyeti’nin kurulması ve Türk Dil Kurultayı’nın toplanmasının amacı, yine Gökalp’in dilde sadeleşme ve ikililere son verme düşüncelerine bağlı olarak; “*Türkçenin sözlük, terim, dil bilgisi (gramer), sentaks ve konularını incelemek böylece Türkçenin gelişmesini, dilimizin dünya dilleri arasındaki yerini belirlemeye çalışmak*” açıklanmıştır (Kalecikli, 1994, s.55).

İlköğretim sekizinci sınıf İnkılap tarihi ders kitaplarında anlatılan “Atatürkçülük” konusundaki “*Eğitim ve Kültür Alanında Yapılan İnkılaplar*” başlığında Türk Dili ile ilgili çalışmalar anlatılmıştır.

1999 yılında Muhammed Şahin’in hazırladığı “*İlköğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük*” ders kitabı, öncelikle “*Milli Dil*” başlığıyla “*Türk milletini bir arada tutan, birlik beraberlik içinde yaşamasını sağlayan en önemli faktörlerden biri*” olarak görülür (Şahin, 2001:178). Dolayısıyla bu ifadeler Gökalp’in dil düşüncesiyle paraleldir. Türk inkılabında dil ile ilgili çalışmalar, dildeki ikililere son verme ile ilgilidir. Dilde sadeleşme çalışmalarının sonucunda Türkçenin dil zenginliği ortaya çıktığı düşüncesi Atatürk’ün sözleriyle de desteklenmiştir; “*Türk dilinin, kendi benliğine, aslındaki güzelliği ve zenginliğine kavuşması için, bütün devlet teşkilatımızın dikkatli ve âlakalı olmasını isteriz*” (Şahin, 2001, s.140-141).

Aynı şekilde 2004 yılında komisyonun hazırladığı *“İlköğretim İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük”* ders kitabında Türkiye Cumhuriyeti'nin milliyetçilik ilkesiyle paralel olarak milli duyguların ilerlemesi dildeki zenginleşmeye bağlanmıştır. Bu amaçla kurulan Türk Dil Kurumu ve düzenlenen Türk Dil Kurultayları dilin zenginliğini keşfetmek bakımından önemli görülmüştür. Dilde yenileşme hareketlerinden biri Gökalp'in düşünceleriyle paralel olarak dilde birlik vurgusu 2004 yılındaki kitapta yapılmıştır (Şenünver vd., 2004). Kitabın 2005 yılındaki baskısı dil konusundaki düşünceler bakımından hiçbir değişiklik yapılmadan kalmıştır (Şenünver vd., 2005).

Gökalp'in öztürkçeyi ortaya çıkarmak fikrinin yansımaları Nuri Yavuz'un 2006 yılında hazırladığı *İlköğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük”* ders kitabında görülmektedir;

“Türk Dil Kurumu, önce Türkçeyi yabancı kelimelerden korumak için öztürkçecilik anlayışını başlattı. Atatürk, Türk Dil Kurumuna, bilimsel esaslara göre dil ve edebiyat üzerine çalışma yapma görevini verdi. Bu kurum aracılığıyla Türkçe yabancı kelimelerden arındırıldı. Böylece, konuşma dili, yazı dili, bilim dili arasında birlik sağlandı” (Yavuz, 2006, s.137).

Ökkeş Kurt'un 2006 yılında hazırladığı *“İlköğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük”* ders kitabında *“Türk Dili Çalışmaları”* başlığında Ziya Gökalp'in düşüncelerine paralel olarak, Atatürk'ün dile verdiği önemle ilgili sözlerine yer verilmiştir; *“Milliyetin en belirgin özelliklerinden biri dildir. Türk milletindenim diyen insan, her şeyden önce Türkçe konuşmalıdır. Türkçe konuşmayan bir insan Türk kültürüne, milli toplumuna mensup olduğunu iddia ederse buna inanmak doğru olmaz”* (Kurt, 2006, s.135).

2009 yılında komisyonun hazırladığı *“İlköğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük”* ders kitabında dil konusu Atatürk milliyetçiliğinin milli birlik ve beraberliği güçlendiren unsurlardan biri olarak gösterilmiştir. Atatürk'ün dili zenginleştirmek için yaptığı çalışmalar Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin kurulması örnek olarak verilmiştir (Başol vd., 2009, s.168).

Dil konusundaki sorunlar ders kitaplarına kültürel birlik, Türkçenin önemli olduğu teması olarak yansımıştır. İkisi de Gökalp'in düşünceleri ile paraleldir. Esas mesele kitapların dil meselesini Türkçülük cereyanı ile alıp almadığını öğrenmektir. 1932'den başlayarak ders kitapları incelendiğinde ilk kitapların dil konusundaki yeniliklerde Türkçülük cereyanını benimsedikleri, fakat 1982'de kültür ile birlikte aldıkları saptanmıştır. Yani dil meselesinin Türkçülük ile

aktarılması dolaylı olarak gerçekleşmiştir. 1999'daki ders kitabından başlayarak dilde yenileşmede Türk Dil Kurumu'nun Türkçeyi yabancı kelimelerden arındırma çalışmaları ve konuşma dili ile yazma dili arasında birlik sağlanmasının önemi anlatılmaktadır. Dolayısıyla dil çalışmalarını bilimsel temele dayandırma eğilimi bulunmaktadır.

Eğitim

Ziya Gökalp, eğitim konusunda eğitimin işlevselliğini ön plana çıkararak eğitimin milli fertler yetiştirme misyonunu üstlendiğini düşünmektedir. Gökalp için eğitim meselesi millet yapmak meselesidir. Bu yüzden informal eğitimde ailede aşılana eğitimi önemli görür ve terbiye olarak nitelendiği eğitimi devlet kontrolünde verilmesi gerektiğini düşünür. Türkçülük adına saydığı tüm kavramların kendisine Türk kimliği verilmiş tüm fertlerin yapması gerektiğini düşünmektedir.

Tarih IV ile Ziya Gökalp'in eğitimde ikililik sorunu fikri aynı doğrultudadır; eğitimin durumu Tanzimat Dönemi'nden başlayarak Cumhuriyet Dönemi'nde yapılan yeniliklere kadar getirilmiştir. Bu hedef doğrultusunda Cumhuriyet eğitim ve öğretiminin genel hedefi *"Türk milletini medeniyet safında en ileri götürmek ve yeni nesilleri Türk olmak haysiyetinin gerektirdiği bu gayeye en kısa zamanda varmayı mümkün kılacak aşk, irade ve kudretle yetiştirmektir"* (Tarih IV, 1932:266). Bu hedef doğrultusunda; *"milliyetçi, halkçı, devrimci, laik Cumhuriyet vatandaşları yetiştirme; herkese okuma-yazma fırsatı vermek, eğitimin işlevsel yönünü dikkate alma; ahlaki hoşgörüyü sahip bireyler yetiştirmek"* vurgulanmıştır (Tarih IV, 1932,s.265).

Gökalp, Osmanlı eğitim sistemini baskıcı, ezbere dayalı olduğu için eleştirmiştir. Eski sistemde (özellikle Tanzimat Dönemi'nde) ezbercilik, korku ile eğitim, eleştiriye izin vermeyen tutum, âmeli eğitimin olmaması (sanat ve meslek eğitimi), Tarih IV'te de eleştirilen konular arasındadır (Tarih IV, 1932).

Gökalp'in önem verdiği eğitim meselesi daha önce incelenen kitaplarda olduğu gibi 1944'te Kamil Su ve Kazım Nami Duru'nun hazırladığı *"Ortaokul İçin Tarih III"* ders kitabında da geniş bir şekilde anlatılmıştır. *"Maarif ve Eğitimde İnkılâplar ve Düzenlemeler"* başlığıyla Osmanlı Dönemi'nin ilk yıllarındaki eğitim anlayışından başlanarak; Cumhuriyet Dönemi'ne kadar devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin eğitim konusunda geri kalması

medreselerin dini taassubuna bağlanmaktadır. “*Türkiye Cumhuriyeti’nde Maarif ve Eğitim*” konusu ara başlıkla işlenmiştir. Milli Mücadele Dönemi’nde (1921’de) Atatürk’ün yaptığı maarif kongresinde anlatılmış, bu kongrenin ileride yapılacak eğitim yeniliklerinin bir taslağı olduğu düşüncesine yer verilmiştir. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ders kitabında eğitimi laikleştirme çabaları olarak verilmiştir. Medreselerin kaldırılması Tevhid-i Tedrisatın laiklik yönünün göstergesidir. Bu durum Atatürk’ün; “*Mektep istemiyorsunuz, hâlbuki millet onu istiyor. Bırakınız bu zavallı millet, bu memleket evladı yetişsin; medreseler açılmayacaktır, millete mektep lazımdır.*” sözü ile desteklenmiştir (Su ve Duru, 1944, s.249-252). Dolayısıyla eğitimin modern ve laik yönü vurgulanmıştır. Gökalp’in eğitimde; işlevsellik, laiklik, milletin menfaatini ön planda tutma düşünceleri 1944’teki ders kitabında da eğitimin ana unsurları arasındadır. Gökalp’in düşünceleriyle paralel olarak Cumhuriyet eğitiminin esasları şöyle belirtilmiştir;

- *Milliyetçi, halkçı, inkılâpçı, laik Cumhuriyet vatandaşları yetiştirmek;*
- *İlköğrenimi genelleştirmek, dağda yalnız yaşayan küçük çobana kadar bütün vatandaşlara okuyup yazma öğretmek;*
- *Yeni nesilleri bütün öğretim derecelerinde umumiyetle amelî ve bilhassa iktisadi hayatta becerikli ve başarılı kılacak bilgilerle donatmak;*
- *Topluluk hayatında, dünya ve ahret cezaları korkusundan doğan ahlak yerine “erinlik” ve “düzen”in birbiriyle uyuşması esasına dayanan gerçek ahlak ve erdemi basat kılmak;*
- *Bu dört ana temele dayanan Cumhuriyet eğitim ve öğretiminin umumi dileği: Türk ulusunu uygarlık safında en ileri götürmek ve yeni nesilleri Türk olmak haysiyetiyle istediği bu ereğe en kısa zamanda varmayı mümkün kılacak aşk, irade ve kudretle yetiştirmektir (Su ve Duru, 1944, s.257).*

1945 yılında Enver Ziya Karal’ın hazırladığı “*Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*” ders kitabında, “*Cumhuriyet Maarifinin Doğuşu ve Gelişmesi*” ünitesiyle Türk eğitim sistemi anlatılmıştır. Osmanlı Dönemi okullarından başlanarak eğitimde ikililik sorunu ve bu soruna bulunan çözüm önerisi ile Tevhid-i Tedrisat Kanunu anlatılmıştır. Eğitim konusu Tarih IV ile benzerlik arz eder (Karal, 1945). Ancak Tarih IV’ten farklı olarak eski sistemin aksaklıklarından yalnızca okul anlamında bahsedilmiştir. Kitabın 1971’deki baskısında Osmanlı eğitim kurumlarının tasfiyesinin gerekli olduğu, aksi takdirde milli kültürün gerçek anlamda gelişemeyeceği belirtilmektedir (Karal, 1971).

Şapolyo'nun 1958 yılında hazırladığı “*Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*” isimli kitabının “*Maarif Alanındaki Gelişme*” bölümünde Gökalp'in eğitim konusundaki düşüncelerine paralel olarak Osmanlı İmparatorluğu eğitim sisteminin öğretim birliğini sağlayamaması eleştirilmiştir. Maarif Programı;

- *Maarif programımız milletimizin bugünkü durumu ile içtimai hayati ihtiyacıyla, muhitin şartlarıyla ve asrın icaplarına tamamen münasip ve uygun olmalıdır.*
- *Çocuklarımıza her şeyden önce Türkiye'nin istiklalini, öz benliğini ve milli geleneklerini bozacak kuvvetlerle mücadele etmeyi öğretmek lazımdır* şeklinde anlatılmıştır (Şapolyo, 1958, s.127).

Programın temelinde; Gökalp'in millet yapmak, Türk milletini eğitim yoluyla oluşturmak düşüncesinin yansımaları vardır. Tevhid-i Tedrisat Kanunu 1958 yılında ayrı bir başlık ile işlenmemiştir. Ziya Gökalp'in düşüncelerine paralel olarak; “*Okullarımızda terbiyemizin gayesi, milletine yararlı, vatansever, dinamik bir neslin yetiştirilmesi oldu*” cümlesi ile Tevhid-i Tedrisat'ın kabul edilmesiyle oraya çıkan sonuç verilmiştir. Teknik öğretmen okulları, ticaret okulları, sanat okullarının açılmasına yer verilmiştir. Bu düşünce Ziya Gökalp'in ameli eğitim düşüncesi ile paraleldir (Şapolyo, 1958).

Kitabın 1975 baskısında Ziya Gökalp'in eğitim düşüncesi ile paralel olarak, Osmanlı İmparatorluğu'nda birbirinden bağımsız eğitim kurumları eleştirilmiş, bu okulların tedrisat birliğine engel oldukları ifade edilmiştir. Milli eğitim programında eğitimin genel ilkeleri topladığı başlıklar Şapolyo'nun 1975'teki ders kitabına yansımıştır.

1970 yılında Mükerrerem ve Kamil Su'yun hazırladıkları “*Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*” ders kitabında, eğitim alanında medrese ve onunla birlikte devam eden dini taassup eleştirilmiştir. En önemlisi eğitimde birlik olmamasıdır. Cumhuriyet Dönemi'nin eğitim felsefesi modern laik esaslara dayalı oluşu vurgulanan Atatürk'ün 1 Mart 1922'de Büyük Millet Meclisinde söylediği nutuktan alınan sözler Cumhuriyet eğitiminin esaslarını aktarması bakımından önemlidir;

- *Hükümetin en verimli en önemli görevi Milli eğitim işidir. Bu işte başarı sağlayabilmek için milletimizin durumuna, sosyal ve hayati ihtiyaçlarına, çevrenin şartlarına ve yüzyılın gereklerine uygun bir program izlenmelidir.*
- *Bütün vatandaşlara okuma yazma öğretmek, vatanını, milletini, dünyasını tanıtabilecek kadar bilgi vermek Milli eğitim siyasetinin temeli ve ilk amacı olmalıdır. Bu amaca ulaşmak Milli eğitim tarihimizde kutsal bir*

basamak olacaktır. Memleketin ihtiyacı olan türlü hizmet ve sanat erbabı yetiştirmek ve yüksek öğrenime aday hazırlamak orta öğretimin amacı olmalıdır.

- *Yetiştirilecek çocuklarımıza ve gençlerimize, görecekları öğretimin sınırı ne olursa olsun her şeyden önce Türkiye'nin bağımsızlığına, kendi benliğine milli geleneklerine düşman olan bütün elemanlarla savaşmak gereği öğretilmelidir (Su ve Su, 1970, s.133-135).*

Kitapta yer alan meslek okullarının yaygınlaştırılması, üniversitelerin kurulması, okuma yazma oranının yükseltilmesi gibi diğer yenilikler, "Ziya Gökalp'in eğitimin işlevselliği" konusundaki düşünceleri paraleldir (Su ve Su, 1970).

1972 yılında Mükerrrem ve Kamil Su'yun aynı adla hazırladıkları ders kitabında da benzer ifadeler geçmektedir. 1979'da farklı olarak eğitimin amacının bir toplumu yeniden yaratmak olduğu Atatürk'ün sözleriyle ifade edilmiştir; *"Efendiler, milletimizin hedefi, milletimizin mefkûresi bütün cihanda tam manasıyla bir sosyal topluluk olmaktır. Çünkü dünyada her kavmin varlığının kıymeti, hürriyet ve istiklal hakkı, sahip olduğu ve yapacağı medeni eserlerle mütenasiptir (orantılıdır). Medeni eser yaratmak kabiliyetinden mahrum olan kavimler hürriyet ve istiklallerini kaybetmeğe mahkûmdurlar"* (Su ve Su, 1979, s.137).

1972 yılında Neriman Serdarlar ve Fahriye Çetinkanat'ın hazırladığı *"Türkiye Cumhuriyeti Tarihi"* ders kitabında Gökalp'in eğitimde ideali yakalamayı amaçlayan düşüncesine paralel biçimde Atatürk'ün gençliğe hitabesi bir okuma parçası olarak verilmiştir (Serdarlar ve Çetinkanat, 1972).

Gökalp'in düşüncesine paralel olarak 1972'de okutulan ders kitabında; Eğitim inkılâplarının yapılma gerekçesi *"milletin medeni seviyesini yükseltmek ve yeni nesle akla ve mantığı dayanan bir bilgi, toplumumuzun ve memleketimizin bünyesine uygun bir ahlak anlayışı vermek; eğitim ve öğretimin bir elden ve esasa göre idare edilmesi"* olarak gösterilmiştir (Serdarlar ve Çetinkanat, 1972). Bu sebeple *"Eğitimde Devrim"* konusu Gökalp'in düşüncelerinin en belirgin görüldüğü konudur.

Ders kitabında Milli Eğitim esasları şu şekilde anlatılmıştır;

- *Milli Eğitim programımız, milletimizin bugünkü durumu ile sosyal ihtiyaçlarıyla çevrenin şartlarıyla ve yüzyılın icaplarına tamamen münasip olmalıdır.*

- *Türk çocuklarına her şeyden evvel Türkiye'nin bağımsızlığına, kendi benliğine ve milli geleneklerine düşman olan unsurlarla mücadele etmek lüzum öğretilmelidir*
- *Vatandaşın maddi ve manevi hayatını bilimle donatarak, Türk milletini bölünmez bir bütün halinde milli şuur etrafında toplamaktır.*
- *Halk eğitimi yolu ile okul dışındaki vatandaşa temel eğitimi vermelidir (Serdarlar ve Çetinkanat, 1972, s.123).*

Gökalp'in eğitimin işlevsel olması ve ikililiğe son verilmesi gerektiği düşüncesi, bu dönemde okutulan bütün ders kitaplarında yer alır.

Atatürk'ün *"mektepe istemiyorsunuz, hâlbuki millet onu istiyor. Bırakınız artık bu zavallı milleti, bu memleket evladı yetişsin! Medreseler açılmayacaktır. Millete mektep lazımdır"* sözü eğitim alanında yapılan inkılaplara örnek olarak verilmiştir (Serdarlar ve Çetinkanat, 1972, s.123-124).

İsmet Parmaksızoğlu'nun 1982'de hazırladığı *"Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi"* ders kitabında, Gökalp'in eğitimde birlik olmaması düşüncesine paralel olarak Osmanlı Devleti'nde birbirinden farklı amaçlara yönelik eğitim yapıldığını ve eğitimde birlik sağlanması gerektiğini vurgulanmıştır;

"Türkiye'de kuşakları yetiştiren kurumlar, yani okullar, üç başlı idi. Üç yöne yönelikti. Bunlardan biri Ortaçağlardan gelme medreseler, ikincisi kapitülasyonlara dayanarak Hristiyanlığı yaymak için açılan okullar, ötekisi de Tanzimat'tan beri kurulan okullar idi. Bu okullarda yetişen kuşaklar, birbirlerine düşman olacak derecede eğitilmekte idiler. Aldıkları bilgi bakımından aralarında büyük tutarsızlık vardı" (Parmaksızoğlu, 1982, s.140).

Kenan Kalecikli'nin 1994'te hazırladığı *"Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük"* ders kitabında Milli eğitim, milli kültür, dil, tarih, kültür ve gaye (amaç) birliği, Misak-ı Milli, Türklük bilinci ve manevi değerler milli birlik beraberliğimizi güçlendiren unsurlar olarak anlatılmıştır (Kalecikli, 1994). Gökalp'in eğitimin amacı olarak gördüğü *"millet yapmak"* düşüncesine paralel olarak ders kitabında, *"Milli Eğitim yarınlarını devralacak kuşaklar ülke çıkarları doğrultusunda yönlendirmektedir"* ifadesine yer verilmiştir (Kalecikli, 1994, s.145). Eğitimin millet yapma amacına bağlı olarak Gökalp eğitim unsurlarının tek bir amaca hizmet etmesini doğru buluyordu. Bu düşüncesine paralel olarak 1994 yılındaki ders kitabında Osmanlı Devleti'nin XIX. yy. eğitim anlayışına bağlı olarak açtığı farklı tipteki okullardan bahsedilmiş, bu okulların *"dünya görüşleri farklı insanlar yetiştirdiği"* vurgulanmıştır (Kalecikli, 1994,

s.34). Eğitimin; milli, yaygın, laik olması vurgusu Gökalp'in düşüncelerine paralel olarak bu kitapta da vurgulanmıştır (Kalecikli, 1994).

Eğitim konusu İlköğretim sekizinci sınıf ders kitaplarında; Milli eğitimin amaçları, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun içeriği, milli devlet inşasında eğitimin önemi başlığı altında anlatılmıştır.

1999 yılında Muhammed Şahin'in hazırladığı *“İlköğretim İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük”* ders kitabında eğitim ve Milli eğitimin tanımları verilmiştir; *“Eğitim bir insanın kabiliyet ve davranışlarını geliştirmek, toplumu iyi değerlerini benimsetmek için yapılan işler ve uygulanan yollardır. Milli eğitim, bir milletin genç nesillerini o milletin maddî ve manevî değerlerin gösterdiği hedefler içinde, ideal insan tipi olarak, yönlendirme ve yetiştirmedir.”* (Şahin, 2001:126). Gökalp'in eğitim ile birlikte yaptığı birleştirici bütünleştirici tanımları kitapta bulmak mümkündür. Kitapta, milli eğitim düşüncesi milli birlik ve beraberliği sağlayan düşüncelerden biri olarak saptanmıştır. Özellikle Cumhuriyet öncesinde medreselerin varlığının eğitimde bölünme ve ikililik oluşturduğuna dikkat çekilmiştir (Şahin, 2001).

Gökalp Türk unsurunu ön plana alarak millet yapma düşüncesini eğitim ile gerçekleştirmeyi istemiştir. Gökalp'in bu düşüncesi 2004 yılındaki *“Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük”* kitabında *“Türk Milli Eğitimi, Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlar”* cümlesiyle paraleldir. Dolayısıyla Ziya Gökalp eğitimin amacı konusunda İnkılap Tarihi dersinde verilen eğitim politikasıyla aynı düşüncelere sahiptir. Eğitimin çağdaş, laik, eşit, karma, işlevsel, milli ve birlik ilkesine dayalı olması gerektiği Ziya Gökalp'in Milli Terbiye Meselesi olarak isimlendirdiği fikirlerinde vardır. Gökalp'in Türk Milli eğitiminin temel özellikleri konusundaki düşüncelerine paralel olarak yetiştirilmesi istenen insan tipi Atatürk İlkeleri konusu ile anlatılmıştır (Şenünver vd., 2004). Ders kitabının 2005 baskısında da eğitim konusunu aynı şekilde anlatmıştır (Şenünver vd., 2005).

Gökalp eğitimde birlik olması, milli olması, işlevsel olması, akla ve bilime dayanması ilkelerini benimsemiştir. Nuri Yavuz'un 2006 yılında hazırladığı *“İlköğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük”* ders kitabında da benzer ifadeler söz konusudur:

- Öğretim birliğin sağlanması
- Eğitimde erkek ve kız çocukların eşitliğinin sağlanması
- Öğretimin yaygınlaştırılması ve kolaylaştırılması
- Eğitimde düşünce ve hareket birlikteliğinin sağlanması
- Eğitim programlarının sosyal hayata ve çağın gereklerine uygun olması
- Eğitim programlarının milli ve bilimsel olması
- Eğitim ve öğretimde disiplin ilkesi
- İlköğretimin zorunlu ve parasız olması (Yavuz, 2006, s.128).

Türk Milli eğitim programının işlevi ve esasları Atatürk'ün sözleriyle de desteklenmiştir; *“Cahillik yok edilmedikçe yerimizdeyiz. Yerinde duran bir şey ise geriye gidiyor demektir. Milli eğitimde, süratle yüksek bir seviyeye çıkacak olan bir milletin, hayat mücadelesinde maddi ve manevi bütün kudretlerinin artacağı kesindir”* (Yavuz, 2006, s.125).

Gökalp'in bahsettiği Osmanlı eğitim ve öğretiminde gördüğü hatalara Nuri Yavuz da vurgu yapar; *“Bugüne kadar izlenen eğitim ve öğretim yöntemlerinin milletimizin tarihsel gerilemesinde en önemli etken olduğu kanısındayım...”* ifadeleriyle düşüncelerini dile getirmişlerdir (Yavuz, 2006, s.125).

Osmanlı eğitiminin çok kültürlü Gökalp'in deyimiyle kozmopolit yapısını Yavuz da eleştirir ve bu anlamda Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun önemine atıf yapar; *“Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğu'ndan çağın gerisinde kalmış bir eğitim sistemi devralmıştı. Bir yanda çağdaş yöntemlerle öğrenim veren okullar, diğer yanda medreseler gibi dini eğitim kurumları bulunmaktaydı. Bu durum, toplum hayatında çatışmaların ortaya çıkmasına neden oluyordu. Atatürk, bir toplumda çağdaşlaşmanın olabilmesi için öğretimde birliğin şart olduğunu biliyordu”* (Yavuz, 2006, s.128).

Gökalp, eğitimde yeniliklerin olması zorunluluğunu millet yapmak amacına bağlar. Aynı doğrultuda Türkiye Cumhuriyeti de kendi geleneklerine bağlı, yükselme hedefinde olan gençler yetiştirmeyi hedeflemektedir. Nuri Yavuz' da millet yapmak ile milli eğitimi bağdaştırır; *“Eğitim; yeni kuşakların toplum içinde yerlerini almaları, topluma ve kendilerine yararlı olmaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışı kazanmalarındır. Milli Eğitim ise bir milletin yeni kuşakların, o milletin maddi ve manevi değerlerinin gösterdiği hedefler doğrultusunda yönlendirme ve yetiştirmedir”* (Yavuz, 2006, s.124).

Ökkeş Kurt'un aynı yıl hazırladığı *“İlköğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük”* ders kitabında, eğitim konusunda anlatılanlar arasında başlıklar da dahil olmak üzere belirgin bir fark yoktur (Kurt, 2006).

2009 yılında komisyonun hazırladığı *“İlköğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük”* ders kitabında eğitim konusuna çok fazla yer ayrılmamıştır. Cumhuriyet Dönemi eğitimi genellikle öğretimde birlik sağlama işleviyle anlatılmıştır. Milli eğitim sisteminin esasları kısa cümleler halinde ve açıklama yapılmadan verilmiştir. Dolayısıyla Ziya Gökalp'in eğitim konusundaki düşüncelerinin yansıması 2009 ders kitabında takip edilememektedir (Başol vd., 2009).

Gökalp'in milli fertler yetiştirme düşüncesinin yansıması çoğunlukla ders kitaplarında yer almaktadır. Fakat burada da Ziya Gökalp'in ismi geçmemektedir. Eğitim konusundaki düşünceler ve eğitimin önemi Atatürk'ün sözleriyle verilmiştir.

Eğitim konusunda, ders kitaplarında ortak bir tema söz konusudur. Bu durum Tevhid-i Tedrisat'a vurgu yapma ihtiyacından kaynaklanmıştır. Tevhid-i Tedrisat eğitimde birliği sağladığı için konu anlatılırken aşağı yukarı bütün yazarlar Ziya Gökalp ile aynı düşünce etrafında birleşmişlerdir.

Din

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti ile birlikte din ile siyasetin birbirine karışması engellenmiş, laiklik ilkesi benimsenmiştir. Ancak Gökalp'in din görüşü yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin din görüşüyle zaman zaman çatışır. Bunlardan bir tanesi devletin prensipleridir. Gökalp devletin başında bir halife bulunması gerektiğini düşünmektedir. Fakat bugün anladığımız anlamdaki laiklik düşüncesine benzer şekilde halifenin siyasi görevlerinin olmadığını düşünmektedir; *“Halife ve Müftü”* adlı şiirinde bu meseleye değinir;

“Devlet ile medrese ayrı iki âlemdir

Müftü ile halife birbirine karışmaz

Ayrıysa da bu iki kuvvet dâim tev'emdir,

'Nüfuz bende' diyerek birbiriyle yarışmaz (Gökalp, 1976h, s.28). Fakat bu konular haricinde Gökalp'in din ilişkilerine bakışı ile Cumhuriyetin din devlet ilişkilerine bakışı arasında ciddi benzerlikler söz konusudur.

Türk Tarih Tetkik Cemiyeti'nin 1931 yılında hazırladığı Tarih IV'e göre; "*laiklik kavramını dinsizlik olarak algılamak çok yanlıştır*" (Tarih IV, 1932, s.184). Din ile ilgili değişmelerden biri Türkçe Kuran ve Ezan okunmasıdır. Tarih IV'ün "*dinde millileşme hareketi*" olarak tanımladığı bu yenilik, Ziya Gökalp'in "*Dini Türkçülük*" düşüncesinin yansımasıdır (Tarih IV, 1932, s.242). "*Din Esaslarından Sanılan Batıl Adet ve Geleneklerin Kaldırılması*" başlığıyla fes dahil olmak üzere Osmanlı dönemi geleneklerini ve din esaslarını yansıtan bütün kıyafet ve başlıklar konu edilmiştir. Gökalp'in düşüncelerine paralel olarak tekke ve zaviyelerin kapatılması konusu Atatürk'ün din ve ilimi ayrı şeyler olarak niteleyen sözleriyle desteklenmiştir (Tarih IV, 1932).

Kazım Nami Duru ve Kamil Su'yun 1944'te hazırladıkları "*Ortaokul İçin Tarih III*" ders kitabında hukuk, Türk Medeni Kanunu, vakıf işleri, adliye gibi konular laiklik ile ilgili süreçler için anlatılmıştır. Gökalp'in düşüncelerine paralel olarak modern devlet olmak için sarf edilen çaba 1944'teki ders kitabına göre Türk Medeni Kanunu ile sonuçlanmıştır. 1944'te Medeni Kanun; "*din ve mezhep ayrılığı olmaksızın bütün Türklerin birlik olmasına yardım etmiştir*" ifadeleriyle açıklanmıştır (Su ve Duru, 1944:238). Adliyede yapılan yenilikler ise; "*Eskiden adliye hâkimleri fesli, sarıklı, setre pantolonlu, cüppeli, şalvarlı, hulasa karmakarışık kıyafetlerde idi Yeni kanunla bu kıyafetler bir biçime sokuldu*" şeklinde anlatılıp laiklik ilkesi ile bağdaştırılmıştır (Su ve Duru, 1944, s.240).

Enver Ziya Karal'ın 1945'te hazırladığı "*Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*" Tekke ve Zaviyelerin kapatılması, ders kitabında, Medeni Kanun çağdaşlaşma göstergesi olarak dile getirilmiştir. Laiklik ile bağlantı kurulan Medeni Kanun "*ilk defa olarak bir İslam devletinde uygulanması*" bakımından da önemlidir (Karal, 1945). Kitabın 1971'deki baskısında laikliğin başlangıcı olarak 1921 Anayasası olarak kabul edilmiştir.. Laik devlet çalışmaları anayasanın laikleştirilmesi dikkate alınarak anlatılmıştır.

Şapolyo'nun 1958'de hazırladığı "*Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*" ders kitabında, "*Türkiye'nin modern bir devlete dönüşme şartı laik bir sistemin getirilmesiyle mümkündür*" anlayışı hakimdir (Şapolyo, 1958, s.122). Tekke ve zaviyelerin kapatılması konusu "*Tarikatların Kapatılması*" başlığı ile verilmiştir. Ziya

Gökalp'in düşüncelerine paralel olarak Tekke ve zaviyelerin eski işlevini yitirdiği, laik bir devletin bu tarz kurumları kabul edemeyeceği belirtilmektedir (Şapolyo, 1958).

Mükerrem ve Kamil Su'yun 1970 yılında hazırladığı "*Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*" ders kitabında laiklik ilke olarak açıklanmamıştır ancak "*Tekkelerin, Türbelerin Kapatılması*" konusu Ziya Gökalp'in din konusundaki düşünceleri ile olarak kaleme alınmıştır;

"Eskiden tekkeler, zaviyeler adı verilen birtakım din kurumları vardı Aslında birer kültür merkezi ve sosyal yardım kurumu olarak kurulan tekkeler zamanla bozulmuş, gerilemiştir. Buralarda derviş denen din adamları ve bunların müritleri otururlardı. Bunların çoğu bilgisizdi. Başlarında bulunanlara da şeyh denirdi. Şeyhler kendilerine inanan cahil halkı boş fikirlerine inandırıyorlardı. Bunların arasında hastaları üfürükle iyi ettiklerini; tekkelere, türbelere adaklar vermekle insanların fenalıklardan korunacağını ileri sürenler vardı. Bunlar halkın dini duygularından faydalanarak hiç çalışmadan halktan aldıkları paralarla rahat bir ömür geçirirlerdi" (Su ve Su, 1970, s.132).

Neriman Serdarlar ve Fahriye Çetinkanat'ın 1972'de hazırladığı "*Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*" ders kitabına Gökalp'in din düşüncesi laiklik olarak yansımıştır. Kitaba göre; "*Laikleşme toplu olarak üç sahada görülür;*

- *Dinin devletten ayrılmasında*
- *Adalet örgütünün laikleşmesinde*
- *Türk toplumunda medeni hayatın laik esaslar üzerinde kurulmasında"* (Serdarlar ve Çetinkanat, 1972, s.113).

Dolayısıyla laiklik, hem siyasi hem sosyal hem de adli olarak görülmüştür. Gökalp'in dini siyasetten ayırma düşüncesinin yansımaları bu dönemde okutulan ders kitabında da mevcuttur.

Parmaksızoğlu'nun kitabına göre laiklik düşüncesi Medeni Kanun ile uygulama alanı bulmuştur. "*Özgür Düzeni Getiren Medeni Hukuk Oldu*" başlığının içeriği Gökalp'in düşüncelerini özetler niteliktedir. Dini alandaki ayrıcalığın yerini vatandaş kavramının alması Medeni Kanun sayesinde olmuştur (Parmaksızoğlu, 1982). 1982'de okutulan ders kitabında İslam dininin bütünleştirici gücü geçmiş yıllardaki kitaplara göre daha çok vurgulanmıştır; "*Türk milleti İslamiyet'i kabul ettiği gündən beri kendini bu din için adamıştı. İslamiyet'in yükselmesini, savunulmasını üstlenmiş, eski dünyanın her yönünde bu dini korumuş, bu din için milyonlarca şehit vermişti"* (Parmaksızoğlu, 1982, s.145).

Kenan Kalecikli'nin ders kitabında, Gökalp'in din konusunda toplumsal alanda benimsediği laiklik düşüncesine paralel olarak laiklik; *“Devlet işleri ile dünya işlerinin birbirinden ayrılması”* şeklinde tanımlanmıştır. *“Laiklik, aynı zamanda, kişisel menfaatleri kaldırmayı amaçlar, kişilere din ve vicdan özgürlüğü tanır”* (Kalecikli, 1994, s.159-160). *“Laiklikle birlikte gelişen kadın hakları, Türk kadınına hak ettiği kimliğini kazandırmış toplumdaki seçkin yerini almasını sağlamıştır”* (Kalecikli, 1994, s.166).

İlköğretim sekizinci sınıf ders kitaplarında din konusu Atatürkçülük veya Türk inkılabı ünitesi ile birlikte verilmiştir.

Muhammed Şahin'in 1999'da hazırladığı *“İlköğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük”* ders kitabında Gökalp'in modern laik kurumların getirilmesiyle düzelmesini istediği Osmanlı din sistemi Türkiye Cumhuriyeti'nde laiklik ilkesiyle ortaya konmuştur. 1999 yılındaki ders kitabında laiklik ilkesi *“Din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması, din ve vicdan hürriyetinin devlet tarafından güvence altına alınması”* şeklinde ifade edilir. Hukuk birliğinin sağlanması, tüm vatandaşların kanun önünde eşit sayılması düşüncesi laiklik ilkesi ile bağlantılı olarak anlatılmıştır (Şahin, 2001).

2004 yılında komisyonun hazırladığı *“Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük”* ders kitabında Gökalp'in toplumu ileriye götürecek unsurların eskimiş dini kurumları kaldırmak gerektiği fikrine paralel düşünceler bulunmaktadır¹³ (Şenünver vd., 2004). Kitabın bir sonraki baskısında da herhangi bir farklılık yoktur.

Nuri Yavuz'un 2006 yılında hazırladığı *“İlköğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük”* ders kitabında, *“Dini Kurumların Düzenlenmesi”* başlığı ile Atatürk'ün sözlerine yer vermiştir. Ana teması ilim ile dini birbirinden

¹³ İnsanın dini duygularının kendisi için olduğunu söyleyen Gökalp din konusunda tutucu bir tavır izlememiştir. Zaman zaman Türkçülüğü dini görüşüyle sentez yapmaya çalışmıştır. Gökalp bu yüzden çağdaş-laik bir Türkiye Cumhuriyeti'nin oluşmasında toplumsal alanda yapılan inkılâplar konusunda düşünceleri paralel iken siyasal alanda laik bir düzen oluşturma konusunda farklı düşünmektedir. Laiklik prensibi ders kitabında ya da dinin akla ve mantığa dayandığı düşüncesi de olur. Toplumu ileriye götürecek yenilikler dini kurumların kaldırılması düzenlenmesi ile mümkün olacağı fikri Gökalp'in düşünceleri ile paraleldir.

ayırmaktır. *“Efendiler ve millet, biliniz ki Türkiye Cumhuriyeti şeyhler, dervişler, müritler, mensuplar memleketi olamaz. En doğru, en hakiki tarikat, medeniyet tarikatıdır”* (Yavuz, 2006, s.141).

Önceki yıllardan farklı olarak Ökkeş Kurt'un 2006 yılında hazırladığı *“İlköğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük”* ders kitabında, tekke ve zaviye kelimelerinin anlamları verilmiştir. Öyle ki Osmanlı ve Selçuklu dönemlerinde, Gökalp'in düşüncelerine uygun olarak, tekke ve zaviyelerin topluma hizmetlerinden bahsedilmiştir. Kültürel özelliğini kaybeden tekkeler halkın dini duygularını sömürdüğü gerekçesiyle kapatılmıştır (Kurt, 2006).

Komisyondun 2009 yılında hazırladığı *“İlköğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük”* ders kitabına göre, *“Laiklik ilkesiyle açıklanan dini görüşün temelinde iki dayanağı vardır: Birincisi devletin dine müdahil olmaması; ikincisi, dini duyguların istismar edilmemesi. Laiklik toplumsal hayatı düzenleyen hukuk kurallarınının akla, mantığa, bilime dayandırılması ve kişisel vicdan hürriyetinin sağlanmasıdır”* (Başol vd., 2009, s.160).

Gökalp din ögesini Türkçülük öğretisiyle birlikte ele alır. Bunun anlamı dinin kurallarının herkesin anlayabileceği bir dilde yani Türkçe olarak ifade edilmesidir. Bu düşünce Gökalp'in Türkçe'yi Arapça ve Farsça'dan üstün tuttuğu anlamına gelir. Din konusunda ikinci bir görüşü de dini kuralların korkutarak değil dinin iyi yönlerinin üzerinde durularak verilmesidir. Ders kitapları bu yönden incelendiğinde, yalnızca ilk ders kitaplarının Türkçeyi ön plana alarak din konusundaki yenilikleri anlattığı tespit edilmiştir. Bunun sebebi Gökalp'in düşüncelerinden Kuran-ı Kerimin Türkçe'ye çevrilmesi ve ezanın Türkçe okutulmasının Cumhuriyetin ilk yıllarında gerçekleşmiş olmasıdır. Gökalp'in dini düşüncelerinden Tekke ve Zaviyelerin kapatılması konusunda ders kitaplarına daha fazla yansımıştır. Fakat bunlar Gökalp'in düşünceleri açıklanarak verilmemiştir. Gökalp'in istediği din ve devlet işlerinin ayrılması konusu yani laiklik açısından tüm ders kitapları hemen hemen aynı tanımları yapmıştır; din ve devlet işlerinin ayrılması, kişilerin ibadetlerinde özgür olmaları. Bu tanımlarda Gökalp'in adı verilmese de onun laiklik anlayışı ile örtüşür. Gökalp'in dini Türkçülük konusundaki düşünceleri 1945'ten sonraki

ders kitaplarında görülmemektedir. Nedeni ise ülkenin Ziya Gökalp'in dini Türkçülük konusundaki düşüncelerinin 1945'ten sonra uygulanmamasıdır¹⁴.

Ekonomi

Milli iktisat diye tanımlanan ekonomideki parola Ziya Gökalp için de aynı anlamı ifade etmektedir. Dışarıya bağımlı olmamayı ekonomi konusunda ilke edinen Gökalp bu konuda eski Türkleri örnek gösterir. Gökalp için önemli olan; muasırlaşmak için mutlaka büyük bir sanayi toplumu olmak ve bunu yaparken de eldeki kaynakları, örneğin toprağı iyi kullanabilmektir.

Milli iktisat konusunda Gökalp'in hem devletçi hem de liberal görüşleri yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin temelinde etkili olmuştur. Devletçilik ilkesinin yanı sıra Gökalp köylüye verdiği önemle de dikkat çeker. Gökalp'in aklındaki "*Halka Doğru*" düşüncesi aynı zamanda köylüyü iktisadi yönden kalkındırmaktır. "*Üreticiyi koruma, ihracatı güçlendirme, milli sanayiye oluşturma, demiryolu siyaseti*" Cumhuriyetin mali siyasetinin ana esasları olarak yer almaktadır (Tarih IV, 1932, s.277). Aşar vergisi Tarih IV'te köylüyü ezen bir vergi olarak anlatılmaktadır. Bununla birlikte köylüyle ilgili olan kararlarda "*milli varlığın ve devlet bünyesinin temeli*" olarak köylü gösterilmektedir (Tarih IV, 1932, s.278-279). Ziya Gökalp aşar vergisi ve köylüyü iktisaden kalkındırmaktan yoksun her türlü eylemin kaldırılması gerektiğini düşünmektedir¹⁵.

Tarımı destekleme Gökalp'in düşünceleriyle paralel olarak yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti için iktisat politikasının hedeflerinden biri olarak anılmaktadır; "*Dikim ve Ekim İyileştirme Tedbirleri, Ziraatçılık Meslek ve Uzmanlığının Yükseltilmesi, Ziraat Bankası'nın Kurulması, Zirai Kredi Kooperatiflerinin kurulması*" konuları tarım alanındaki yeniliklerdendir. Köylüye özel önem verilmesinin sebebi de ülkenin ekonomik kalkınma için tarımdan başka sermayesinin olmamasıdır.

¹⁴ Türkçe ezan uygulaması 1932 - 1950 yılları arasını kapsar.

¹⁵ Ziya Gökalp "*Köy*" adlı şiirinde aşar vergisinin kaldırılmasından bahseder;

"Kaldır aş'ar usulünü aç banka,

Yap her semtte bir zirai sendika" (Gökalp, 1976h, s.16)

“Yedi asırdan beri cihanın dört köşesine sevk edilerek kanlarını akıttığımız, kemiklerini yabancı topraklarında bıraktığımız ve yedi asırdan beri emeklerini ellerinden alıp israf ettiğimiz ve buna karşılık daima aşağılama ve küçük düşürmeyle karşılık verdiğimiz ve bunca fedakârlıklarına ve yardımlarına karşı nankörlük, küstahlık, zorbalıkla uşak kertesine indirmek istediğimiz bu asli sahibin huzurunda bugün utanarak ve saygıyla gerçek vaziyetimizi alalım.” (Tarih IV, 1932, s.278-295)

Gökalp'in bu düşüncesi Tarih IV'te “Türk Milli Sanayinin Dirilişi” başlığı ile verilmiştir. “Teşvik-i Sanayi Kanunu” ve “Türkiye İktisat Kongresi” ile sanayi alanında yapılan inkılâplar verilmiştir.

- “Sanayi Teşvik Kanunlarının, özellikle Gümrük Tarife kanunlarının milli sanayin gelişmesi uğrunda güçlendirilmesi
- Kara ve deniz nakliyeciliğinde yerli malların asgari ücretle taşınması
- Sanayicilere kredi temini (sanayi bankaları)
- Sanayi eğitiminin güçlendirilmesi, sanayi mühendisleri yetiştirilmesi konuları İzmir’de toplanan “İktisat Kongresi” kararları olarak verilmiştir (Tarih IV, 1932, s.296).

Kazım Nami Duru ve Kamil Su'yun 1944'te hazırladıkları “Orta Okul İçin Tarih III” ders kitabında Ziya Gökalp'in “İktisadi Türkçülük” olarak belirlediği iktisat programının yansımaları görülmektedir. 1944'te “İktisadi ve Malî Devrim ve Düzeltilmeler” başlığı ile verilen milli iktisat programı Eski Türklerde iktisat anlayışına kadar uzanır. Bu anlayışta kendi kendine yetebilme durumu dahil olmak üzere Ziya Gökalp'in pek çok iktisadi düşüncesi bulunmaktadır;

“Çok eskiden Türkler, iktisat hayatına çok büyük önem verirlerdi. Orta Asya’da yaşadıkları vakit, uygar bir ulus oldukları için, bütün ihtiyaçlarını kendileri sağlardı. Hayvan yetiştirirler, toprağı işlerler, kumaş dokurlar, demir döğerler, her ziraatı yaparlardı. Sonra sonra buldukları yerler, kendilerine dar gelmeye başladı. İleri geri dağılarak başka yerlere yerleştiler. Bütün Asya’yı baştan başa kapladılar. O vakit Çin Denizinden Akdeniz’e kadar, Asya’nın ticaretini ellerinde bulundurdular” (Su ve Duru,1944, s.261).

Gökalp'in Türkçülük anlayışı doğrultusunda da anlaşılabilir iktisat konusu 1944'teki ders kitabı Gökalp'in düşüncelerinin en açık biçimini vermektedir.

Eski Türklerin; ziraat ve ticaret konularında askeri de olduğu gibi başarılı olduklarını vurgulayan iktisat düşüncesi; Türk kültürünü yükseltmek anlamındaki Türkçülük ile paraleldir. Milli iktisat konusu 1944'te köycülük politikasıyla devam eder. *“Köylüye Verilen Hususi Önem”* başlığıyla köylü nüfusun toplam nüfusun yüzde yetmişini oluşturduğu ve köylüyü rahat yaşatmak, korumak için üzerindeki ağır verginin kaldırılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu vergi de aşar vergisidir. Mustafa Kemal'in *“Köylü milletin efendisidir”* düşüncesiyle paralel olarak Ziya Gökalp'in köycülük siyaseti üzerine düşündükleri 1944'te köylüyü bilinçlendirmek olarak çıkmaktadır. Bununla beraber; Ziraat okullarının açılması, Ziraat Bankası'nın kurulması, Gazi Orman çiftliğinin kurulması Ziraat alanında yapılan yenilikler olarak 1944'te yazılmıştır (Su ve Duru,1944).

Gökalp'in büyük sanayi diye bahsettiği konu 1944'te *“Uran İşleri”* olarak geçmektedir. Osmanlı Devrinde sanayinin olmaması kapitülasyonlara bağlanmaktadır;

“XIX. Asrın başlarına gelinceye kadar Türkiye’de her zanaat yapılabiliyordu; fakat Avrupa’da makine icad edilip de fabrikalar açılmağa, takım takım eşya çarçabuk ve gayet ucuz bir biçimde çıkıp çok ucuza satılmaya başlayınca, memleketin uranı söndü. Kapitülasyonlar dolayısıyla Avrupa eşyasına memleketin kapıları ardına kadar açık bırakıldığı için, zanaatçılarımızın el ile yaptıkları ve pahalıya mal ettikleri eşya geçmez oldu” (Su ve Duru,1944, s.270).

İktisat alanında çizilen yol, tam bağımsızlığı milli ekonomi ile güçlendirecek yoldur. Milli ekonomi ise devletin var olan kaynakları kullanması ile ilgilidir. Devletçilik ilkesi ile somut hale getirilmiştir.

Enver Ziya Karal'ın 1945'te hazırladığı *“Türkiye Cumhuriyeti Tarihi”* ders kitabında devletçiliğin bir tanımı yapılmamıştır. Partinin bir programı olarak gösterilen devletçilik; ferdi çalışmanın tek başına kalkınmak için yeterli olmayacağını bilindiğinden parti-devlet çalışmaları ile desteklemek gerektiği belirtilmiştir (Karal, 1945).

Cumhuriyetin ekonomi politikası 1945'te *“tam bağımsızlık”* oluşturmuştur. İktisadi yönden de bağımsızlık hedeflendiği için ekonomi programı, ziraatte sanayide kendi kaynaklarını kullanmayı hedefleyen bir listeden oluşmaktadır. Köylüyü bilinçlendirmek, öncelikli olarak işlenen konudur. Osmanlı Dönemi'nde *“kaba insan”* olarak tanımlanan Türk köylüsüne bu bakış açısı kaldırılmıyordu. İkincisi Cumhuriyet hükümeti, verginin kaldırılması, köylünün

üretim imkânlarını artırılması, köylünün bilgi ve görüşünü yükseltecek tertiplerin alınması, toprağı olmayan çiftçiye toprak verilmesi gibi köycülük esasları sağlanmıştır. Aşar vergisinin kaldırılması konusu köycülük siyasetinin gelişmesi olarak alınmıştır. Toprak ürünlerinin %12'si için vergi alan devlet 17 Şubat 1925'te aşar vergisi yerine arazi vergisini getirmiştir. Arazi vergisi bütçenin %15'ini teşkil etmektedir (Karal, 1945). Köylüye para ve kredi yardımı 1945'te ayrı bir başlık ile yazılmıştır. Birbirlerine kefil olmak şartıyla köylüye küçük krediler verilmiştir. Bunu yanında; tohum yardımı, ziraat aletleri temini ve numune fidanlıkları ve çiftlikleri kurulması da köylüye yapılan yardımlar olarak gösterilmiştir (Karal, 1945).

Ziya Gökalp'in bahsettiği büyük sanayinin kurulması hedefi ile paralel olarak 1945'te bahsedilen, 1938'de özel sermaye ile gelmiş ve endüstri müesseselerini korumak, teşvik etmek, devlet eliyle endüstri müessesesi kurmak olarak belirlenmiştir (Karal, 1945; Gökalp, 1976f). Karal'ın aynı isimle 1971'de hazırladığı ders kitabında Bu anlayışın somut göstergesi dokuma, maden, selüloz, seramik, kimya gibi önemli dalların endüstri sanayinde geliştirilmesi 5 yıllık kalkınma planında yer almasıdır. Gökalp'in belirttiği yerli sermayenin Sümerbank ile kurulması gerçekleştirilmiştir (Karal, 1971).

Türk Devletinin ekonomi programı TBMM tarafından 1 Mart 1922'de belirtilmiştir¹⁶;

- *Geri kalmış sanayi kollarının canlandırması ve modern vasıtalar sahip kılınması,*
- *Ormanların iyi halde bulundurulması ve onlardan mümkün olan istifadenin sağlanması,*
- *İktisadi teşebbüslerin devletleştirilmesi,*
- *Madenlerin işletilmesi,*
- *Tarım sanayi başta olmak üzere diğer sanayin de her türlü ehemmiyetinin dikkate alınması,*
- *Devletin mali istiklalinin sağlamak için bütçenin her şeyden önce iktisadi bünye ile uygun hale getirilmesi (Karal, 1971, s.185-186).*

¹⁶ Ayrıca bu ilkeler 1929 Dünya ekonomik bunalımından 1950'ye kadar yerini katı bir devletçiliğe bırakmıştır (Yalçın vd. II, 2009).

Atatürk'ün *"Bu memleketi mamure haline, cennet haline getirecek olan esbab, avamil-i iktisadiye ve faaliyet-i iktisadiyedir"* sözü devletçiliğin halkın da katılacağı bir ekonomi modeli olacağını işaret etmekte kullanılmıştır (Karal, 1971, s. 167).

- *"Köylüden ezici vergilerin kaldırılması"*
- *Köylünün üretim imkanlarının artırılması*
- *Köylünün bilgi ve görüşünü yükseltecek tertiplerin alınması*
- *Toprağı olmayan köylülere toprak verilmesi"*

Bu prensipler Enver Ziya Karal'ın 1971'deki ders kitabında köycülük siyasetinin esasları olarak belirtilmiştir. Bu, Gökalp'in *"Halka Doğru"* düşüncesinin yansımasıdır (Karal, 1971).

Köycülük siyaseti; aşarın kaldırılması, para ve kredi yardımı tohum yardımı, ziraat aletleri temini suretiyle yardım, numune fidanlıkları ve çiftçiliklerin kurulması, ziraat okulları, ormancılık, hayvancılık alanlarında kanunlar düzenlemesiyle oluşturulmuştur (Karal, 1971).

- *Mevcut endüstri müesseselerini korumak ve yenilerinin kurumasını teşvik etmek*
- *Memleketin muhtaç olduğu büyük endüstri dallarını devlet eliyle korumak*
- *Endüstri alanında türlü ihtisas kademeleri için gerekli elemanları yetiştirmek üzere teknik öğretim müesseselerini kurmak* (Karal, 1971, s.195).

Enver Behnan Şapolyo'nun Şapolyo'nun 1958 yılında hazırladığı *"Türkiye Cumhuriyeti Tarihi"* isimli ders kitabında devletçilik ile ilgili aynı düşüncelere yer verilmektedir; *"Yeni Türkiye Devleti, ekonomik hayatında büyük bir gelişme meydana getirmek emelinde olduğundan, fertlerin başaramadığı büyük işleri devletin ele almasına karar verdi. Memleketi kısa bir zamanda ekonomik alanda yükseltmek amacıyla önce 'Devletçilik- Etaizm' iktisadi prensibi kabul edildi. Yeni Türkiye, devletin sermayesiyle birçok fabrikalar açtı"* (Şapolyo, 1958, s.130). Şapolyo'nun ders kitaplarında Ziya Gökalp'in *"Milli İktisat"* düşüncesine paralel olarak *"Ekonomi Alanında Gelişme"* başlığı konulmuştur. Kitaplara göre Osmanlı Devleti'nde büyük sermaye sahipleri olmadığı için şahsi teşebbüslerle büyük fabrikalar kurulamamıştır. Bu sebeple devletçik ilkesinden ve mili ekonomiden bahsedilemez Gökalp'in milli ekonomi fikri Türkiye Cumhuriyeti'nde, Şapolyo'nun 1958'de belirttiği gibi; Sümerbank, Etibank, Denizbank, Türkiye İş Bankası, Merkez Bankası'nın kurulması;

demiryolları ve limanların açılması ile paraleldir (Şapolyo, 1958). Milli iktisat düşüncesi Cumhuriyet Dönemi'nde ders kitaplarında anlatıldığı şekilde; ziraatte, hayvancılıkta, ticarete, bayındırlık alanında görülmektedir. *“Türkiye Cumhuriyeti'nin eldeki kaynakları kullanarak yaptığı ekonomi politikasının önemli bir parçasını köycülük siyaseti oluşturmaktadır; köylüden ağır vergileri kaldırmak, köylünün mahsullerini arttırmak, Köylünün bilgisini yükseltmek, toprağı olamayan çiftçilere toprak dağıtmak”* köycülük siyasetinin temel prensipleridir (Şapolyo, 1958, s.132).

Ziya Gökalp'in milli kaynaklardan yararlanılmasını istediğı İktisadi Türkçülük anlayışı ile Cumhuriyetin milli iktisat programının paralel olduğu değerlendirildiğinde 1970 yılında Mükerrerem ve Kamil Su'yun hazırladığı *“Türkiye Cumhuriyeti Tarihi”* ders kitabında *“Türkiye Ekonomisinin Gelişmesi”* başlığı da bu alanda incelenebilir;

“Milli savaş ile ekonomi alanında elde ettiğimiz bağımsızlığı devam ettirmek için de çok çalışmak, memleketi bayındır bir hale getirmek gerekiyordu. Çünkü Atatürk'ün de dediğı gibi; ‘Siyasi ve askeri zaferler ne kadar büyük olursa olsun, iktisadi zaferle taçlandırılmazsa meydana gelen zaferler payidar olmaz az zamanda söner.’ Bu düşünceden hareket edilerek Cumhuriyet devrinde endüstri, tarım, bayındırlık ve ticaret alanlarında istenilen gelişmenin sağlanması için gerektiğı şekilde çalışılmıştır” (Su ve Su, 1970, s.141).

Görüldüğü gibi Cumhuriyetin ekonomi alanındaki programının felsefesine Ziya Gökalp'in düşüncelerinin etkisi yansımaktadır. Bu etki yalnızca felsefede değil, yapılan işler konusunda da vardır; köycülük siyasetinin temeli, köylüye öncelikle bilinçlendirmek daha sonra da kalkınması için köylüye yardım etmektir. Gökalp'in *“Halka Doğru”* düşüncesi ve *“İktisadi Türkçülük”* düşünceleri ile paralel olan bu inkılâplar 1970'teki ders kitabında da bulunmaktadır; aşar vergisinin kaldırılması, tarımla yeniden kalkınma konuları Ziya Gökalp'in düşüncelerinin somut hale getirilmesidir.

Ziya Gökalp'in İktisadi Türkçülük anlayışı ile Cumhuriyetin milli iktisat programının paralel olduğu değerlendirildiğinde *“Türkiye Ekonomisinin Gelişmesi”* başlığı da bu alanda incelenebilir;

“Milli savaş ile ekonomi alanında elde ettiğimiz bağımsızlığı devam ettirmek için de çok çalışmak, memleketi bayındır bir hale getirmek gerekiyordu. Çünkü Atatürk'ün de dediğı gibi; ‘Siyasi ve askeri zaferler ne kadar büyük olursa olsun, iktisadi zaferle taçlandırılmazsa meydana gelen zaferler payidar olmaz az zamanda söner.’ Bu düşünceden hareket edilerek Cumhuriyet devrinde endüstri, tarım, bayındırlık ve ticaret

alanlarında istenilen gelişmenin sağlanması için gerektiği şekilde çalışılmıştır (Su ve Su, 1970, s.141).

Anlaşılabileceği gibi Cumhuriyetin ekonomi alanındaki programının felsefesine Ziya Gökalp'in düşüncelerinin etkisi yansımaktadır. Bu etki yalnızca felsefede değil, yapılan işler konusunda da vardır; köycülük siyasetinin temeli, köylüyü öncelikle bilinçlendirmek daha sonra da kalkınması için köylüye yardım etmektir. Gökalp'in "*Halka Doğru*" düşüncesi ve İktisadi Türkçülük düşünceleri ile paralel olan bu inkılablar 1970'teki ders kitabında da bulunmaktadır; aşar vergisinin kaldırılması, tarımla yeniden kalkınma konuları Ziya Gökalp'in düşüncelerinin somut hale getirilmesidir.

Neriman Serdarlar ve Fahriye Çetinkanat'ın 1972'de hazırladığı "*Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*" isimli ders kitabında devletçiliğin tanımı yapılmamıştır. Fakat Devletçilik prensibinin kabul edilme gerekçesi, İstiklal savaşı ile ekonomik olarak yıpranan ve yabancılara imtiyaz tanıyan devletin kendi kaynaklarını kullanma gereğini duyması olarak anlatılmıştır (Serdarlar ve Çetinkanat, 1972). 1972'deki ders kitabında da üzerinde durulan milli ekonomi Atatürk'ün sözleriyle gerekçelendirilmiştir; "*Zannolunmasın ki biz ecnebi sermayesine hasım bulunuyoruz. Hayır, bizim memleketimiz vâsidir çok sây ve sermayeye ihtiyacımız vardır. Binaenaleyh kanunlara riayetkâr olmak şartıyla ecnebi sermayelerine lazım gelen teminatı vermeğe her zaman hazırız*" (Serdarlar ve Çetinkanat, 1972, s.135). Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyetini iktisadi kaynakları hiç şüphesiz tarıma dayalı ekonomi ile başlar. O yüzden köycülük siyasetinin esasları ders kitabında;

- *Köylüden ağır vergileri kaldırmak,*
- *Köye para ve kredi sağlamak,*
- *Köylünün ürününü ıslah ve koruma,*
- *Köylünün bilgi ve görüşünü yükseltmek,*
- *Toprağı olmayan çiftçilere toprak dağıtmak olarak verilmiştir* (Serdarlar ve Çetinkanat, 1972, s.136).

İktisadın gelişmesi ise milli ekonomi düşüncesidir ki Ziya Gökalp de bunu bir zorunluluk olarak düşünmektedir. Gökalp'in Durkheim'dan alarak geliştirdiği "*dayanışmacı*" yaklaşımın izleri ders kitabında endüstri alanında yapılacak yeniliklerin amaçlarında da görülmektedir;

- *Mevcut endüstri müesseselerini korumak ve teşvik etmek,*

- *Memleketin muhtaç olduğu müesseseleri devlet eliyle kurmak* (Serdarlar ve Çetinkanat, 1972, s.141).

Tarım alanında yapılan yenilik esaslarında var olanı korumakla birlikte çeşitli yenilikler de getirilmektedir. Ekonomi alanında yapılan yenilikler başlıklar halinde; aşarın kaldırılması, köylüye para ve kredi temini, köylünün ürünlerini islah ve himaye, ziraat okulları, topraksız çiftçiyi topraklarında, ormancılık, hayvancılık olarak sıralanmıştır (Serdarlar ve Çetinkanat, 1972).

İsmet Parmaksızoğlu'nun 1982'de hazırladığı "*Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi*" ders kitabında Ziya Gökalp'in düşüncelerine paralel olarak Devletçilik ilkesi şöyle tanımlanmaktadır; "*Devletçilik, küçük sermayenin yaşamayacağı işlerin, devletin güvenliği ile ilgili kaynakların devletçe yapılması ve işletilmesi demektir.*" Devlet yurt savunmasında yerli, yabancı hiç kimseye danışmadan karar verme gücüne ve imkânına sahiptir (Parmaksızoğlu, 1982). Devletçilik; büyük zaferin ardından 1923 yılında İzmir İktisat Kongresinin toplanması amaçlanan tam bağımsızlığın çaresi olarak düşünülmüştür. Atatürk'ün hedeflediği bu politika; tarımda sanayide, ticaretle, bir bağımsızlık yaratmak amacıyla hazırlanmıştır (Parmaksızoğlu, 1982).

Gökalp, Türk iktisadının milli olması gerektiği ve yerli sermayenin kullanılması gerektiğinden bahsetmiştir. Bu düşünceye paralel olarak Türkiye'de uygulanan devletçilik ilkesi ve milli iktisat parolası 1994'te Kenan Kalecikli'nin hazırladığı "*Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük*" isimli ders kitabına yansımıştır. Devletçiliğin tanımında da Atatürk'ün sözlerine yer verilmiştir; "*Fertlerin hususi teşebbüslerini ve faaliyetlerini esas tutmak, fakat büyük bir milletin bütün ihtiyaçlarını ve birçok şeylerin yapılmadığını göz önünde tutarak, memleketi iktisadiyatını devletin eline almak*" (Kalecikli, 1994, s.152). 1994'te devletçilik yalnızca ekonomi politikası olarak düşünülmemektedir. Devletin savunma, adaleti sağlama, iç güvenlik gibi temel görevleri dışındaki her müdahalesi devletçilik olarak düşünülmektedir (Kalecikli, 1994). Gökalp'in ilim ve sanat ekonomi olmadan ilerleyemez düşüncesine paralel olarak Atatürk'ün "*Askeri zaferler ne kadar güçlü olursa olsunlar ekonomik zaferlerle taçlandırılmadıkça uzun ömürlü olmaz, kısa zamanda söner*" sözlerine yer verilmiştir (Kalecikli, 1994, s.152).

İlköğretim ders kitaplarında yeni kurulan devletin iktisat anlayışı, *Türk İnkılâbı* ünitesiyle, "*Ekonomik Alanda İnkılâp*" konusu olarak verilmiştir. "*Milli Ekonomi*"

anlayışı tarımda, ticarete, sanayide, bayındırlık alanındaki gelişmeler ile ilgili bilgi verilmiştir. Genel olarak bakıldığında devletçilik ilkesine kavram olarak yer verilmediği tespit edilmiştir ve üzerinde durulan konular, özellikle ekonominin milli olmasının önemi, yıllara göre değişiklik göstermiştir.

1999 yılında Muhammed Şahin'in hazırladığı "*İlköğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük*" ders kitabında devletçilik devletin ekonomiye doğrudan müdahalede bulunduğu bir sistem olarak anlatılmıştır. Türkiye'de uygulanan model 1999 yılındaki ders kitabına göre karma ekonomi modelidir; devlet özel teşebbüse destek verir. Gökalp'in düşünceleri 1923 yılında toplanan İzmir İktisat Kongresinde alınan kararlarla paraleldir. Gökalp'e göre Türk milleti devletçi yapıdadır;

"Türkler tabiaten devletçidirler. Her teceddüdün, her terakkinin başlamasını devletten beklerler. Hatta Türkiye'de inkılapları bile devlet yapar. Aynı zamanda terakkiye düşman olan anasırlarla daima mücadele eden de devlet olmuştur. Vakia devletin iktisadi işlerde salahiyyatta olması için ibtida kendisinin iktisadi devlet mahiyetine girmesi lazımdır."

Gökalp somut çözüm önerisi olarak devlet memurlarını iktisadi işleri bilmesi gerektiğini savunmaktadır (Gökalp, 1982b, s.170-171). 1999 yılındaki ders kitabında İzmir İktisat Kongresi kararları; tarımda makineleşme sanayinin geliştirilmesi, ulaşım ve haberleşmenin ıslah edilmesi şeklinde anlatılmıştır (Şahin, 2001). İzmir İktisat Kongresinin liberalizm kararları Gökalp'in liberal düşünceleriyle paraleldir. Öyle ki "*ferdi kapitalizm*" olarak nitelendirdiği ekonomi düşüncesinde Gökalp devleti zenginleştirecek kaynakların bireysel teşebbüslerde olması gerektiğini belirtir. Devleti ileriye götürecek atılımlar özel teşebbüslerle desteklenmelidir (Gökalp, 1982 b, s.172).

2004 yılında komisyon tarafından hazırlanan *Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük*" ders kitabında devletçilik ilkesinin tanımı ekonomi alanındaki inkılâplar anlatılırken verilmemiş milli ekonominin kurulması konusu ayrı bir başlık ile verilmiştir. Tam bağımsızlığın temelinin ekonomik bağımsızlık olduğu belirtilmiştir Tarım, ticaret, sanayi ve bayındırlık alanındaki gelişmeler ile milli ekonominin sağlanacağı zerinde durulmuştur (Şenünver vd., 2004). Karma ekonomi ile bağdaştırılan devletçilik, 2004 yılındaki ders kitabında; "*ekonomide vatandaş ile devletin işbirliği yapması demektir*" şeklinde tanımlanmıştır (Şenünver vd., 2004, s.185).

Gökalp İktisadi Türkçülük olarak anlattıklarıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin liberal ve devletçi ekonomi politikasıyla paralel düşünmektedir. Kitabın 2005 baskısında da İktisat alanında yapılan yenilikler milli bağımsızlığı destekler nitelikte anlatılmıştır; *“bağımsızlığı tam olarak gerçekleştirebilmek için tek kuvvet, en kuvvetli temel, ekonomidir”* (Şenünver vd., 2005, s.147).

17 Şubat 1923'te toplanan İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar Gökalp'in milli ekonominin oluşumu düşüncesi ile paraleldir. Kongrede alınan *“Misak-ı İktisadi”* kararı da bu kapsamda değerlendirilmiştir; *“Türk milleti kan dökerek sahip olduğu milli bağımsızlık fikrinden, hiçbir şekilde fedakârlık yapmayacaktır. Ekonomik kalkınmamız bu bağımsızlık içinde sağlanacaktır. Siyasal bağımsızlık gibi ekonomik bağımsızlık da esastır”* (Şenünver vd., 2005, s.148). Ekonomik kalkınma için; tarım, ticaret, sanayi, bayındırlık alanında yapılan yenilikler anlatılmıştır. Cumhuriyetin iktisat politikasında uygulama alanı bulduğu bu yenilikler Gökalp'in düşünceleriyle paraleldir Çünkü her biri ekonomik bağımsızlığı dikkate almaktadır (Şenünver vd., 2005).

Nuri Yavuz 2006 yılında hazırladığı *“İlköğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük”* isimli ders kitabında iktisatta bağımsızlık düşüncesini işlemiştir;

- *“Türk milleti, kanı ve canı pahasına elde ettiği milli egemenliğinden ve milli bağımsızlık düşüncesinden hiçbir fedakârlık yapmayacaktır.*
- *Ekonomik gelişmemiz ve kalkınmamız, milli bağımsızlığımız içinde sağlanacaktır.*
- *Siyasal bağımsızlığımız gibi ekonomik bağımsızlığımız da esastır”* (Yavuz, 2006, s.149).

Ekonominin esasları belirlendikten sonra yapılacak önemli iş ekonomik kalkınmayı sağlayacak topluluğu belirlemektir. Atatürk'ün köylü milletin efendisidir düşüncesiyle aynı doğrultuda olan Gökalp'in *“İktisadi Türkçülük”* felsefesi Nuri Yavuz'un ders kitabına da yansımaktadır;

“Atatürk'ün çalışmaları sonucunda, köylünün ödemekte güçlük çektiği toprak (aşar) vergisi kaldırıldı. Çiftçilere kredi kolaylığı tanındı. Bunun için T.C Ziraat Bankasına görev verildi, kooperatifçilik yaygınlaştırıldı. Tarımda makineleşmeye önem verildi. Çiftçilere, kaliteli tohum dağıtıldı. Modern tarım yöntemleri tanıtıldı. Bu amaçla ziraat okulları kuruldu. Çay

ve şeker pancarı ürünleri tanıtılıp üretimi yaygınlaştırıldı. Örnek çiftlikler kuruldu.” (Yavuz, 2006, s.150).

Aynı yıl Ökkeş Kurt’un hazırladığı *“İlköğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük”* ders kitabı, ekonomi konusunda diğer kitaplardan farklı değildir. Misak-ı İktisadi milli ekonomi andı olarak geçmiş ve yapılan kongre (17 Şubat 1923) ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır; *“Kongreye Türkiye’nin her yerinden çiftçi, işçi, tüccar ve sanayi temsilcisi katıldı. 1135 temsilcinin katıldığı kongrede ülkenin tüm ekonomik sorunları tartışıldı. Kongrede ülkenin o zamanki ihtiyaç ve ekonomik koşulları göz önünde bulundurularak önemli kararlar alındı.”* (Kurt, 2006, s.148).

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin milli iktisat düşüncesi *“İlköğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük”* isimli ders kitabında *“Toplumda Devlet Desteği”* başlığıyla verilmiştir (Başol vd., 2009).

2009 yılında ders kitabında daha çok devletin ekonomiye müdahalesini; Cumhuriyetin ilk yıllarında ülkenin içinde bulunduğu ağır koşullar nedeniyle zorunlu görmüş ve devletçiliği, *“Kamu yararının gerektirdiği alanlarda özel sektörün yapamadığı işlerin devlet tarafından yapılmasını öngörür”* şeklinde anlatılmıştır. 2009 yılında devletçilik ilkesi yalnızca ekonomik olarak değil devletin eğitim ve kültür alanları dahil olmak üzere pek çok konuya müdahil olması anlamına gelmektedir (Başol vd., 2009).

Ekonomi düşüncesi, tarımı güçlendirme ve sanayiye geliştirme şartları ele alınarak İzmir İktisat Kongresinde tartışılan konu olmuştur. Ekonomik bağımsızlığın hedeflendiği kongrede Gökalp’in düşüncelerinin etkisi vardır¹⁷. Kongrede; yerli üretimin geliştirilmesi, aşar vergisinin kaldırılması, demiryolları ve limanların geliştirilmesi, ihracatın teşvik edilmesi, sanayicilere kredi vermek üzere sanayi bankasını kurulması gibi kararlar alınmıştır. Dolayısıyla devletin zenginleşmesi için özel teşebbüsü de desteklemiştir. Bunun sebebi toplumun farklı kesimlerinin ekonomik bağımsızlığının desteklenmesidir. Misak-ı İktisadi olarak bilinen bu kararlar gelecekte 1929 ekonomik bunalımında Türkiye’yi kurtaracak kararlardır (Öztürk, 2007).

¹⁷ Ziya Gökalp İktisat Kongresini konu edindiği makalesinde kongreden ümitli olduğundan bahsetmiştir (Gökalp, 1982 b).

Ders kitapları bu yönden incelendiğinde Ziya Gökalp'in düşüncelerinin etkisi görülmektedir. Ancak Gökalp isim olarak zikredilmemiştir.

Ziya Gökalp'in Düşüncelerine ve Eserlerine İlişkin Tutum ve Farkındalık Ölçeği

Çalışmanın son bölümünde Ziya Gökalp'in fikirlerini öğretmenlerin ders kitaplarında farkındalıkları ölçülmüştür. Uygulanan anket yöntemi beşli likert ölçeğidir (Balcı, 2001, s.137). Bunun için öğretmenlere öncelikle Ziya Gökalp, Ziya Gökalp'in eserleri, eserleri okuyup okumadıkları, Ziya Gökalp'in düşünceleri ve bu düşüncelerin ders kitaplarına yansımaları ile ilgili sorular sorulmuştur. Ankette 1998, 2004, 2006 ve 2009 yıllarına ait kitaplar kullanılmıştır. Değerlendirmede Aydın merkez ilçe ilköğretim ikinci kademesinde sosyal bilgiler öğretmenliği yapan 20 öğretmenin cevabı kullanılmıştır. Öğretmenler kimliklerinin açıklanmasını istemedikleri için isimleri ve çalıştıkları okulların adları verilmemiştir.

Öğretmenlerin Ziya Gökalp ile İlgili Farkındalık ve Tutum Düzeyleri

İlk iki soru Gökalp'in eserleriyle ilgilidir. İlk soru eserlerinin bilinip bilinmemesi, ikincisi ise aynı eserin okunup okunmadığıyla ilgilidir.

Tablo 1: Öğretmenlerin Ziya Gökalp'in Eserleriyle İlgili Tutum ve Farkındalıkları

ESERLER	ESERİ DUYMUŞ OLANLAR %	ESERİ OKUYANLAR %
Türkçülüğün Esasları	100	75
Türk Medeniyet Tarihi	65	50
Türkleşmek- İslamlaşmak- Muasırlaşmak	50	45
Terbiye'nin Sosyal ve Kültürel Temelleri	15	10

Malta Konferansları	35	20
Malta Mektupları	40	15
Kızılelma	45	40
Altın Işık	30	20
Türk Töresi	35	15
Makaleler I	20	15
Makaleler III	10	15
Makaleler XI	10	15
Yeni Hayat- <i>"Doğru Yol"</i>	5	10
Şaki İbrahim Destanı	5	5

Tablo 1 incelendiğinde katılımcıların tamamının Ziya Gökalp'in temel eseri olan *"Türkçülüğün Esasları"*nı duydukları, %75'inin ise eseri okudukları anlaşılmaktadır. Gökalp'in; *"Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak, Türk Medeniyet Tarihi, Kızıl Elma, Altın Işık, Terbiye'nin Sosyal ve Kültürel Temelleri, Türk Töresi"* gibi diğer tanınmış eserlerinin duyulma ve okunma oranları ise oldukça düşüktür. *"Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak"* gibi Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu felsefesine katkıda bulunmuş bir eserin duyulma oranının % 50, okunma oranının ise % 45 olması gerçekten çok dikkat çekicidir. Sadece bu veri dahi analiz edildiğinde İnkılap Tarihi anlatan öğretmenlerin yarıdan fazlasının anlattıkları konuların tarihi temellerini bilmediklerini iddia etmek abartılı bir varsayım olmaz. Tabloya göre, Ziya Gökalp'in en çok bilinen eseri *"Türkçülüğün Esasları"*, en az bilinen eseri *"Şaki İbrahim Destanı"*dır. Tablo 1'den de anlaşılacağı gibi öğretmenler Ziya

Gökalp'i bilmekte, belli ölçüde eserlerini tanımaktadırlar. Fakat eserlerin okunma oranları ülkemizdeki okuma alışkanlığıyla paralel biçimde oldukça düşük değerlerde seyretmiştir.

Üçüncü soruyla öğretmenlerin Ziya Gökalp ve modern Türkiye Cumhuriyeti arasındaki ilişkiyi bilip bilmedikleri ölçülmeye çalışılmıştır.

Tablo 2: Ziya Gökalp'in Modern Devlet Düşüncesine Katkısına Dair Farkındalıkları

ÖNERMELER	Farkında %	Farkında değil %	Kararsız %
Kılık kıyafet değişikliği	35	45	20
Medeni Kanunun İsviçre'den getirilmesi	40	45	15
Kadına seçme seçilme hakkı verilmesi	55	40	5
Saltanatın kaldırılması	50	35	10
Tevhid-i Tedrisat Kanunu	60	30	10
Egemenliğin millete ait olması	85	15	-
Batılılaşma fikri	80	20	-

Öğretmenlerin verdikleri cevaplar değerlendirildiğinde, tablo 2'de görüldüğü gibi belirgin farklılıklar söz konusudur. Büyük oranda egemenliğin millete ait olması ile bağlantı kurmuşlardır. Kılık kıyafet değişikliği ise öğretmenlerin Ziya Gökalp'teki modern devlet düşüncesi ile en az ilgi kurdukları alan olmuştur. Cevaplar değerlendirildiğinde ve tablo 1 ile 2 arasında tutarlılık değerlendirmesi yapıldığında tablo 2'de verilen cevapların tablo 1'de verilen cevaplarla örtüşmediği görülmektedir. Örneğin Gökalp'in Batılılaşma fikrini ileri sürdüğü *Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak* eserini okuyanların oranı %45 iken bu eserin içinde geçen Batılılaşma fikri ile Ziya Gökalp arasında bağlantı kuranların oranı tablo 2'de görüldüğü gibi %80 gibi çok yüksek bir orana ulaşmıştır. Bu durumun sebebi öğretmenlerin doğrudan Ziya Gökalp'i okumak yerine çevresel bilgi kazanımları sonucu Batılılaşma ile Ziya Gökalp arasında bağlantı kurmalarından kaynaklanmış olabilir. Aynı durum diğer

şıklar için de geçerlidir. Belli ki araştırma grubuna dahil olan öğretmenlerin Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabul edilmesi ile Ziya Gökalp arasındaki bağlantıyı %60 oranında kurmalarına rağmen Gökalp'in eğitim ile ilgili düşüncelerini yazdığı Terbiyenin Sosyal Kültürel Temelleri adlı eserinin okunma oranı %10'dur. Buna göre öğretmenler Ziya Gökalp'in modern devlet düşüncesine katkılarını eserleri yoluyla değil tahmini olarak bilmektedirler.

Dördüncü soruyla öğretmenlerin Ziya Gökalp'in düşüncelerinin temelini oluşturan "Türkçülük" fikrini farkındalıkları ölçülmeye çalışılmıştır.

Tablo 3: Türkiye'de Türkçülük Düşüncesine Ziya Gökalp'in Katkılarına Dair Farkındalık

ÖNERMELER	Farkında %	Farkında değil %	Kararsız %
İrkçilik değildir	75	15	10
Kendini aşağılayan- küçümseyen bir bakış açısı değildir	80	15	5
Kişinin hissettiklerine bağlı değildir	45	55	-
Coğrafi bir kavram değildir	50	30	20
Konuşulan dile bağlı değildir	40	55	5
Aldığı terbiyeye bağlıdır	75	20	5
Mensup olduğu dini cemaate bağlı değildir	65	25	10

Tablo 3 incelendiğinde araştırmaya katılan öğretmenlerin Türkçülük düşüncesiyle Ziya Gökalp'in savunduğu Türkçülük düşüncesi olan milletini aşağılamayan bir anlayışın farkında oldukları söylenebilir. Bu anlayışa göre, Gökalp kendi milletini yüceltir fakat diğer milletleri de kötülemez. En az bağlantıyı da kişinin hislerine bağlı olmayan bir millet anlayışı ile oluşturmuşlardır. Gökalp'in bu anlayışı kişinin terbiyesini aldığı topluma ait olması ile paraleldir. Öğretmenlerin %75'inin de bu durumdan haberdar olduğuna ilişkin bilgi edinmek mümkündür. Ancak daha önceki bölümlerde de açıkça ifade edildiği gibi Ziya Gökalp'in Türkçülük düşüncesi coğrafi bir terim

değil hissi bir düşüncedir. Öğretmenlerimizin bir kısmının bu ayrımın farkında olmadıkları tablo 3'te açıkça ortadadır. Çünkü öğretmenlerin %50'si Ziya Gökalp'e katılırken, %30'u coğrafya ile Türkçülük düşüncesi arasında bağlantı kurmuş, %20'si ise kararsız kalmıştır. Halbuki bir önceki soru kişinin hissettiklerine bağlı değildir cümlesine doğru cevap verenlerin oranı %55'ti. Bu durumda tablo 3'e göre; öğretmenler Ziya Gökalp ile Türkçülük düşüncesi arasındaki bağlantının genel olarak farkındadırlar ancak Ziya Gökalp'in kullandığı kavramlar konusunda ciddi çelişki içerisindedirler. Bunun sebebi Ziya Gökalp'in eserlerinin büyük çoğunluğunun okunmamış olması ve ülkemizde terimlerin kullanımı hakkında ortak bir mutabakat sağlanamamış olmasından kaynaklanabilir.

Öğretmenlerin Ziya Gökalp'in din konusundaki düşünceleriyle ilgili farkındalıkları 5 adet önermeyle ölçülmeye çalışılmıştır.

Tablo 4: Türkiye'de Din Düşüncesine Ziya Gökalp'in Katkılarına Dair Farkındalık

ÖNERMELER	Farkında %	Farkında değil %	Kararsız %
Din siyasetten ayrı tutulmalıdır	75	20	5
Çağdaş değerlerle bir arada tutulmalıdır	80	20	—
Toplum eğitiminde ayrı bir müessese olarak düşünülemez	65	25	10
Eğitimi uzman kişilerce verilmelidir	80	20	—
Milli değerleri kazandırmada bir araçtır	45	30	10

Tablo 4'e göre; öğretmenlerin Ziya Gökalp'in dinin çağdaş değerlerle bir arada tutulması fikrine katıldıkları görülmektedir. Aynı katılımın din eğitimi konusunda da olduğu görülmektedir. Gökalp'in din konusundaki düşünceleri laik bir devlet sistemini gündeme getirmektedir. Öğretmenler %75 oranında din siyasetten ayrı tutulmalıdır cevabını vererek Ziya Gökalp'in düşünceleri ile

laik sistem arasında bağlantı kurabilmişlerdir. Tabloda da görüleceği gibi öğretmenlerin Ziya Gökalp'in bağlantı kurduğu şekilde bağlantı kuramadıkları görülmüştür. Dolayısıyla Gökalp'in Türkleşmek ve İslamlaşmak arasındaki düşünceleri bağlantıyı farkında değildirler. Bunun sebebi Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak kitabının öğretmenlerin sadece %45'i tarafından okunması olduğu söylenebilir. Bu sonuçla tablo 4 5. önermeyle tablo 1 3. önerme arasında doğrudan tutarlı bir ilişki mevcuttur.

Gökalp'in kültür konusundaki düşünceleri ankette terim anlamında sorulmuştur. Kültür medeniyet ayrımı, medeniyet ve kültür kelimelerinin anlamları, Gökalp'in kültürü hars olarak tanımlaması gibi ana düşünceler anket sorularına dahil edilmiştir.

Tablo 5: Türkiye'de Kültür-Medeniyet Kavramlarının Oluşumu ve Ziya Gökalp Arasındaki İlişki Farkındalığı

ÖNERMELER	Farkında %	Farkında değil %	Kararsız %
Kültür ve Medeniyet birbirinden ayrı düşünülmelidir	30	60	5
Kültür hars olarak tanımlanır	40	45	15
Medeniyet uluslar arası bir kavramdır	75	25	—
Batı medeniyeti teknolojiye takip edilmelidir	80	15	5
Medeniyet, milli olan kültürü bozmamalıdır	85	15	—

Tablo 5'te ilk önermeye verilen cevaplar incelendiğinde öğretmenlerin Ziya Gökalp'in kültür ve medeniyet ayrımı konusundaki düşüncelerini farkında olmadıkları söylenebilir.

Tablo 1 yeniden incelendiğinde öğretmenler tablo 5'te iddia edilen önermelerin yer aldığı Türkçülüğün Esasları adlı eseri okuduklarını öne sürmektedirler. Ancak tablo 5'te 1. ve 2. önermede verilen cevapların farkında olma

durumunun düşüklüğü okunma oranıyla çelişkili bir durum yaratmaktadır. Benzer bir çelişki de ikinci önermede yaşanmaktadır. Gökalp, aynı eserinde kültürü “*hars*” olarak tanımlamıştır. Öğretmenlerin yalnızca %40'ının bu tanımın farkında olması tablo 1'de 1. önermeyle Tablo 5'te 2. önermeye verilen cevaplar arasındaki tutarsızlığı ortaya çıkarmaktadır. Tablo 5; 3, 4 ve 5. önermelerdeki yüksek farkındalık oranları ile önerme 1 ve 2'ye verilen cevaplar kıyaslandığında yüksek farkındalık oranının sebebinin Ziya Gökalp'in düşüncelerinden kaynaklanmadığı öğretmenlerin kendi kişisel kanaatleri olduğu sonucuna varılabilir.

Gökalp'in toplumu ortak bir mefkûre ile bir araya getirme düşüncesi ankete katılan öğretmenlere ana hatlarıyla sorulmuştur.

Tablo 6: Ziya Gökalp'in Toplum Düşüncesi İle İlgili Farkındalıkları

ÖNERMELER	Farkında %	Farkında değil %	Kararsız %
Emile Durkheim'in toplum görüşüne benzer	45	35	20
İrk ve dilin esasen birliğidir	70	20	10
Ümmet aşamasından sonraki aşamadır	35	50	15
Coğrafi bir zümre değildir	50	35	15
Müşterek siyasi hayatı yaşayanlar değildir	55	30	15
Aynı mefkûreye sahip insanların oluşturduğu bir topluluktur	70	25	5

Tablo 6 incelendiğinde öğretmenlerin büyük oranda toplumu bir araya getiren gücün mefkûre ile belirlendiğini farkında oldukları söylenebilir. Aynı zamanda ırk ve dilin toplumu bir araya getirmek için önemli bir güç olduğunu düşünmektedirler. Gökalp toplum ile ilgili düşüncelerini hemen hemen tüm eserlerinde açıklar. Konuyla ilgili düşüncelerine verilen cevaplar incelendiğinde farkındalık durumunun %50'den fazla olması gereklidir. Zira öğretmenler “*Türkçülüğün Esasları*” başta olmak üzere diğer eserler hakkında bilgileri olduğunu iddia etmektedirler. Farkındalığın en düşük olduğu toplumun

ümme aşamasından sonraki aşama olduğı bilgisine dayanarak öğretmenlerin söz konusu eserle veya sorularla ilgili çelişkili cevaplar verdiğı ortaya çıkmaktadır.

Gökalp'in milletin isteklerini, menfaatlerini ön plana çıkaran ferdiyet düşüncesi ankete katılan öğretmenlere Gökalp'in kullandığı cümlelerle sorulmuştur;

Tablo 7: Fert Düşüncesi İle İlgili Farkındalıklar

ÖNERMELER	Farkında %	Farkında değil %	Kararsız %
Şahsiyet toplumsal bir bilinçtir.	75	20	5
Ferdiyet insanın fiziki, hayvansal yapısının meydana getirdiğı bir bütündür.	25	70	5
Şahsiyetin insanın vicdanıyla doğrudan ilgisi vardır	80	15	5
Toplum vicdanının yaptırımı hukuk kurallarından daha güçlüdür	50	35	15
İnsanın amacı ferdiyeti şahsiyete dönüştürmektir	65	15	20

Tablo 7'ye göre; ankete katılanlar en fazla bağlantıyı şahsiyet ve vicdan arasında kurmuşlardır. Şahsiyet konusunda öğretmenlerin farkındalığının ferdiyetten daha yüksek olduğu söylenebilir. İkinci önermeye verilen cevaplar incelendiğinde %70'lik bir kesimin ferdiyetin anlamını bilmediğı ortaya çıkmaktadır. Şahsiyetin toplumu, ferdiyetin kişiyi ön plana çıkardığı düşünülduğünde, öğretmenlerin ikisi arasında ayırım yapamadığı söylenebilir. %65'lik bir oranla insanın amacının ferdiyeti şahsiyete dönüştürme konusunda farkında olunması ile ferdiyetin anlamının bilinmemesi arasında da bir çelişki ortaya çıkmaktadır. Anlamı bilinmeyen ferdiyet kavramı ile anlamını bildikleri düşünülen şahsiyet kavramı arasında bağlantı kurmaya çalışan %40'lık bir kesim olduğu ortaya çıkmıştır. Fakat farkındalık oranının terim bilgisinden ziyade şahsi kanaat olduğu söylenebilir.

Ziya Gökalp'in dil konusundaki düşüncelerinin öğretmenler açısından değerlendirilmesi dil ile ilgili açıklamaların verilmesi ile ölçülmeye çalışılmıştır;

Tablo 8: Ziya Gökalp'in Dil Düşüncesi İle İlgili Farkındalıklar

ÖNERMELER	Farkında %	Farkında değil %	Kararsız %
Yenileşmeye ihtiyacı olan bir konudur	75	25	—
Ulusal olması gerektiği için sadeleşmeye gidilmelidir	65	30	5
İstanbul Türkçesi konuşulmalıdır	30	65	5
Yerel lehçelerin alınması gerekir	45	45	10
Arapça Farsça tamlamaların Türkçe olması gerekmektedir	55	45	—

Tablo 7'ye göre; öğretmenler Ziya Gökalp'in dil ile ilgili yenileşme faaliyetlerini farkındalık oranları yüksek olduğu görülür. Ders kitaplarında Ziya Gökalp'ten genellikle dilde sadeleşme hareketleriyle bahsedildiğinden öğretmenlerin Gökalp'i bu yönüyle tespit etmeleri olağandır.

Aşağıdaki önermeler Gökalp'in eğitim konusundaki düşünceleri ve kavramları kendi cümleleriyle ifadesinden ibarettir.

Tablo 9: Ziya Gökalp'in Eğitim Düşüncesi ile İlgili Farkındalık Durumu

ÖNERMELER	Farkında %	Farkında değil %	Kararsız %
Milli bilinci aşılama amacıyla olmalıdır	85	10	5
Ezberci olmamalıdır	80	15	5
Eğitim ve Öğretim birbirinden farklı şeylerdir	65	30	5
İkililiklerin bulunduğu yer olmamalıdır	75	20	5

Siyasetin tekeline bırakılmamalıdır	70	20	5
Modern olmalıdır	85	10	5

Tablo 9 incelendiğinde öğretmenlerin kimlik ve eğitim konuları arasında bağlantı kurabildikleri düşünülmektedir. Öğretmenlerin Ziya Gökalp'in tanımına uygun olarak "aynı terbiyeyi alan toplumu" millet olarak tanımladıkları görülmektedir. Eğitimin milli bilinci aşılama da etkin olduğu %85 ile en çok farkında olunan konudur. Öğretmenlerin Ziya Gökalp ile ilgili en az farkında oldukları husus eğitim ve öğretimin birbirinden ayrılmasıdır. Bunun sebebi Gökalp'in "Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri" adlı eserinin az okunmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Ancak eserlerindeki okunma azlığının tersine bu yüksek farkındalık oranı birçok çelişkiyi beraberinde getirmektedir. Şüpheli bir yaklaşımla tablo 9'daki yüksek farkındalık oranının Ziya Gökalp kaynaklı değil genel bilgi birikimi sonucu olduğu düşünülebilir.

Öğretmenlerin Ziya Gökalp'in İnkıplara Etkisinin

Farkındalık ve Tutum Düzeyleri

Anketin ikinci bölümünde İnkıplar ile Ziya Gökalp arasında öğretmenlerin ilişki kurma durumları ölçülmüştür. Gökalp'in devlet politikasında; eğitim, ekonomi, hukuk vb. alanlardaki düşünceleri ile Cumhuriyet Döneminde yapılan inkıplar arasında ilişki kurularak önermeler hazırlanmıştır.

Tablo 10: Ziya Gökalp'in Düşünceleri İle Cumhuriyet İnkıpları

Arasındaki İlişkiye Dair Farkındalığı

ÖNERMELER	Farkında %	Farkında değil %	Kararsız %
İzmir İktisat kongresinin toplanması	50	45	5
Milli bir ekonominin oluşturulmasına karar verilmesi	55	30	15
Güneş- Dil Teorisinin	40	45	15

geliştirilmesi			
Türk Tarih kurumunun kurulması	65	30	5
Cumhuriyet Halk Fırkasının kurulması	35	55	10
Kadın ve erkeğin kanun önünde eşit olması	65	30	5
Şer'i mahkemelerin kaldırılması	40	45	15
Medreselerin kaldırılması	50	40	10
Medeni Kanunun oluşturulması	70	30	10
Üniversitelere özerklik verilmesi	45	35	20
Türk Medeni Kanununun kabulü	65	30	5
Saltanatın Kaldırılması	60	35	5
Şapka Kanunu	35	55	10
Kadına seçme-seçilme hakkının verilmesi	45	40	15
Cumhuriyetin ilanı	45	30	5
Uluslar arası ölçü birimlerinin kullanılması	30	45	25
Tekke ve Zaviyelerin kapatılması	45	30	15

Tablo 10'a göre, ankete katılan öğretmenler Ziya Gökalp ile Cumhuriyet yenilikleri arasındaki ilişkinin farkındadırlar ancak kitaplarını yeterli düzeyde okumadıkları için Ziya Gökalp'in düşünceleri ile Cumhuriyet inkılapları arasındaki ilişkiyi tam olarak kavrayamadıkları ortaya çıkmaktadır. Zira Medeni Kanun'un oluşturulması, Türk Tarih Kurumunun kurulması, saltanatın kaldırılması gibi hususlarda %60'ın üzerinde Ziya Gökalp'in düşünceleriyle bağlantı kurulurken mesela modern yaşamın gereklerinden olan şapka kanunu, Cumhuriyet'in ilanı gibi hususlarda bu oran %35'lere kadar düşmektedir.

Mustafa Kemal Atatürk "*fikirlerimin babası*" dediği Ziya Gökalp'ten oldukça etkilenmiştir (Turan,2010, s.18). Tablo 11'de öğretmenlerin Gökalp'in

düşüncelerinin Mustafa Kemal'e etkisini farkında olup olmadıkları ölçülmeye çalışılmıştır.

Tablo 11: Mustafa Kemal ve Ziya Gökalp'in Düşünceleri Arasındaki İlişki Farkındalığı

ÖNERMELER	Farkında %	Farkında değil %	Kararsız %
Din	65	25	10
Eğitim	85	10	5
Dil	80	15	5
Millet	90	5	5
Demokrasi	65	30	5
Kültür	80	10	10
Egemenlik	75	20	5
Milliyetçilik	90	5	5
Halk	75	15	10
Toplum	80	10	10
Ekonomi	55	35	10
Sanat	50	35	15
Hukuk	50	40	10
Devlet	70	20	10
Tarih	80	10	10

Tablo 11'de görüldüğü gibi Ziya Gökalp ile Mustafa Kemal arasındaki düşünce benzerlikleri öğretmenlere sorulduğunda % 90'ına göre millet ve milliyetçilik fikirleri benzerlikler göstermektedir. Daha sonra %80 oranında dil, toplum, kültür ve tarih konuları gelmektedir. Gökalp'in en fazla duyulan eserinin "*Türkçülüğün Esasları*" olduğu, ilköğretimde okutulan inkılap tarihi ders kitaplarında "*Türk milliyetçiliği*" ve "*millet*" tanımlarının verildiği düşünüldüğünde, Türk milliyetçiliği ile Türkçülüğün öğretmenler tarafından birbirine paralel olarak düşünülmesi şaşırtıcı değildir. Gökalp'in kültür ve medeniyet konusundaki düşüncelerinde öğretmenlerin tablo 5'te detaylı bir

fikir yürütemediği göz önüne alındığında, tablo 11 önerme 6'da %80 oranında bir farkındalık çelişki olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı durum dil, toplum ve tarih için de söz konusudur. En az bağlantı kurulan konu ise sanat ve hukuk alanındaki fikirleridir. Gökalp'in Türkçülüğün Esaslarını sıralarken "*Bedîî Türkçülük*" olarak tanımladığı sanat konusu öğretmenlerin %50'sinin farkında olduğu bir konudur. Sonuç olarak öğretmenler Mustafa Kemal ile Ziya Gökalp arasında bir bağlantı kurmuşlar ancak daha önce de olduğu gibi bu sonuçların genel bilgidен kaynaklandığı düşünülebilir.

Atatürk'ün Gökalp için fikirlerimin babası nitelmesi diğer bir soruyla doğrudan ölçülmüştür. Bu kez Atatürk'ün bu tanımlamasının sebebi sorulmuştur;

Tablo 12: Ziya Gökalp'in Mustafa Kemal Üzerindeki Etkisine Dair Farkındalıkları

ÖNERMELER	Farkında %	Farkında değil %	Kararsız %
Türkçülük fikirlerinden etkilenmesidir	80	10	10
Medeniyet fikrinden etkilenmesidir	75	20	5
Toplum inşaa sürecine Ziya Gökalp'in katkıda bulunmasıdır	65	30	5
"Millî" kelimesinin anlamını Ziya Gökalp'te bulmasıdır	65	25	10
İslamlaşma ve Türkçülüğün bir sentezini yapmasıdır	70	20	10

Tablo 12'ye bakıldığında, öğretmenlerin büyük oranda Mustafa Kemal'in Ziya Gökalp'teki Türkçülük fikrinden etkilendiğinin farkındadırlar. Fakat aynı oranın millî kelimesine Ziya Gökalp'in yüklediği anlamın görülmemesi bir çelişki yaratmaktadır. Ayrıca tablo 11 önerme 4 ve 8'de millet ve milliyetçilik fikirleri konusunda Mustafa Kemal ve Ziya Gökalp arasında bağlantı kurup millî kelimesinde bu oranın %65'e düşmesi az evvel ifade edildiği gibi öğretmenlerin genel kültür düzeyiyle alakalı bir husus olabilir.

Öğretmenlerin Ziya Gökalp'in Düşüncelerinin

Ders Kitaplarına Yansıma Farkındalık ve Tutum Düzeyleri

Gökalp'in ders kitapları üzerindeki etkisi ilköğretim sekizinci sınıf kademesinde 2004 - 2009 yılları arasında okutulan ders kitaplarındaki konu ve ifadelerle ölçülmüştür. İlk soruyla Gökalp'in eğitimin amacı milli fertler yetiştirmektir düşüncesiyle paralel olarak ders kitaplarında somut ifadeleri öğretmenlerin kıyaslamaları istenmiştir;

Tablo 13: Milli Fert Yetiştirme Amacı Konusunda Ders Kitaplarındaki

Etki Farkındalığı

ÖNERMELER	Farkında %	Farkında değil %	Kararsız %
İlkeler ve İnkılâpların mevcut kitaplarda yer alması	60	30	10
Atatürkçü düşünce sistemi konusunun yer alması	65	25	10
XIX. ve 20. yüzyıl Osmanlı Devletinin durumunun anlatılması	70	25	5
İnkılâpların öneminin vurgulanması	55	40	5
Ders kitabının ilk sayfalarında gençliğe hitabenin bulunması	50	40	10
Kültür alanındaki değişikliklerin farklı bir başlık altında düzenlenmesi	60	35	5
Devletçilik ilkesinin ders kitaplarında yer alması	50	40	10

Tablo 13 incelendiğinde öğretmenlerin genel anlamda ders kitaplarında milli fertler yetiştirme konusundaki farkındalık oranının düşük olduğu sonucuna varılabilir. Bunun sebebi milli fert yetiştirme konusunda öğretmenlerin bilinç

eksikliği olmasıdır. Verilen önermelerde doğrudan bir anlatım söz konusu olmadığından öğretmenler milli fert yetiştirmeyi sözü edilen önermelerle bütünleştirememişlerdir.

Aşağıdaki önermelerde Ziya Gökalp'in düşüncelerinin ders kitaplarına yansımaları ele alınmıştır.

Tablo 14: Milli Eğitimin Esaslarının Ziya Gökalp'in Eğitim Esasları ve Ziya Gökalp'in Eğitim Düşüncesi Arasındaki Farkındalık

ÖNERMELER	Farkında %	Farkında değil %	Kararsız %
Toplum hayatına uyum sağlama, kişilik kazanma, iyi bir insan ve iyi bir vatandaş olma ancak iyi bir eğitim sayesinde olur (1998: 128).	85	10	5
Türk milletinin daha mutlu ve daha güçlü olması, eğitim alanında kazanılacak başarılarla bağlıdır (2004:132).	80	10	10
Milli eğitimin temel esaslarından biri; erkek ve kız çocuklarına fırsat eşitliği tanınmasıdır (2006/1:126)	75	20	5
Milli eğitim programımızın temel taşı, cahilliğin yok edilmesidir (2006/2: 127).	80	10	10
Eğitimde yapılan reformlardan sonra milli ve bilimsel bir program çerçevesinde ve disiplinli bir şekilde gelecek nesiller yetiştirilmeye başlanmıştır (2009:140)	70	15	15

Tablo 14'de açık olarak görüldüğü gibi Gökalp'in iyi vatandaş yetiştirme ile eğitimi birbirine bağlaması ankete katılan öğretmenlerin % 85'i tarafından bugünün ders kitaplarına yansımaları şeklinde ifade edilmiştir. 2009 yılındaki ders kitabında belirtilen eğitim reformlarında %70 oranında bir farkındalık söz konusudur. Tablo 9'da öğretmenler %85 oranında eğitimin amacının milli fertler yetiştirmek olduğunu ifade etmişler ancak bu durum tablo 14'de ders kitaplarına yönelik görüşleri sorulduğunda %70 oranına düşmüştür. Bunun sebebi öğretmenlerin Ziya Gökalp'in eğitim işlevi konusundaki düşüncelerinin farkında olmamasıyla açıklanabilir.

Ziya Gökalp'in Türkçülük düşüncesi ile ders kitaplarında anlatılan milliyetçilik düşüncesi ankete katılan öğretmenlerin algılamaları, milliyetçiliğin ders kitaplarındaki tanımı ve Atatürk'ün milli kelimesini kullanması ile ölçülmüştür.

Tablo 15: Türkçülük Düşüncesi ve Ders Kitaplarındaki Milliyetçilik Fikri Arasındaki Bağlantı Farkındalığı

ÖNERMELER	Farkında %	Farkında değil %	Kararsız %
Mustafa Kemal, " <i>Milli kültürün her çığırda açılarak yükselmesini Türk Cumhuriyeti'nin temel direği olarak temin edeceğiz</i> " demiştir (1998:142).	80	10	10
Milliyetçilik milletini sevmek ve yüceltmek demektir (2004:181).	80	15	5
Türk milletinin tarihteki yerini belirlemek, Türk ırkına yönelik iddiaları yalanlamak için tarih çalışmalarına önem verilmiştir (2006/1:133)	60	20	20
Milli kültür, bir milletin ortak değerleridir ve milli bilincin canlı kalmasında çok etkilidir (2006/2:138)	85	10	5
Atatürk'ün milliyetçilik düşüncesi, ırkçılık esasına dayanmaz kendini Türk bilen Türk hisseden herkes Türk'tür (2009:151).	75	15	10

Tablo 15'de görüldüğü gibi Gökalp'in Türkçülük düşüncesi ile yeni kurulan Türk devletinin milliyetçilik düşünceleri arasında ortak noktayı, öğretmenler Mustafa Kemal'in milli kültüre yüklediği anlam ve milliyetçilik düşüncesi ile yakalamışlardır. Tabloda dikkati çeken ırk konusundaki fikirleridir. Tablo 3'te

Türkçülük fikirleri konusundaki fikirleri incelendiğinde Türkçülük fikrini öğretmenlerin %75'inin ırkçılığa dayandırmadığı ortaya çıkmıştır. Aynı oran tablo 14'deki Atatürk'ün milliyetçiliğinin ırk esasına dayanmadığı önermesinde de görülür. Verilen tüm cevaplar içerisinde tutarlılığı en yüksek cevaplar tablo 15'te görülmektedir. Örneğin tablo 15'teki 3. Önerme ile tablo 10'daki 4. Önerme ile uyum içerisindedir. Benzeri durumlar diğer önermeler için de geçerlidir. Tek istisna 4. önermedir. Önceki cevaplarda kültür, medeniyet, hars kavramlarında tereddüt gösteren denekler, 4. önermede milli kültür konusunda %85 gibi yüksek bir farkındalık oranına ulaşmışlardır. Bu farkındalık düzeyi Ziya Gökalp'in Türkçülük düşüncesini yansıttığı eserlerinden değil, öğretmenlerin genel kültür düzeyiyle ilişkilendirilebilir.

Halkçılık ilkesi ile ilgili ders kitaplarında verilen cümleler seçilmiştir;

Tablo16: Ziya Gökalp'in "Halka Doğru" Düşüncesinin Ders Kitaplarına Yansıma Farkındalığı

ÖNERMELER	Farkında %	Farkında değil %	Kararsız %
Atatürkçü halkçılık anlayışı, toplumun ekonomik bakımdan güçsüz kesimlerinin refah düzeyini yükseltmeyi amaçlar (1998:186).	70	20	10
Atatürk'ün halkçılık ilkesi bütün milleti kapsar (2004:183).	80	15	5
Türk toplumu, halkçılık ilkesi sayesinde seçme ve seçilme hakkını kullanarak yönetime katılma hakkını elde etmiştir (2006 /2:188).	65	30	5
Halkçılık ilkesine göre devlet, halk yararına politikalar üretir ve	80	15	5

uygular (2006 /1:188).

1928 yılında Latin harflerinin kabulünden sonra yeni harfleri öğretmek ve okur-yazar oranını arttırmak amacıyla millet mektepleri 1 Ocak 1929 tarihinde açılmıştır (2009:113).	90	5	5
--	----	---	---

Ankete katılan öğretmenlerin halkçılık ilkesi ile “*Halka Doğru*” düşüncesi arasında ders kitaplarındaki cümlelerle paralellik kurmaları beklenmektedir. Gökalp’in “*Türkçülüğün Esasları*” adlı eserinde doğrudan başlık olarak verilen bu düşünce öğretmenlerin tablo 1’e göre büyük oranda farkında olmaları beklenen bir soru olmuştur. Öğretmenler bu düşünceyi en fazla Latin Harflerinin kabulüyle bağdaştırmışlardır. Halbuki Ziya Gökalp tam tersine Latin harflerini değil Osmanlı Türkçesinin yazımında bir iyileştirme olması gerektiğini savunmaktadır. Bu düşüncesi Türkler ile diğer Müslüman milletlerle aradaki bağların koparılmasını istememesiyle açıklanmaktadır (Heyd, 1979, s.141). Dolayısıyla öğretmenler bu konuyla ilgili hiçbir bilgilerinin olmadığını %90 oranında katılarak göstermişlerdir. En az bağlantıyı ise yönetime katılma ile kurmuşlardır. Bunun sebebi öğretmenlerin sözü edilen düşünce ile ilgili yeterli bilgiye sahip olmamaları olarak düşünülebilir. Tablo genel hatlarıyla incelendiğinde öğretmenlerin “*Halka Doğru*” düşüncesinin ders kitaplarına yansıdığı farkında olup olmadıkları hakkında kesin bir yargıya varmak oldukça güçtür. Kanaatimizce bu çelişkili sonucun ortaya çıkmasının bir diğer sebebi de daha önce de vurgulandığı gibi Ziya Gökalp’in eserlerinin yeterince okunmamasıdır.

Gökalp’in millet düşüncesinin ders kitaplarına yansması konusu öğretmenlere ders kitaplarından millet ile ilgili cümleler verilerek sorulmuştur. Bu cümlelerde verilen tanımlar da yer almaktadır.

**Tablo 17: Ziya Gökalp'in Millet Düşüncesinin
Ders Kitaplarına Yansıma Farkındalığı**

ÖNERMELER	Farkında %	Farkında değil %	Kararsız %
Millet, dil, kültür ve ölkü birliğı ile birbirine bağılı vatandaşların oluşturduğu bir siyasi ve sosyal toplumdur (1998:182).	75	15	10
Atatürk'e göre millet; geçmişte bir arada yaşamış, şimdi de bir arada yaşayan gelecekte de bir arada yaşama inancında ve kararında olan, aynı vatanı sahip çıkan,, aralarında, dil, kültür ve duygu birliğı olan insan topluluğudur (2004: 181).	85	10	5
Türkiye Cumhuriyetini kuran Türk halkına Türk milleti denir (2006/1:187).	75	15	10
Atatürk, Türk milletine olan sevgisini " <i>Ne mutlu Türküm diyene</i> " diyerek göstermiştir (2006/2:188).	85	10	5
İlk anayasadan itibaren, anayasada milletin egemenliğı hükmü verilmiştir (2009:103).	85	10	5

Tablo 17'de millet ile ilgili ders kitaplarından alınan önermeler kültürel birlikteliğı ön plana çıkaran dolayısıyla ırkçı yaklaşımdan uzak bir milliyetçilik içermektedir. Tablo 3 ve tablo 15 incelendiğinde öğretmenlerin Ziya Gökalp'in Türkçülük düşüncesini ve bu düşüneyi Türk milliyetçiliğı ile bütünleştirildiğini farkında oldukları söylenebilir. Dolayısıyla ders kitaplarında kültürel anlamda bir milliyetçilik tanımını Ziya Gökalp'in Türkçülük tanımıyla bağdaştırmaları diğer tablolardaki düşüncelerle paraleldir.

BÖLÜM V

Sonuç ve Öneriler

Sonuç

Gökalp, milletten dine iktisattan eğitime her konuda fikir ileri sürmüş, fikirleriyle Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu felsefesine ciddi katkı sağlamıştır. Dolayısıyla onun fikirleri dolaylı ya da dolaysız yoldan ders kitaplarına yansımış ve Türkiye Cumhuriyeti'nin yetiştirmeye çalıştığı; ülkesini seven, çağdaş ve laik insan profilinin oluşmasında etkili olmuştur.

İlk olarak incelenen 1926 ve 1928 ders kitaplarında Türk Tarih Tezi henüz gündemde olmadığından Ziya Gökalp'in kast ettiği mefkûre kavramına rastlanmaz. Bu kitaplarda kimlik düşüncesinden ziyade, bilgi verilmek hedeflendiğinden Türk kültür ve medeniyetine özel bir önem atfedilmediği görülür. Kitaplar, ilk insanlardan Türk-İslam medeniyetine kadar olan bütün konuları kapsar. Türkiye'de, Cumhuriyetin istediği insan tipini yetiştirme süreci Atatürk'ün öncülüğünü yaptığı Türk Tarih Tezi ile başlar. Bu süreç, günümüze kadar da çeşitli şekillerde devam etmiştir. Mesela ilk defa 1932'de okutulan Türk Tarih Tezi'nin ilk ders kitabı Tarih IV'te vatan, devlet, millet, halk kavramları ile devlet vatandaş ilişkilerinin nasıl olması gerektiği çok önemliken ilerleyen yıllarda bu önem Türkiye'deki siyasi atmosferle doğru orantılı artmış ya da azalmıştır. Benzer biçimde Gökalp'in ileri sürdüğü fikirlerin ders kitaplarında vurgulanma sıklığı da Türkiye'deki politik çalkantılara bağlı kalmıştır.

Çalışmanın önceki bölümlerinde de sıkça ifade edildiği gibi Gökalp'in adı doğrudan ders kitaplarında çoğunlukla geçmez, fakat dolaylı bir atıf her zaman mevcuttur. Mesela Gökalp'in mefkûre diye bahsettiği ideal, ders kitaplarında Atatürk ilkeleri olarak açıklanmıştır. Tabii olarak ders kitaplarında mefkûre kavramı aranılacaksa bu Atatürk İlkeleri konuları içinde aranmalıdır. Gökalp'in toplumun buhran dönemlerinde mefkûre artar sözüyle paralel biçimde, ders kitaplarında 1970'li yıllarda Atatürk İlkelerine verilen önem azalmışken, 1980'li yıllarda Atatürkçülüğe yapılan vurgu belirgin biçimde artmıştır. Atatürkçülüğün yükselişle beraber dolaylı yönden mefkûre düşüncesine yapılan vurgu da artmıştır.

Gökalp'in düşünce dünyasında millet, kültür unsurunun bir parçasıdır. Dolayısıyla ders kitaplarında da millet kavramı Ziya Gökalp'in düşüncelerine paralel bir şekilde kültür kavramının bir parçası olarak ele alınmıştır. Özellikle Enver Ziya Karal, Mükerrerem Kamil Su ve Kazım Nami Duru'nun ders kitaplarında millet vurgusu yoğun biçimde kullanılmıştır. Fakat istikrarlı bir millet kavramından söz etmek söz konusu değildir. Tıpkı diğer kavramlar gibi millet kavramı da dönemin politik gelişmelerinden doğrudan etkilenmiştir.

Türkçülük düşüncesi ders kitaplarında genel olarak dil meselesiyle birlikte değerlendirilmiş, hatta dilde sadeleşme hareketlerinden ya da dil inkılabından bahsedilirken Gökalp'in "*Genç Kalemler*" ve "*Türk Yurdu*" dergilerindeki çalışmalarından söz edilmiştir. Türk kelimesinin anlamı, ilk resmi ders kitabı Tarih IV'te birleştirici ve kurucu unsurlar dikkate alınarak açıklanmıştır. Bütün ders kitaplarında Türkçülük, kültürel bir mesele olarak ele alınmış hiçbir şekilde ırkçı bir yaklaşım sergilenmemiştir. Türkçülüğün geçtiği pasajlarda daha ziyade; Türk Dili, Harf İnkılabı, Türk Dil Kurumu'nun kurulması, dilde sadeleşme, öztürkçe çalışmaları gibi konulara değinilmiştir. Tüm bu konular içerisinde tek tartışılmalı konu Türkçe ezan ile ilgili bölümlerdir. Bilindiği gibi Türkçe ezan Ziya Gökalp'in idealleri arasında yer almış fakat halk tarafından pek kabul görmediğinden başarıya ulaşamamıştır. Dolayısıyla Cumhuriyet, Türkleşmeyi kendine esas almış ancak bunu o dönemde moda olduğu biçimiyle ırkçı söylemlerle değil Ziya Gökalp'in sosyolojik temelli kültürel yaklaşımı ile gerçekleştirmeye çalışmıştır. Ders kitaplarında da birebir aynı tema söz konusudur.

Gökalp'in istediği bütünleştirici vurgu, Türk tanımından ziyade Türk Tarih Tezi şeklinde ders kitaplarına yansımıştır. Ziya Gökalp'in düşünceleri içerisinde en etkili olanı Türk Töresi ve Türk Medeniyet Tarihi kitaplarında anlattığı hususlar, Türk Tarih Tezi olarak ders kitaplarına yansımıştır. Türk Tarih Tezi'nde yer alan Türk medeniyetinin eskiliği, Türklerin medeniyet ve dünya bilimine katkıları gibi konular Ziya Gökalp'in düşünceleriyle paralellik arz etmekte olup aynen ders kitaplarına da girmiştir.

Gökalp'in Türk kültürünü ortaya çıkarma düşüncesiyle hareket ettiği nokta halktır. Ders kitaplarında Halkçılık Gökalp'in kültür düşüncesi ile paralel biçimde kaleme alınmıştır. 1932-1945 yılları arasındaki ders kitaplarında Gökalp'in "*Halka Doğru*" "*Kültür (Hars)*" düşünceleri Cumhuriyet Halk

Partisi'nin halkçılık ilkesiyle açıklanmıştır. Halkçılığın en önemli göstergesi olan Halkevlerinin açılması Tarih IV kitabında özellikle vurgulanan hususlardandır. 1945'ten sonra ise Harf İnkılabı ve kadın-erkek eşitliğine vurgular artmıştır. Bu düşünce Gökalp'in "*Altın Işık, Türk Medeniyet Tarihi, Türk Töresi*" kitaplarında dile getirmeye çalıştığı fikirleriyle uyum içerisinde.

Ziya Gökalp'in ders kitaplarına en fazla yansıyan düşüncelerinden biri de dil meselesidir. Dil meselesinin Cumhuriyet Dönemi'ne Ziya Gökalp'in aracılığıyla etki ettiği ders kitaplarında açıkça belirtilmiştir. Gökalp'in adı ileri sürdüğü diğer düşünceler için zikredilmezken, dil meselesi söz konusu olduğunda Gökalp'in adı sıkça geçer. Hemen hemen bütün ders kitaplarında aynı durum söz konusudur.

Gökalp'in eğitim konusundaki düşüncelerine paralel olarak eğitimin amacı, mefkûreyi gençlere aktarmak olarak işlenmiştir. Ders kitaplarında da, Gökalp'in savunduğu biçimde eğitimde ikiliklere son verilmesi, eğitimin; karma, işlevsel, zorunlu, milli ve bilimsel olması aynı biçimde savunulmuştur. Bu konuda ders kitapları arasında belirgin bir farklılık yoktur. Eğitimin görevi her dönemde benzer biçimde ifade edilmiştir.

Gökalp'in düşüncelerinin ders kitaplarına en az yansıdığı alan dindir. Dini Türkçülük düşüncesindeki Türkçe ezan uygulaması yalnızca 1932'deki ders kitabında görülür. Enver Ziya Karal'ın 1945 yılındaki ders kitabında toplumsal alanda yapılan inkılaplardan tekke ve zaviyelerin kapatılması konusundaki çalışmalar, laiklik prensibini ele almasıyla başlayan süreç 2009 yılındaki ders kitabına kadar aynı biçimde devam etmiştir.

Ekonomi alanı Gökalp'in İktisadi Türkçülük olarak tanımladığı eski Türklerin ziraat alanındaki başarılarını yücelttiği ve modern bir devlet olmak için büyük bir sanayiye kavuşmanın gerekliliğini vurguladığı düşüncesidir. 1932'deki ders kitabı İktisadi Türkçülük düşüncesinin bu anlamda en fazla görüldüğü ders kitabıdır. Sonraki yıllarda iktisat düşüncesi Cumhuriyet ekonomisinin kalkınması şeklinde işlenmiştir. İlköğretim ders kitapları bu yönüyle devletçilik ilkesine vurgu yapmaktadır. Bunun sebebi kimlikle ilgili sorunların yalnızca Cumhuriyetin ilk yıllarındaki ders kitaplarında yoğun bir şekilde anlatılmasıdır.

Gökalp'in Cumhuriyet düşüncesine etkileri ve ders kitaplarına yansımaları konusunda öğretmenler arasında yapılan araştırma sonuçlarına göre;

1. Öğretmenler genel olarak Ziya Gökalp'i tanımakta ve eserlerini bilmektedir. Fakat eserlerin okunma oranları düşüktür.
2. Öğretmenler, Gökalp'in "*Muasırlaşmak*" düşüncesine paralel olarak modern devlet düşüncesine katkısı olduğu konusunda büyük çoğunlukla fikir birliğine varmışlardır.
3. Ziya Gökalp'in en fazla bilinen düşüncesi Türkçülük fikridir. Bu fikrin kaynağı büyük oranda eğitime bağlanmıştır. Öğretmenler, kişinin aldığı eğitimin kendini ait hissettiği toplumu etkilediğini düşünmektedirler.
4. Öğretmenler genel olarak Ziya Gökalp'in din hakkındaki fikirlerinin farkındadırlar. Ancak onun din hususundaki fikirlerinin Cumhuriyet rejiminin inşasına ne gibi katkıları olduğu katkıları konusunda sıkıntı yaşanmaktadır.
5. Sıkıntının yaşandığı bir başka alan ise kültür medeniyet konusudur. Bu konuda çelişkili cevaplar verildiği söylenebilir. Kültür ve medeniyet kavramlarının tanımı konusunda farkındalık düzeyinin yüksek olmasına rağmen, kültür ve medeniyetin ayrı düşünülmesini destekleyen önermede farkındalık düzeyi düşük çıkmıştır.
6. Öğretmenler Türkçülük düşüncesine paralel olarak toplum düşüncesine de hakimdirler.
7. Ders kitaplarında dil ile ilgili Ziya Gökalp'ten bahsedilmesinin öğretmenlerin anketteki dil konusuna daha kolay cevap vermelerini sağladığı söylenebilir.
8. Öğretmenler, eğitim konusuna toplum bilinci gözüyle bakmışlar ve eğitimin milli bilinci aşılama görevi konusunda mutabakata varmışlardır.
9. Cumhuriyet inkılapları ile Ziya Gökalp arasında ilişki hususunda öğretmenlerin birbiriyle çelişen cevaplar vermiştir. Öyle ki, onun düşüncelerinin genel olarak Cumhuriyete katkıları olduğunu düşündükleri halde bu düşüncenin sonucu olarak yapılan eylemler konusunda karasızlardır.
10. Öğretmenler Gökalp'i genellikle millet, milliyetçilik ve Türkçülük düşünceleri ile tanıdığından Mustafa Kemal ve Ziya Gökalp'in bu konudaki düşüncelerini büyük oranda birbiriyle paralel olarak düşünmüşlerdir.

11. Gökalp'in Türkçülüğünün büyük oranda ırkçılığa dayandırmayan öğretmenler ders kitaplarındaki milliyetçilik ifadelerini de büyük çoğunlukla Ziya Gökalp'e dayandırmışlardır.

12. Verdikleri cevaplara bakıldığında öğretmenlerin Ziya Gökalp hakkında ayrıntılı bir cevap verememeleri dikkat çekicidir.

Öneriler

Ders kitaplarında kavram kullanımında ciddi hatalar tespit edilmiştir. Kavram kullanımındaki eksiklik ve yanlışlıkları ortadan kaldırmak için, Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu gibi güvenilir kurumların temsilcilerinden oluşan bir heyet tarafından kavramlar sözlüğü hazırlanmalıdır.

Bütün üniversitelerde Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Dersinin kaynakları adlı bir ders verilmelidir. Bu ders genele şamil olarak tarih, coğrafya, edebiyat için yaygınlaştırılabilir.

Dersi veren öğretmenlerin neyi niçin okuttuklarına dair farkındalık düzeyleri hususunda ciddi sıkıntılar tespit edilmiştir. Ders öğretmenlerinin bu eksikliklerinin giderilmesi için hizmet içi kurslar tertip edilmelidir.

Ziya Gökalp ve diğer Türk büyüklerinin toplum tarafından yeterince tanınmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Cumhuriyetimizi yücelten bu insanları yeni nesle tanıtmak için eserleri günümüz gençliğinin anlayacağı şekilde sadeleştirilmeli, haklarında film ve çizgi filmler hazırlanmalı, kompozisyon yarışmaları yapılmalıdır.

Tarih ve edebiyat ders kitaplarında Ziya Gökalp'in eserlerinden alınan parçalar artırılarak, hem öğrencilerde hem öğretmenlerde farkındalık düzeyini artırıcı çalışmalar yapılabilir.

Ziya Gökalp'e ait kitaplara okul kütüphanelerinde ayrı bir rafta toplanarak dikkat çekici hale getirilebilir.

Ziya Gökalp'e ait kitaplar sınıf kitaplarına konarak, öğrencilerin okuması sağlanabilir ve öğretmenler okunan kitaplar hakkında çok kısa bilgilerle öğrencileri aydınlatabilirler.

Tüm yurttta farkındalık için yılın belli günlerinde Ziya Gökalp günü olarak anma etkinlikleri düzenlenebilir. Bu günlerde okul panolarında Gökalp'i tanıtıcı etkinlikler yapılabilir.

KAYNAKLAR

A) Ders kitapları

_____. (1931). *Türk Tarihinin Ana Hatları*. Ankara: Türk Tarih Tetkik Cemiyeti.

_____. (1932). *Tarih IV: Türkiye Cumhuriyeti (1931-1941)*. İstanbul: Devlet Matbaası.

_____. (1936). *Orta Mektep İçin Tarih II*. İstanbul: Devlet Basımevi.

Ali, E. (1930). *Türk Çocuklarına Tarih Dersleri*. İstanbul: Kanaat Kütüphanesi.

Başol, S., Yıldırım, T., Koyuncu, M., Yıldız, A. ve Evirgen, Ö. F. (2009). *İlköğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük*. İstanbul: Kelebek Matbaacılık.

Bozkurt, M. E. (2008). *Atatürk İhtilali I-II*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Kalecikli, K. (1994). *Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 2*. İstanbul: Gendaş Yayınları.

Karal, E. Z. (1971). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Karal, E. Z. (1945). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Kurt, Ö. (2006). *İlköğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük*, İstanbul: Yeni Çizgi Yayınları.

Parmaksızoğlu, İ. (1982). *Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi*. İstanbul: Devlet Kitapları.

Peker, R. (1935). *İnkılap Dersleri*. Ankara: Ulus Basımevi.

Serdarlar, N. ve Çetinkanat F. (1972). *Türkiye Cumhuriyet Tarihi*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Su, K. ve Duru K. N. (1944). *Ortaokul İçin Tarih III*. Ankara: Maarif Matbaası.

Su, K. ve Su, M. K. (1970). *Türkiye Cumhuriyet Tarihi*. İstanbul: Kanaat Yayınları.

Su, K. ve Su M. K. (1972). *Türkiye Cumhuriyet Tarihi*. İstanbul: Kanaat Yayınları.

Su. M. ve SU K., (1979). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*. İstanbul: Kanaat Kitabevi.

Şapolyo, E. B. (1958). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*. İstanbul: Ahmet Halit Yaşaroğlu Kitabevi.

Şapolyo, E. B. (1966). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*. İstanbul: Rafet Zaimler Kitabevi.

Şapolyo, E. B. (1975). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*. İstanbul: Rafet Zaimler Kitabevi,

Şahin, M. (1999). *İlköğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük*. Ankara: Dörtel Yayıncılık.

Şerif, İ. (1926). *Cumhuriyet Çocuklarına Tarih Dersleri*, İstanbul: İkdam Matbaası

Şenünver, G. Kesim, H. D., Turgut, R., Kalay, A., Ercan,N. (2002). *Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük*. İstanbul:Milli Eğitim Basımevi.

_____. (2005). *Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük*. İstanbul: Devlet Kitapları Matbaası.

Yavuz, N. (2006). *İlköğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük*. İstanbul: Prizma Yayınevi.

B) Ziya Gökalp'in Eserleri

Gökalp, Z. (1976a). *Altın Işık*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

_____. (1972) *Hars ve Medeniyet*. Ankara: Diyarbakır'ı Tanıtma ve Turizm Derneği Yayınları.

_____. (1976b). *Kızılelma*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

_____. (1992). *Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler*. İstanbul: Sosyal Yayınlar.

- _____. (1976c). *Makaleler I.* (Haz. Şevket Beysanoğlu). İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- _____. (1982a). *Makaleler II.* (Haz. Süleyman Hayri Bolay). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- _____. (1977a). *Makaleler III.* (Haz. Orhan Durusoy). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- _____. (1977b). *Makaleler IV.* (Haz. Ragıp Tuncor). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- _____. (1981a). *Makaleler V.* (Haz. Rıza Gardeş). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- _____. (1982b). *Makaleler VII.* (Haz. Abdulhaluk Çay). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- _____. (1981b). *Makaleler VIII.* (Haz. Şevket Baysanoğlu). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- _____. (1980). *Makaleler IX.* (Haz. Şevket Baysanoğlu). İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- _____. (1977c). *Malta Konferansları.* (Haz. M. Fahrettin Kırzioğlu). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- _____. (1976d). *Şaki İbrahim Destanı ve Bir Kitapta Toplanmamış Şiirler.* (Haz. Şevket Baysanoğlu). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- _____. (1973). *Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri I.* (Haz. Rıza Kardaş). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- _____. (1976e). *Türk Medeniyet Tarihi.* (Haz. İsmail Aka, Kazım Yaşar Koprıman). İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- _____. (1987). *Türk Töresi.* İstanbul: Toker Yayınları.
- _____. (1976f). *Türkçülüğün Esasları.* (Haz. Mehmet Kaplan). İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- _____. (1976g). *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak.* (Haz. İbrahim Kutluk). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

_____. (1976h). *Yeni Hayat Doğru Yol*. (Haz. Müjgan Cunbur). İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.

_____. (1989). *Ziya Gökalp Külliyyatı II Limni ve Malta Mektupları*. (Haz. Fevziye Abdullah Tansel). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

C) Kitap ve Makaleler

Akbulut, D. (2005). (Haz. Mehmet S. ve Hüseyin T.). İlk ve Orta Öğretim Kurumlarında Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Konuları Öğretimi: Mevcut Durum, Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Dersi Hakkında*. (19-24). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Akçura, Y. (1932). *Birinci Türk Tarih Kongresi Zabıtları 1932*. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekaleti.

Akyüz, Y. (2007). *Türk Eğitim Tarihi M.Ö 1000- M.S 2007*. Ankara: Pegem Yayıncılık.

_____. (2008). *Türk Eğitim Tarihi M. Ö. 1000- M.S 2008*. Ankara: Pegem Yayıncılık.

Akşin, S. (2005). Atatürk Dönemi Tarihçiliği. *Cumhuriyet'ten Günümüze Türk Kültürünün Dünü, Bugünü ve Geleceği 17-21 Aralık 2002*. (5-14). (Ed. A. Yanık). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri. (1997). (3 cilt). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Atasoy, F. (2011). Türk Yurdu Yazarlarının Milliyetçiliğe Bakışına bir Örnek: Ziya Gökalp, *Türk Yurdu Dergisi*, 31 (282), 51-58.

Bal, H. (1991). *1924 Raporunun Türk Eğitimine Etkileri ve John Dewey'in Eğitim Felsefesi*. İstanbul: Kor Yayınları.

Balci, A. (2001). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Behar, E. B. (1996). *İktidar ve Tarih*. İstanbul: Afa Yayıncılık.

Behnan, E. (1933). *Filozof Gökalp*. Ankara.

- Berkes, N. (2002). *Türkiye’de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Carr, E. H. (2009). *Tarih Nedir?* İstanbul: İletişim Yayınları.
- Carr, E. H. ve Fontana J. (1992). *Tarih Yazımında Nesnellik ve Yanlılık*. (Çev. Ö. Ozankaya). Ankara: İmge Kitabevi.
- Ceyhan. E. ve Yiğit B. (2003). *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Celkan, H. Y. (1990). *Ziya Gökalp’in Eğitim Sosyolojisi*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Copeaux, E., (2000). *Tarih Ders Kitaplarında (1931-1993): Türk Tarih Tezinden Türk-İslam Sentezine* (Çev. A. Berktay). Ankara: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Cunbur, M. (1989). Ziya Gökalp’e Göre Türk Kadını. *Ziya Gökalp Sempozyum Bildirileri 23 Mart 1986*. (47-60). Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Yayınları.
- Çapa, M. (2002). Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Tarih Öğretimi. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* (29-30), 39-55.
- Demirel, Ö. ve Kiroğlu, K. (2006). *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Doğan, İ. (2010). *Türk Eğitim Tarihinin Ana Evreleri*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Dönmez, C. ve Yazıcı K. (2008). *İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Konularının Öğretimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Durkheim, E. (1985). *Toplumbilimsel Yöntemin Kuralları*. İstanbul: Kent Basımevi.
- Ergin, O. (1977). *Türk Maarif Tarihi*. 5. İstanbul: Eser Matbaası
- Erişirgil, M. E. (1984). *Bir Fikir Adamının Romanı Ziya Gökalp*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Erşan, M. (2006). Mustafa Kemal Atatürk’ün Batılılaşma Hakkındaki Düşünceleri, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi*, 3. (6), 39-49.

- Eyicil, A. (2002). Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti. *Türkler* C.13. (228-244). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Gökkaya, K. (2003). *Sosyal Bilgilere Giriş* C. Şahin (Ed.). Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Göksel, A. N. (1949). *Ziya Gökalp*. İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi.
- Gölen, Z. (2010). *Tanzimat Dönemi'nde Bosna Hersek – Siyasi, İdari, Sosyal ve Ekonomik Durum*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- _____. (2005). *Çanakkale'den Cumhuriyet'e Cumhuriyet'ten Geleceğe*. Ankara: Alter Yayınları.
- Güler, İ. (2005). *Tarihin Toplumdaki İşlevi ve Öğretimi*. İstanbul: Elif Kitabevi.
- Halkın, E. L. (2000). *Tarih Tenkidinin Unsurları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Hanioğlu, Ş. (1988). Abdullah Cevdet. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. C.1 (90-93). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Heyd, U. (1979). *Türk Ulusçuluğunun Temelleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- İnan, A. (1930). *Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları*. İstanbul: Maarif Vekaleti Müdürlüğü.
- _____. (1998). *Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Karal, E. Z. (1986). *Atatürk'ten Düşünceler*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karpat, K. H. (2009). *Osmanlı'dan Günümüze Kimlik ve İdeoloji*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Keskin, M. (2003). Ziya Gökalp'in Din Anlayışı. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. (8), 101-118.
- Kodaman, B. (1999). *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

- _____ . (2005). *Cumhuriyet'in Tarihi ve Fikri Temelleri*. Ankara: Alter Yayıncılık.
- Köprülü, F. (2004). *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*. Ankara: Akçağ Yayıncılık.
- Köstüklü, N. (2001). *Kazım Karabekir ve Eğitim*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- _____ . (2006). *Sosyal Bilimler ve Tarih Öğretimi*. Konya: Sebat Yayıncılık.
- Kösoğlu, N. (2011). Ziya Gökalp. *Türk Yurdu Dergisi*. 31 (281), 59-66.
- _____ . (2009). *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu ve Ziya Gökalp*. İstanbul: Ötüken Yayıncılık.
- Kramer, S.N. (1990). *Tarih Sümer'de Başlar* . (Çev. M. İ. Çığ). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Lewis, B. (2007). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Mumcu, A. (1996). *Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- _____ . (2005). İlk ve Orta Öğretim Kurumlarında Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Konuları Öğretimi: Mevcut Durum, Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Dersinin Okutulmasındaki Belirgin Aksaklıklar ve Yeni Bir Program Önerisi*. (11-18). (Haz. Mehmet S. ve Hüseyin T.). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Oral, M. (2001). Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. (27-28), 321-323.
- _____ . (2006). *Türkiye'de Romantik Tarihçilik (1910-1940)*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- _____ . (2002). *İmparatorluktan Ulus Devlete Türkiye'de Tarih Anlayışı (1908-1937)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Özbaran, S. (2003). *Güdümlü Tarih*. İstanbul: Cem Yayınevi.

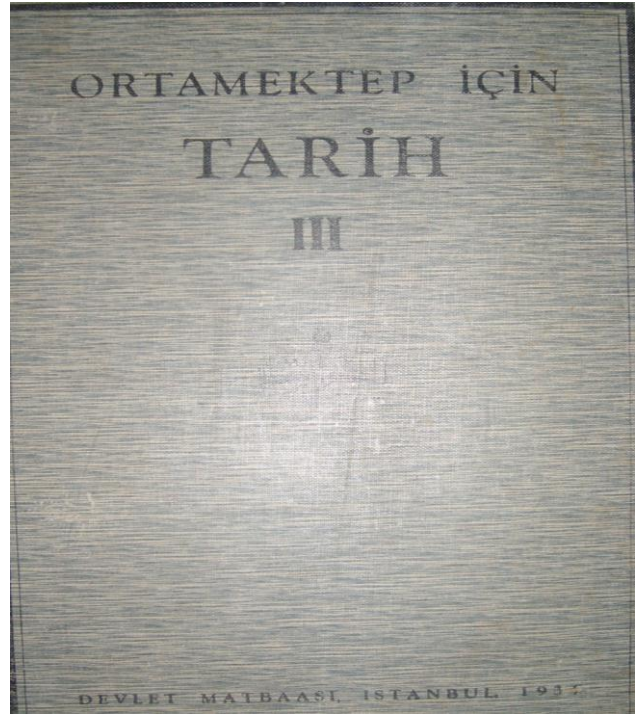
- Özhan, M. (2008). *Liselerde Okutulan Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Ders Kitaplarında Ulus, Ulusçuluk ve Ulus-Devlet Kavramları (1944-2007) Bir İçerik Analizi Çalışması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öztürk, C. (2007). *İmparatorluktan Ulus Devlete Türk İnkılap Tarihi*. Ankara: Pagem A Yayıncılık.
- Stugu, O. S. (2004). Norveç'te Tarih ve Ulusal Kimlik. *Tarihin Kötüye Kullanımı Biçimleriyle Yüzleşmek Sempozyumu, Oslo Norveç 28-30 Haziran 1999*. (118-130). (Çev. N. Elhüseyni). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Tanyu, H. (1981). *Ziya Gökalp'in Kronolojisi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- _____. (1962). *Ziya Gökalp ve Türk Milliyetçiliği*. İstanbul: Toprak Yayınları.
- Tekeli, İ. (2007). Küreselleşen Dünyada Tarih Eğitiminin Amaçları Ne Olabilir? *Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları Buca Sempozyumu 29 Eylül - 1 Ekim 1994*. (34-42). İstanbul:Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tuncay, H. (1978). *Ziya Gökalp*. İstanbul: Toker Yayınları.
- Turan, Ş. (2010). *Atatürk'ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Türkdoğan, O. (2005). *Ulus-Devlet Düşünürü Ziya Gökalp*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Tütengil, C. O. (1964). *Ziya Gökalp Üstüne Notlar*, İstanbul: Varlık Yayınları.
- Yalçın, D., Akbıyık, Y., Akbulut, D. A., Balcıoğlu, M., Köstüklü, N., Süslü, S., Turan, R., Eraslan, C. ve Tural, M. A. (2009). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I- II*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

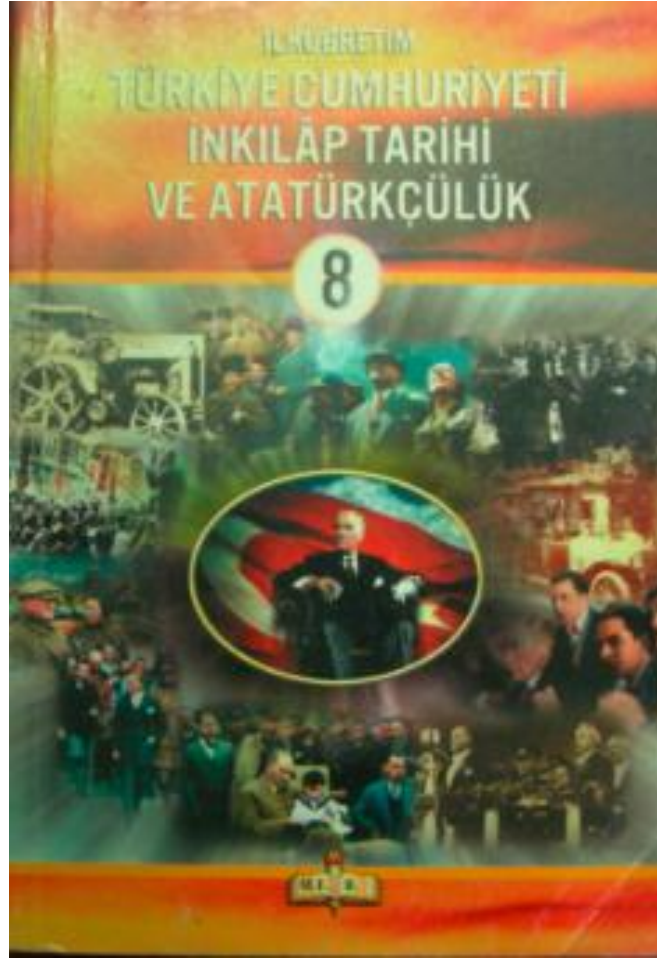
Wirth, L. (2004). Tarihin Kötüye Kullanım Biçimleriyle Yüzleşmek. *Tarihin Kötüye Kullanım Biçimleriyle Yüzleşmek Sempozyumu. Oslo, Norveç 28-30 Haziran 1999.* (18-58). (Çev. N. Elhüseyni). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.

EKLER

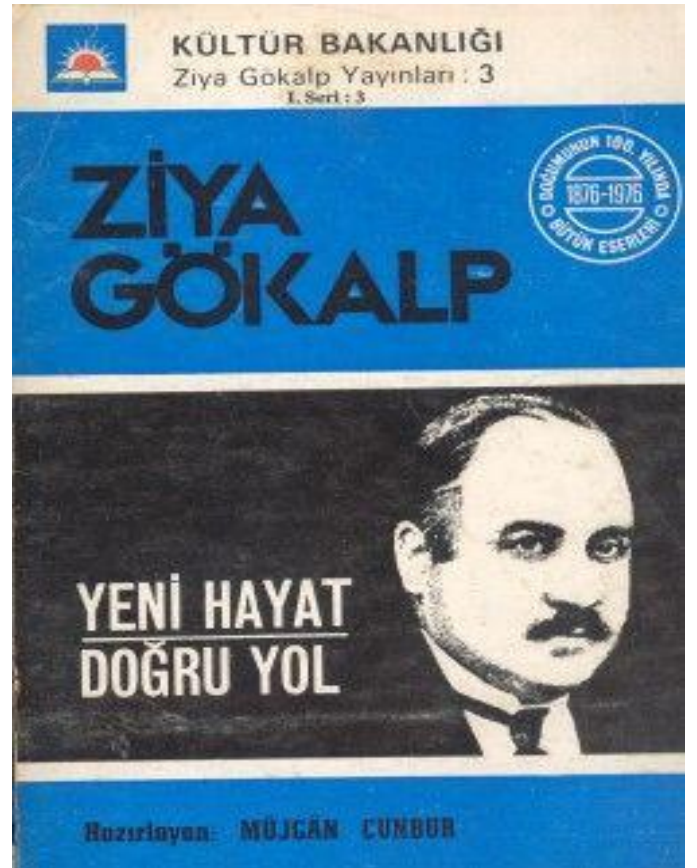
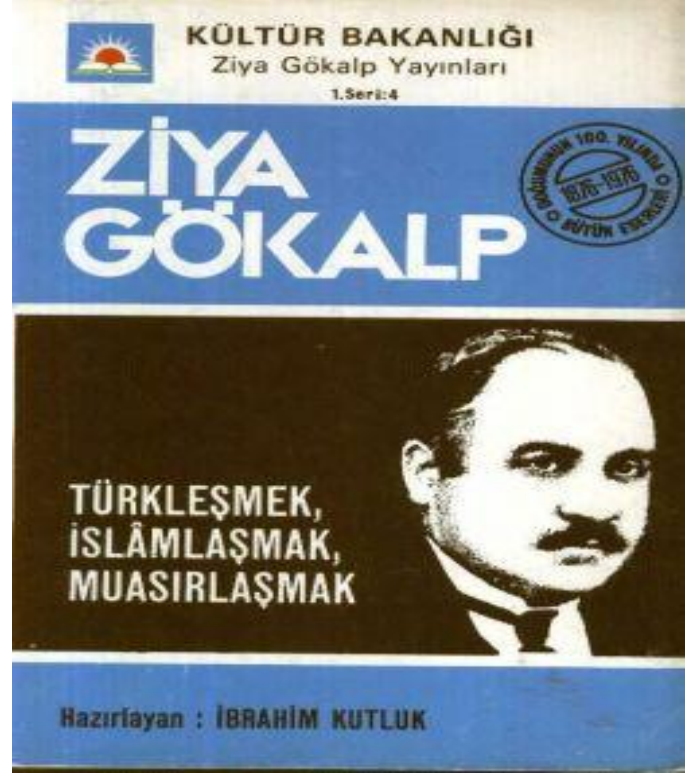
EK: 1- Çeşitli Yıllardaki Tarih Ders Kitapları

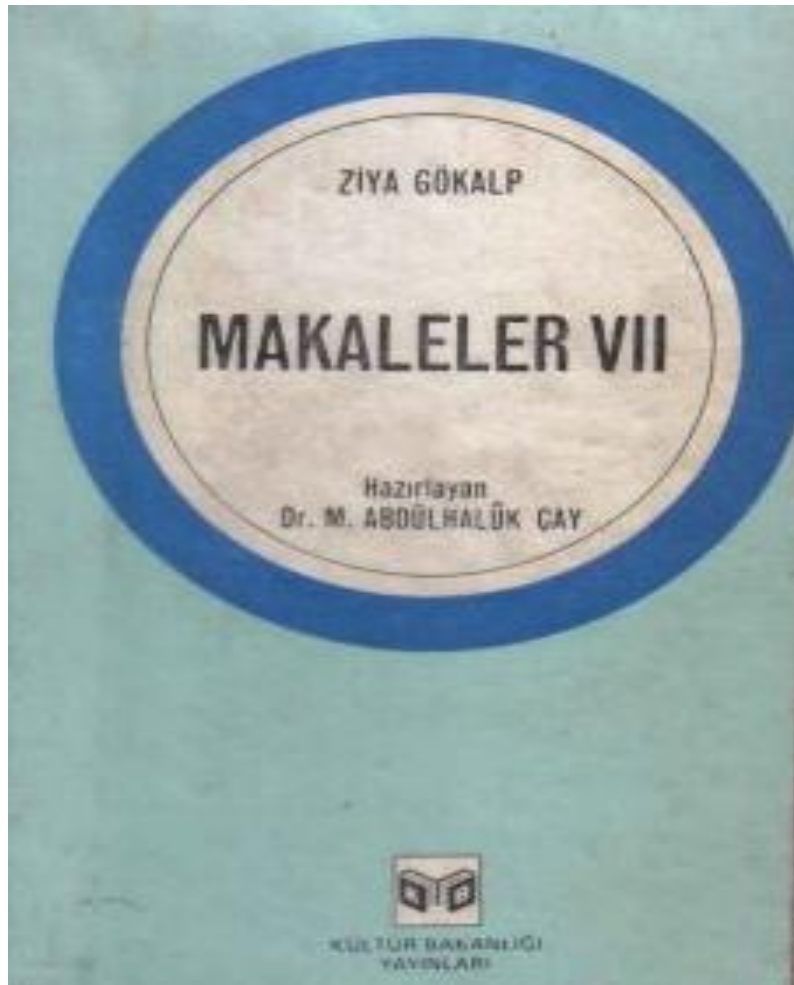
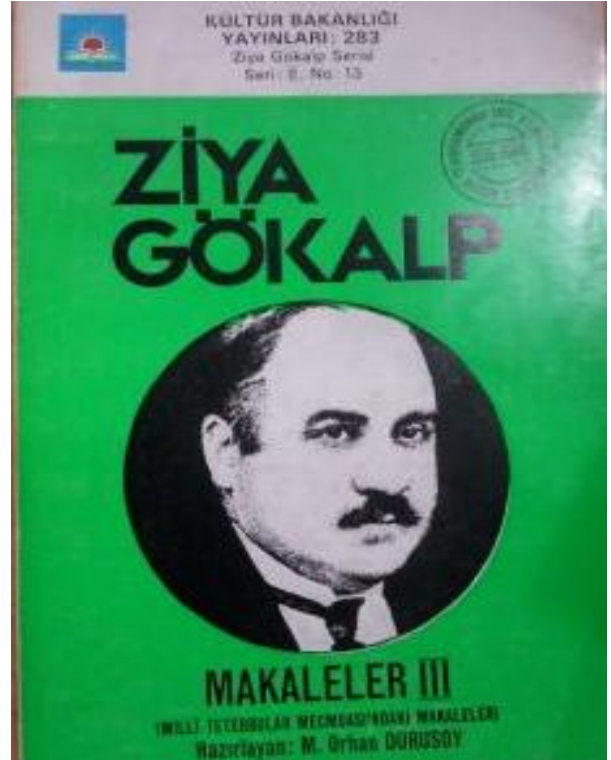
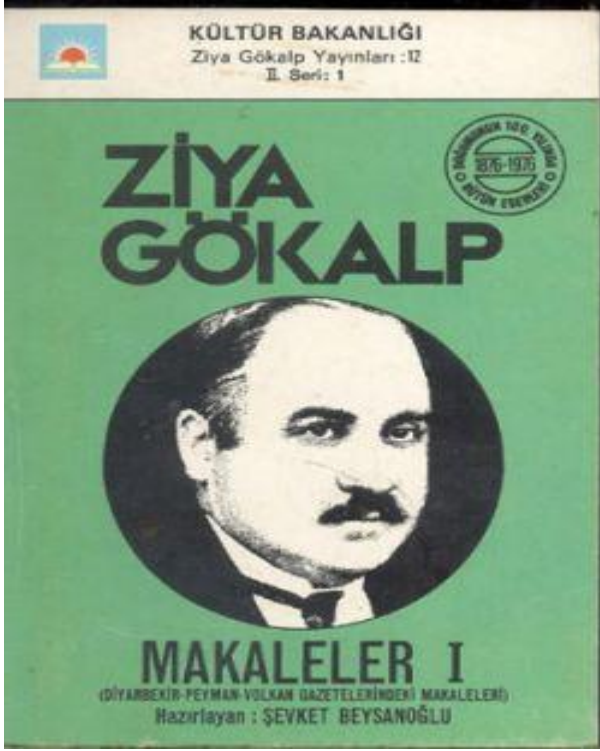

EK: 2- Ziya Gökalp'in Çeşitli Eserleri

EK:3- Anket Örneği

Bu formda bulunan cümleler sizin **Ziya Gökalp ve İnkılâp Tarihi dersi arasındaki bağlantı** ile ilgili düşüncelerinizi öğrenmek için hazırlanmıştır. Bu cümlelerden hiç birinin doğru ya da yanlış cevabı yoktur. Her cümleyle ilgili görüş kişiden kişiye değişebilir. Bu nedenle vereceğiniz cevap, sizin kendi görüşlerinizi yansıtmalıdır. Her cümleyle ilgili görüşünüzü belirtirken, önce cümleyi dikkatle okuyunuz. Sonra cümlede belirtilen düşüncenin, sizin düşünce ve duygularınıza ne derece uygun olduğuna karar verirsiniz. Her bir cümlenin karşısındaki size en uygun olan kısmı **(X)** işaretleyiniz. Vereceğiniz cevaplar gizli tutulacak ve araştırma amacı dışında kullanılmayacaktır. Lütfen boş bırakmayınız.

İrem NAMLI

Yaşınız:

Cinsiyetiniz: Bay() Bayan()

1. Ziya Gökalp'in aşağıdaki eserlerini biliyorum;

TUTUMLAR	BİLİYORUM	BİLMİYORUM
Türkçülüğün Esasları	()	()
Türk Medeniyet Tarihi	()	()
Türkleşmek- İslamlaşmak- Muasırlaşmak	()	()
Yeni Hayat-"Doğru Yol"	()	()
Şaki İbrahim Destanı	()	()
Terbiye'nin Sosyal ve Kültürel Temelleri	()	()
Malta Konferansları	()	()

Malta Mektupları	()	()
Kızıllema	()	()
Altın Işık	()	()
Türk Töresi	()	()
Makaleler I	()	()
Makaleler III	()	()
Makaleler IX	()	()

2. Ziya Gökalp'in aşağıdaki eserlerini okudum;

TUTUMLAR	OKUDUM	OKUMADIM
Altın Işık	()	()
Kızıl Elma	()	()
Türk Töresi	()	()
Şaki İbrahim Destanı	()	()
Malta'dan Mektuplar	()	()
Türkçülüğün Esasları	()	()
Türk Medeniyet Tarihi	()	()
Türkleşmek- İslamlaşmak Muasırlaşmak	()	()
Yeni Hayat-"Doğru Yol"	()	()
Malta Konferansları	()	()
Terbiye'nin Sosyal ve Kültürel Temelleri	()	()
Makaleler I	()	()
Makaleler III	()	()
Makaleler IX	()	()

3.Ziya Gökalp'teki modern devlet düşüncesi;

TUTUMLAR	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum
Kılık Kıyafet değişikliğiyle bağlantılıdır	()	()	()	()	()
Medeni Kanunu'nun İsviçre'den getirilmesiyle bağlantılıdır	()	()	()	()	()
Kadına seçme seçilme hakkının verilmesiyle bağlantılıdır	()	()	()	()	()
Saltanatın kaldırılmasıyla bağlantılıdır	()	()	()	()	()
Tevhid-i Tedrisat Kanunuyla bağlantılıdır	()	()	()	()	()
Egemenliğin millete ait olmasıyla bağlantılıdır	()	()	()	()	()
Batılılaşma fikriyle bağlantılıdır	()	()	()	()	()

4.Gökalp'teki Türklük duygusu

TUTUMLAR	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum
İrkçilik değildir	()	()	()	()	()
Kendini aşağılayan- küçümseyen bir bakış açısı değildir	()	()	()	()	()
Kişinin hissettiklerine bağlı değildir	()	()	()	()	()
Coğrafi bir kavram değildir	()	()	()	()	()
Konuşulan dile bağlı değildir	()	()	()	()	()
Aldığı terbiyeye bağlıdır	()	()	()	()	()
Mensup olduğu dini cemaat bağlı değildir	()	()	()	()	()

5.Gökalp'e göre din;

TUTUMLAR	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum
Siyasetten ayrı tutulmalıdır	()	()	()	()	()
Çağdaş değerlerle bir arada tutulmalıdır	()	()	()	()	()
Toplum eğitiminde ayrı bir müessese olarak düşünülemez	()	()	()	()	()
Eğitimi uzman kişilerce verilmelidir	()	()	()	()	()
Milli değerleri kazandırmada bir aracıdır	()	()	()	()	()

6.Gökalp'e göre kültür kavramı;

TUTUMLAR	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum
Kültür ve Medeniyet birbirinden ayrı düşünülmelidir	()	()	()	()	()
Kültür hars olarak tanımlanır	()	()	()	()	()
Medeniyet uluslar arası bir kavramdır	()	()	()	()	()
Batı medeniyeti teknolojiye takip edilmelidir	()	()	()	()	()
Medeniyet, milli olan kültürü bozmamalıdır	()	()	()	()	()

7.Gökalp'teki millet kavramı;

TUTUMLAR	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum
Emile Durkheim'ın toplum görüşüne benzer	()	()	()	()	()
Irk ve dilin esasen birliğidir	()	()	()	()	()
Ümmet aşamasından sonraki aşamadır	()	()	()	()	()
Coğrafi bir zümre değildir	()	()	()	()	()
Müşterek siyasi hayatı yaşayanlar değildir	()	()	()	()	()
Aynı mefkûreye sahip insanların oluşturduğu bir topluluktur	()	()	()	()	()

8.Gökalp'e göre fert kavramı;

TUTUMLAR	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum
Şahsiyet, toplumsal bilinçtir	()	()	()	()	()
Ferdiyet, insanın fiziki hayvansal ve ihtiraslı yapısının meydana getirdiği bir bütündür	()	()	()	()	()
Şahsiyetin insanın vicdanıyla doğrudan ilgisi vardır	()	()	()	()	()
Toplum vicdanının yaptırımı hukuk kurallarından daha güçlüdür	()	()	()	()	()
İnsanın amacı, ferdiyeti şahsiyete dönüştürmektir	()	()	()	()	()

9.Aşağıdaki eylemler Ziya Gökalp'in düşüncelerinin sonucudur;

TUTUMLAR	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum
İzmir İktisat kongresinin toplanması	()	()	()	()	()
Milli bir ekonominin oluşturulmasına karar verilmesi	()	()	()	()	()
Güneş- dil Teorisinin geliştirilmesi	()	()	()	()	()
Türk Tarih kurumunun kurulması	()	()	()	()	()
Cumhuriyet Halk Fırkasının kurulması	()	()	()	()	()
Kadın ve erkeğin kanun önünde eşit olması	()	()	()	()	()
Şer'i mahkemelerin kaldırılması	()	()	()	()	()
Medreselerin kaldırılması	()	()	()	()	()
Medeni Kanunun oluşturulması	()	()	()	()	()
Üniversitelere özerklik verilmesi	()	()	()	()	()

10.Gökalp'e göre dil;

TUTUMLAR	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum
Yenileşmeye ihtiyacı olan bir konudur	()	()	()	()	()
Ulusal olması gerektiği için sadeleşmeye gidilmelidir	()	()	()	()	()
İstanbul Türkçesi konuşulmalıdır	()	()	()	()	()
Yerel lehçelerin alınması gerekir	()	()	()	()	()
Arapça farsça tamlamaların Türkçe olması gerekmektedir	()	()	()	()	()

11.Aşağıdaki İnkılâplarda Ziya Gökalp'in etkisi vardır;

TUTUMLAR	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum
Türk Medeni Kanununun kabulü	()	()	()	()	()
Saltanatın Kaldırılması	()	()	()	()	()
Şapka Kanunu	()	()	()	()	()
Kadına seçme-seçilme hakkının verilmesi	()	()	()	()	()
Cumhuriyetin ilanı	()	()	()	()	()
Uluslar arası ölçü birimlerinin kullanılması	()	()	()	()	()
Tekke ve Zaviyelerin kapatılması	()	()	()	()	()

12.Aşağıdaki konularda Mustafa Kemal ve Ziya Gökalp aynı fikirdedirler;

TUTUMLAR	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum
Din	()	()	()	()	()
Eğitim	()	()	()	()	()
Dil	()	()	()	()	()
Millet	()	()	()	()	()
Demokrasi	()	()	()	()	()
Kültür	()	()	()	()	()
Egemenlik	()	()	()	()	()
Milliyetçilik	()	()	()	()	()
Halk	()	()	()	()	()
Toplum	()	()	()	()	()
Ekonomi	()	()	()	()	()
Sanat	()	()	()	()	()
Hukuk	()	()	()	()	()
Devlet	()	()	()	()	()
Tarih	()	()	()	()	()

13. Mustafa Kemal'in Ziya Gökalp için "fikirlerimin babası" demesinin nedeni;

TUTUMLAR	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum
Türkçülük fikirlerinden etkilenmesidir	()	()	()	()	()
Medeniyet fikirlerinden etkilenmesidir	()	()	()	()	()
Toplumun inşaa sürecine Ziya Gökalp'in katkıda bulunmasıdır	()	()	()	()	()
"Milli" kelimesinin anlamını Ziya Gökalp'te bulmasıdır	()	()	()	()	()
İslamlaşma ve Türkçülüğün bir sentezini yapmasıdır	()	()	()	()	()

14.Gökalp'e göre eğitim;

TUTUMLAR	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum
Milli bilinci aşılama amacıyla olmalıdır	()	()	()	()	()
Ezberci olmamalıdır	()	()	()	()	()
Eğitim ve Öğretim birbirinden farklı şeylerdir	()	()	()	()	()
İkililiklerin bulunduğu yer olmamalıdır	()	()	()	()	()
Siyasetin tekeline bırakılmamalıdır	()	()	()	()	()
Modern olmalıdır	()	()	()	()	()

15.Ders kitaplarıyla ilgili aşağıdaki cümleler Ziya Gökalp'in eğitim anlayışıyla çakışmamaktadır;

TUTUMLAR	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum
İlkeler ve İnkılâpların mevcut kitaplarda yer alması	()	()	()	()	()
Atatürkçü düşünce sistemi konusunun yer alması	()	()	()	()	()
XIX. ve 20. yüzyıl Osmanlı Devletinin durumunun anlatılması	()	()	()	()	()
İnkılâpların öneminin vurgulanması	()	()	()	()	()
Ders kitabının ilk sayfalarında gençliğe hitabenin bulunması	()	()	()	()	()
Kültür alanındaki değişikliklerin farklı bir başlık altında düzenlenmesi	()	()	()	()	()
Devletçilik ilkesinin ders kitaplarında yer alması	()	()	()	()	()

16. Aşağıda ders kitaplarında geçen cümleler Ziya Gökalp'in fikirleriyle uyuşmaktadır;

TUTUMLAR	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum
Toplum hayatına uyum sağlama, kişilik kazanma, iyi bir insan ve iyi bir vatandaş olma ancak iyi bir eğitim sayesinde olur (1998: 128).	()	()	()	()	()
Türk milletinin daha mutlu ve daha güçlü olması, eğitim alanında kazanılacak başarılarla bağlıdır (2004:132).	()	()	()	()	()
Milli eğitimin temel esaslarından biri; erkek ve kız çocuklarına fırsat eşitliği tanınmasıdır (2006/1:126)	()	()	()	()	()
Milli eğitim programımızın temel taşı, cahilliğin yok edilmesidir (2006/2: 127).	()	()	()	()	()
Eğitimde yapılan reformlardan sonra milli ve bilimsel bir program çerçevesinde ve disiplinli bir şekilde gelecek nesiller yetiştirilmeye başlanmıştır(2009:140)	()	()	()	()	()

17. Gökalp'in milliyetçilik düşüncesi ders kitaplarındaki bu düşüncelerle paraleldir;

TUTUMLAR	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum
Mustafa Kemal, "Milli kültürün her çağırda açılarak yükselmesini Türk Cumhuriyeti'nin temel direği olarak temin edeceğiz" demiştir (1998:142).	()	()	()	()	()
Milliyetçilik milletini sevmek ve yüceltmek demektir (2004:181).	()	()	()	()	()
Türk milletinin tarihteki yerini belirlemek, Türk ırkına yönelik iddiaları yalanlamak için tarih çalışmalarına önem verilmiştir (2006/1:133)	()	()	()	()	()
Milli kültür, bir milletin ortak değerleridir ve milli bilincin canlı kalmasında çok etkilidir (2006/2:138)	()	()	()	()	()
Atatürk'ün milliyetçilik düşüncesi, ırkçılık esasına dayanmaz kendini Türk bilen Türk hissedenden herkes Türk'tür. (2009:151)	()	()	()	()	()

18. Ziya Gökalp'in "Halka Doğru" Düşüncesiyle aşağıda ders kitaplarında geçen cümleler paraleldir;

TUTUMLAR	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum
Atatürkçü halkçılık anlayışı, toplumun ekonomik bakımdan güçsüz kesimlerinin refah düzeyini yükseltmeyi amaçlar (1998:186).	()	()	()	()	()
Atatürk'ün halkçılık ilkesi bütün milleti kapsar (2004:183).	()	()	()	()	()
Türk toplumu, halkçılık ilkesi sayesinde seçme ve seçilme hakkını kullanarak yönetime katılma hakkını elde etmiştir (2006 /2:188).	()	()	()	()	()
Halkçılık ilkesine göre devlet, halk yararına politikalar üretir ve uygular (2006 /1:188).	()	()	()	()	()
1928 yılında Latin harflerinin kabulünden sonra yeni harfleri öğretmek ve okur-yazar oranını arttırmak amacıyla millet mektepleri 1 Ocak 1929 tarihinde açılmıştır (2009:113).	()	()	()	()	()

19. Gökalp'in "millet" nitelemesi ders kitaplarındaki cümlelerle örtüşmektedir;

TUTUMLAR	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum
Millet, dil, kültür ve ölkü birliği ile birbirine bağlı vatandaşların oluşturduğu bir siyasi ve sosyal toplumdur (1998:182).	()	()	()	()	()
Atatürk'e göre millet; geçmişte bir arada yaşamış, şimdi de bir arada yaşayan gelecekte de bir arada yaşama inancında ve kararında olan, aynı vatana sahip çıkan,, aralarında, dil, kültür ve duygu birliği olan insan topluluğudur (2004: 181)	()	()	()	()	()
Türkiye Cumhuriyetini kuran Türk halkına Türk milleti denir (2006/1:187).	()	()	()	()	()
Atatürk, Türk milletine olan sevgisini "Ne mutlu Türküm diyene" diyerek göstermiştir (2006/2:188).	()	()	()	()	()
İlk anayasadan itibaren, anayasada milletin egemenliği hükmü verilmiştir (2009:103).	()	()	()	()	()

Ankette Yararlanılan Ders Kitapları

ŞAHİN; M. (1999). *İlköğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük*. Ankara: Dörtel Yayıncılık.

ŞENÜNVER, G. KESİM, H. D., TURGUT, R., ALAY, A., ERCAN,N. (2004). *Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük*. İstanbul:Milli eğitim Basımevi,

KURT, Ö. (2006). *İlköğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük*, İstanbul: Yeni Çizgi Yayınları.

YAVUZ, N. (2006). *İlköğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük*. İstanbul: Prizma Yayınevi

BAŞOL, S., YILDIRIM, T., KOYUNCU, M., YILDIZ, A. EVİRGEN, Ö. F. (2009). *İlköğretim Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük*. İstanbul: Kelebek Matbaacılık.

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: İrem NAMLI

Doğum Yeri ve Tarihi: İzmir 12. 06.1986

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi: Süleyman Demirel Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Ana bilim Dalı

Yüksek Lisans Öğrenimi: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal bilgiler Öğretmenliği Ana Bilim Dalı

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurumlar: Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Ana Bilim Dalı

İletişim

E – Posta Adresi : irenamli@adu.edu.tr

Tarih : 13.12.2011

